

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Majandusarvestuse instituut

Finantsarvestuse õppetool

Carolin Ruul

**EUROOPA LIIDU SIHTFINANTSEERINGUTE
TULEMUSLIKKUSE HINDAMINE (EESTI
TERAVILJATOOTJATE NÄITEL)**

Magistritöö

Juhendaja: professor Lehte Alver

Tallinn 2016

Olen koostanud töö iseseisvalt.

Töö koostamisel kasutatud kõikidele teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele on viidatud.

Carolin Ruul .....

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 144308

Üliõpilase e-posti aadress: carolin.ruul@gmail.com

Juhendaja professor Lehte Alver arvamus:

Töö vastab magistritööle esitatud nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(ametikoht, nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

ABSTRAKT	4
SISSEJUHATUS	5
1. SIHTFINANTSEERINGUTE AJALUGU JA TÄNAPÄEV	8
1.1. Sihtfinantseeringute ajalugu ja kujunemisprotsess	8
1.2. Sihtfinantseeringute tänapäev Euroopa Liidus	14
1.3. Sihtfinantseeringute tänapäev Eestis.....	20
2. SIHTFINANTSEERINGUTE RAKENDAMINE EESTI PÕLLUMAJANDUSETTEVÕTETES	23
2.1. Sihtfinantseeringute olemus ja raamatupidamislik kajastamine	24
2.1.1. Sihtfinantseeringute olemus ja liigitamine	25
2.1.2. Sihtfinantseeringute kajastamine.....	26
2.2. Bioloogilise vara olemus ja raamatupidamislik kajastamine.....	27
2.2.1. Bioloogilise vara liigitamine, rühmitamine ja arvele võtmine.....	28
2.2.2. Bioloogilise vara edasine kajastamine	32
3. SUUREMATE EESTI TERAVALJATOOTJATE AASTATE 2010–2014 SIHTFINANTSEERINGUTE TULEMUSLIKKUSE ANALÜÜS	35
3.1. Uuringu meetodika, valim ja sihtfinantseeringute tulemuslikkuse hindamise näitajad	36
3.2. Uuringu analüüs	42
3.2.1. Horisontaal-, vertikaal- ja struktuurianalüüs	43
3.2.2. Maksevõime, võlakoormuse ja rentaabluse analüüs	49
3.3. Uuringu tulemus ja järeldus	55
3.4. Sihtfinantseeringute tulevikuaspektid Eesti põllumajandussektoris.....	57
KOKKUVÕTE	62
SUMMARY	67
VIIDATUD ALLIKAD	69
LISAD	76
Lisa 1. Glossaar.....	76

Lisa 2. Põllumajandustoetuste jagunemine.....	77
Lisa 3. Euroopa liidu sihtfinantseeringute maksed Eestis aastatel 2004–2015 toetusgruppide lõikes.....	78
Lisa 4. Bioloogilise vara liigitamine ja rühmitamine teravilja näitel.....	79
Lisa 5. Valemid tulemuslikkuse hindamisel	80
Lisa 6. Eesti põllukultuuride aastate 2010–2014 kasvupind, saak ja saagikus.....	81
Lisa 7. Eesti põllukultuuride aastate 2010–2014 keskmised kokkuostuhinnad.....	83
Lisa 8. EMTAK 2008 kood A01 selgitavate märkustega	85
Lisa 9. Teraviljatootjate aastate 2010–2014 finantsaruanded.....	86
Lisa 10. Ettevõtete koguvara struktuur perioodil 31.12.2010–31.12.2014.....	96
Lisa 11. Ettevõtete põhivara struktuur perioodil 31.12.2010–31.12.2014.....	97
Lisa 12. Ettevõtete käibevara struktuur perioodil 31.12.2010–31.12.2014 (%).....	98
Lisa 13. Ettevõtete kohustiste ja omakapitali struktuur 31.12.2010–31.12.2014 (%).....	99
Lisa 14. Omakapitali struktuur 31.12.2010–31.12.2014 (%)	100

ABSTRAKT

Töö pealkiri on: Euroopa Liidu sihtfinantseeringute tulemuslikkuse hindamine (Eesti teraviljatootjate näitel)

Põllumajandustoodangu tootmine ja turustamine on väga kiiresti muutunud majandusharu, mille peamised põhjused on suurenev ülemaailmne tootmine ning agraartechnoloogia innovatsioon. 2014. aasta seisuga kasvatati Eestis teravilja 332 900 hektaril, mida on 21% rohkem kui 2010. aastal. Teravilja kogusaagikuseks kujunes 2014. aastal üle 1,2 miljoni tonni, mida on võrreldes 2010. aastaga 80% rohkem. Teravilja kogusaagikus on aastate lõikes pidevalt tõusnud, sest tootmisprotsesside struktuurid on muutunud kvaliteetsemaks.

Magistritöö eesmärk oli hinnata sihtfinantseeringute kasutamise vajalikkust ja tulemuslikkust Eesti põllumajandussektoris. Magistritöö eesmärgi põhjal formuleeriti teema uurimisküsimus – kas sihtfinantseeringud toovad kasu või kahju põllumajandussektoris, täpsemalt teravilja ja õliseemnete tootmises?

Magistritöö teoreetilises osas käsitleti sihtfinantseeringute ajalugu, kujunemisprotsessi ja tänapäevast käsitlust. Lisaks vaadeldi sihtfinantseeringute ja bioloogilise vara kajastamist raamatupidamises. Töö empiirilises osas koostati sihtfinantseeringute tulemuslikkuse analüüs Eesti viie suurema teraviljatootja 2010–2014. aastate majandustulemuste põhjal. Autor jõudis järeldusele, et 2010–2014. aastate keskmised kokkuostuhinnad on teravilja sektoris näidanud erinevaid suundumusi. Sihtfinantseeringute tulemuslikkuse hindamisest selgus, et teraviljatootjad on turust mõjutatavad. Sihtfinantseeringud mõjutavad ettevõtete tulemuslikkust. Teraviljatootjatele on sihtfinantseeringud tähtsaks tuluallikaks, sest toetused aitavad tegevuspõhiseid tootmisriske maandada. Sihtfinantseeringuid on mõistlik kasutada vaid juhul, kui soovitakse teha investeeringuid tuleviku tarbeks. Tulemuslikkuse tõstmisele teravilja sektoris aitab kaasa tootmisprotsesside tehnoloogiate uuendamine ning ühistutepõhine tegevus.

Võtmesõnad: teraviljatootjad, ÜPP, MAK, sihtfinantseerimine, bioloogiline vara, struktuurianalüüs, finantssuhtarvud, Eesti teraviljasektori arengukava

SISSEJUHATUS

Mis on tähtsaim töö maakeral? Arvatakse, et see peab olema töö, mis teisi inimesi aitab. Üle maailma kasvatatakse iga päev toitu, et „näljast“ maailma toita. Põllumajandus aitab lisaks maailma toitmisele hoida looduslikku mitmekesisust. Tähtsaim tööstusharu, millest inimkond sõltub täna eluliselt kõige rohkem, on põllumajandustootmine. ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsiooni ning Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (FAO ja OECD) ühistes uuringutes väidetakse, et maailma põllumajandustoodang peab kasvama 2050. aastaks võrreldes tänasega 60%, et katta kõik inimkonna vajadused.

Põllumajandustoodangu tootmine ja turustamine on väga kiiresti muutunud majandusharu, mille peamised põhjused on suurenev ülemaailmne tootmine ning agraartechnoloogia innovatsioon. Põllumajanduspoliitilisele muutusele on kaasa aidanud Euroopa Liit ning Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) reform. Tulenevalt Euroopa Liidu sihtfinantseeringute kasutamisest ja tänaseks suurenenud meediakärast, justkui ei aita Euroopa Liit piisavalt ja pigem pärsib sektori tegevust, on magistritöö teema aktuaalne. Suurenenud meediakära üks põhjus on tänapäevased sihtfinantseeringute kasutamise tingimustele ja nõuetele vastavuse kontrollid, milles põllumajandusettevõtjate arvates on rohkesti bürokraatiat ja sellega kaasnevat ebaselgust. Teiseks põhjuseks võib pidada kohustust hoolitseda põllumajandusmaade eest tulenevalt ettenähtud nõuetest, mis tekitavad tootjatele selgelt lisakohustusi. Oluline on asjaolu, et eelnevad uuringud Eesti ettevõtluses on kesised ning majandusarvestusliku teabe aspektist on teema kajastamine aktuaalne ja tähtis.

Sektori kõikide tootmissuundade analüüs sihtfinantseeringute aspektist on mahukas, mistõttu on kitsendatud andmebaasi, hõlmates teravilja ja õliseemnete tootjaid. Magistritöö eesmärk on hinnata sihtfinantseeringute kasutamise tulemuslikkust Eesti põllumajandussektoris. Eesmärgist tulenevalt eeldab autor, et sihtfinantseeringud aitavad parendada ettevõtete tegevuste nn elulisi näitajaid. Magistritöö praktilise väljundina kujuneb hinnang uurimisküsimuse teemal – kas sihtfinantseeringud toovad kasu või kahju põllumajandussektoris, täpsemalt teravilja ja õliseemnete tootmises? Uurimisküsimuse lahendamiseks püstitati järgnevad uurimisülesanded.

1. Uurida sihtfinantseeringute ajalugu ja kujunemisprotsessi. Analüüsida tänapäevaseid sihtfinantseeringute arenguid Euroopa Liidus ja Eestis. Uurida Euroopa Liidu Kohtu kohtupraktika rakendamist sihtfinantseeringute käsitluses.
2. Analüüsida sihtfinantseeringute olemuslikkust ja raamatupidamises kajastatavaid aspekte. Lisaks vaadelda sihtfinantseeringute aluseks oleva bioloogilise vara olemuslikkust ja kajastamist raamatupidamises.
3. Anda ülevaade Eesti teraviljasektori arengust aastatel 2010–2014, et mõista väliskeskkonna mõjusid suurematele teravilja ja õliseemnete tootjatele. Koguda suuremate teraviljatootjate majandusaastate aruanded perioodil 2010–2014. Tutvustada uuringu aluseks oleva valimi koostamisprotsessi ja anda ülevaade viie suurema teraviljatootja majandustegevusest. Viia läbi teraviljatootjate majandustulemuste põhjal sihtfinantseeringute tulemuslikkuse analüüs.
4. Teha raamatupidamise eripärade põhjal uuringu järelendus ja ettepanekud sihtfinantseeringute tulevikuaspektide kohta Eesti põllumajandussektoris.

Uurimisobjekt on sihtfinantseeringute teoreetiliste ja praktiliste aspektide ning problemaatika analüüs põllumajandussektoris. Vaadeldakse ja analüüsitakse sihtfinantseeringute raamatupidamislikke nüansse. Lisaks kaasatakse teemasse sihtfinantseeringu aluseks oleva vara või kohustise majandusarvestuslik aspekt (bioloogilise vara kajastamine). Teema igakülgses ülevaates analüüsib autor teaduslikke artikleid, põllumajandussektori statistikat, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja ülevaateid teraviljatootmisest, Maaeluministeeriumi teabekeskuste teavet, Euroopa Liidu sihtfinantseeringute kohtupraktikat ning teisi vajalikke trükiseid.

Magistritöös kasutab autor kombineeritud meetodit, sh nii kvalitatiivset kui ka kvantitatiivset lähenemist, et anda teemale igakülgne hinnang. Kvalitatiivse ehk teoreetilise lähenemisena uuritakse erialakirjanduse olemasolu ja teabe kajastatust, samuti vajalikke praktilisi käsitlusi. Kvalitatiivsete andmete paremaks mõistmiseks on koostatud magistritööle lisa 1 „Glossaar“, et teema mõisteid arusaadavalt käsitleda. Kvantitatiivse andmebaasina ehk empiirilise uuringuna rakendatakse Eesti põllumajandussektori viie suurema teraviljatootja eluliste näitajate analüüsi aastatel 2010–2014, lähtudes sihtfinantseerimise aspektist. Analüüs koostatakse selleks, et vaadelda praktikas, kuidas sihtfinantseeringuid rakendatakse. Uuringu ajaline raamistik hõlmab Euroopa Liidu sihtfinantseeringute kahte olulisemat finants-

raamistikku (eelnev ajajärk 2007–2013 ja käimasolev ajajärk 2014–2020). Euroopa Liidu sihtfinantseeringute mitmekülgeks käsitleks on töö jaotatud kolmeks põhiliseks osaks.

Töö esimeses jaotises antakse ülevaade valitsusepoolse abi tekkimisest, ajaloost ja ümberkujunemisest sihtfinantseeringuks. Majanduse areng on mõjutanud teraviljatootjate väljavaateid ning tänaseks on kujunenud erinevad arusaamad. Peatükis käsitletakse lisaks sihtfinantseeringute ajaloole ka Euroopa Liidu kohtupraktikat sihtfinantseeringute kajastamisel, kasutamisel ja sanktsioonide rakendamisel. Seeläbi saab teha järeldusi, missugune on praegune õigusloome praktika. Sihtfinantseeringute mõistmisel on tähtis eraldada Euroopa Liidu põhiteesid ning kohtupraktika, et mõista teema olulisust Eesti tasandil.

Teises ja kolmandas jaotises antakse edasi sihtfinantseeringu aluseks olev majandusarvestuslik käsitus ja praktiline analüüs. Praktilise uurimuse tarbeks kaardistatakse sihtfinantseeringuid reguleerivad standardid nii Eestis kui ka Euroopa Liidus. Samuti kajastatakse ühe peamise sihtfinantseeringu aluseks oleva vara – bioloogilise vara – majandusarvestuslikku olemust. Kuna uuring koostatakse tulemuslikkuse hindamiseks, selgitatakse välja aktuaalsemad ja teemakohasemad näitajad. Uuring koostatakse Eesti suuremate teraviljatootjate 2010.–2014. aasta majandusaasta aruannete põhjal. Tulevikuspekulatsioon on käesolevas teemas vähe ning tulenevalt uuringust saab välja tuua peamised saavutused, kitsaskohad ning probleemid, mis on põllumajanduses aktuaalsed. Teema käsitlemise üks osa on uurida Eesti riigi eesmärke põllumajandussektoris ja tutvuda ka asjaoludega, kuidas plaanitakse riigi tasandil eesmärke saavutada.

Sihtfinantseeringute teema käsitus majandusarvestuslikus aspektis on olnud vähene, seega on töö väärtus lugejale aktuaalne ja vajalik. Töö sihtrühm on avalikkus, sh Maaeluministerium, PRIA ja teised huvilised. Teema käsitus aitab saada lisateavet ja uurimistulemusi sihtfinantseeringute kasutamisest, kajastamisest ning tulemuslikkuse hindamisest Eesti kontekstis. Magistritöö tervikuna aitab kujundada üldist arusaama sihtfinantseeringute kasutamisest põllumajandussektoris, seda nii Euroopa Liidus kui ka Eestis.

Autor soovib tänada Eesti Maaülikooli põllumajandussaaduste tootmise ja turustamise õppesunna tudengeid, Olustvere TMK õppureid ja teraviljatootmisettevõtete juhte asjalike nõuannete eest. Lisaks soovib autor tänada magistritöö formuleerimise ja nõuannete eest Jaan Alverit, Lehte Alverit ja Monika Nikitina-Kalamäed. Töö on pühendatud autori perekonnale ja heale sõbrale, kes ei saa hetkel raske haiguse tõttu panustada enda lemmiktegevusse ehk Eesti põllumajandustootmisesse.

1. SIHTFINANTSEERINGUTE AJALUGU JA TÄNAPÄEV

Sihtfinantseeringute olemus on kujunenud ÜPP põhjal. ÜPPd on juurutanud eri põllumajandusspetsialistid ja reformid üle 50 aasta. ÜPP eelarve on erinevate suundumistega seoses muutunud oluliselt ning mitmed algsed seisukohad on saanud tänapäevasema käsitluse, mis vastab täpsemalt turu vajadustele ja suundumustele. Sihtfinantseeringud on moodustanud põhilise osa ÜPP ajaloos ja kujunemisprotsessis. Seega on aktuaalne vaadelda, missuguseid muutusi on ÜPP ja sihtfinantseeringud toonud kaasa põllumajandussektoris rohkem kui 50 aasta jooksul.

1.1. Sihtfinantseeringute ajalugu ja kujunemisprotsess

ÜPP poliitikat hakati ette valmistama 1958. aastal, kui sõdadejärgselt tekkis Euroopas toidutooraine defitsiit. Samal aastal kogunesid Itaalias põllumajandusspetsialistid ja -poliitikud, et välja töötada ettepanekud põllumajanduspoliitika arendamiseks. 1960. aasta juunis esitleti esimesi seisukohti ja ettepanekuid, mis hõlmasid visiooni ühtsest turust. 1962. aastaks sõnastati teesid (The CAP 2016):

- põhiturgude kaardistamine põllumajandussektoris (teravili, sealih, munad, linnuliha, puuviljad, juurviljad ja vein);
- konkurentsi reeglid;
- nõudmised tootmismahutadele, et täita ühendusesisese nõudluse vajadusi;
- põllumajandustegevuste toetamiseks loodi Euroopa Põllumajanduse Arendus- ja Tagatisfond (EAGFF) ja ÜPP, mis seisid järgnevate ettekirjutuste eest (Cunha, Swinbank 2011):
  - kõrged imporditariifid;
  - kokkuostu sekkumine toodangu ülejääkide majandamise kaudu, et täita tarbijate tegelikke vajadusi;
  - eksporditoetuste raamistik, et realiseerida ülejäägid maailmaturul.

ÜPP rahastamine toimus algselt EAGGF vahendusel. 1964. aastal jagati EAGGF kaheks rahastusfondiks – tagatisrahastuks ja arendusrahastuks, erinevatele fondidele kehtestati eeskirjad (Euroopa Liidu teemalised ... 2016). Tagatisrahastu osatähtsus fondis oli oluliselt suurem ja selle eesmärk oli rahastada kulutusi, mis tulenesid turu- ja hinnapoliitika kohaldamisest (Ibid.). Arendusrahastu toetas aga struktuuripoliitikat ja maaelu arengut toetavate meetmete rahastamist (Ibid.).

1965. aastal loodi Põllumajandusliku raamatupidamise andmevõrk FADN (*FADN – Farm Accountancy Data Network*) (Põllumajandusliku raamatupidamise ... 2015). FADN eesmärk on põllumajandusliku majandustegevuse analüüsimine ja hindamine (Ibid.). Seeläbi on raamatupidamise andmevõrk tänaseks kujunenud üheks suurimaks, esindades põllumajandusettevõtjate majandusarvestuslikku infot Euroopa Liidus tervikuna (Ibid.).

1967. aastal nägi Sicco Mansholt ette, et algsed ÜPP 1962. aastal sõnastatud põhiteesid ei pruugi täita turul soovitud tulemusi. Mansholt pakkus välja pikaajalise tegevuskava, mis on tuntud ka kui „Põllumajandusprogramm 1980“ või „Gaichel Grupi aruanne“ (The CAP 2016). Aruandes tehti ettepanekuid hinna ja turu toetuste piiranguteks, kuna see võis tema arvates kaasa tuua äärmuslikke seisundeid turu eriosades. Seepärast tegi ta ettepaneku vähendada põllumajanduses oleva haritava maa pindala. Samuti hõlmas aruanne arvamust, et tootmistehnikat ja oskusi tuleb uuendada ning väikefarmide arvu tuleb vähendada, kuna pikas perspektiivis ei ole need kasumlikud. Selleks pakkus ta välja uusi koolitussüsteeme ja propageeris „varast pensionile minekut“ väiketootjate hulgas, et uuendused saaksid aset leida. (Mansholt 1967) Ettepanekutest tulenevalt sai Mansholt pahameele osaliseks ning realselt leidsid tema reformidest rakendust vaid kolm põhiteesi. Need hõlmasid põllumajandustegevuse uuendamist, vananenud tootmispraktika vähendamist ja põllumajandustootjate enesetäiendamise propageerimist.

1975. aastal ilmnisid esimesed põllumajandusprobleemid ning paljud põllumajandustootjad vajasid erihoolt (The CAP 2016). 1979. aastaks kujunes välja ka ühtne vastutuse jagamine – suurtootjatele määrati, seoses ületootmisega trahve. Trahvide realiseerumine ja Mansholti ettenägelikus ei heidutanud senise ÜPPga jätkamist, sest selleks ajaks oli algne ÜPP eesmärk saavutatud – teostada Euroopa Liidu sisene isemajandamine. (The CAP 2016)

1980. aastal võitles EL jõudsalt ülejääkidega, võimaluse korral toodang eksporditi või ladustati ja halvimal juhul hävitati. Siinkohal tuleb arvestada, et terve maailm võitles

majanduslangusega, mille põhjus oli ületootmine. ÜPP sai tegevuseesmärkide ohvriks ja ületootmine vajas kiiret sekkumist. Sellel perioodil saadi aru, et uuendusi on vaja ja seniste ÜPP eesmärkide saavutamine ei saa plaanipäraselt jätkuda. Päris tihti ei eelistatud ülejäägi tootmises tootjaid, vaid mõeldi siseturule tervikuna, mis tekitas juba sellel ajal rahulolematust põllumajanduspoliitika juhtimise üle. Samuti kahtlesid tarbijad keskkonnasõbraliku majandamise olemuslikkuses. 1988. aastaks tehti ettepanekuid eelarve stabiliseerimiseks, mis seadsid selged piirid tootmiskvootidele. (The CAP 2016) Ettepanekute raames eelistati efektiivseid tootjaid, mitte mahajäänute järele aitamist. Põllumajandusturul tekkisid äärmused, mis vajasisid reforme, et saaks jätkuda ühtne kaubandusturg ja finantsraamistik. Peamine põhjus oli tootjate paljusus, kus üheks äärmuseks olid efektiivsed suurtootjad ja teise äärmuse moodustasid väiketootjad, kes vajasisid abi tõhususe tõstmisel.

1992. aastal sai ametlikult alguse Ray MacSharry reform, nn MacSharry reform, mis muutis fundamentaalselt ÜPP põhimõtteid. Enne reformi kompenseeriti turul tootjatele hindade puudujääke ja korrigeeriti sellega seoses turul kaubeldavat hinda. MacSharry reform muutis kompenseerimise suuna tootjatepõhiseks, ehk hakati kompenseerima toodangu mahtusid (The CAP 2016). Nimelt ei kompenseeritud tootmises enam väljundeid, vaid sisendeid. Seeläbi sai põllumajanduspoliitika detailsema sisu: pidev turule orienteeritus muutus tootjate huvidest lähtuvaks. Algsest vastuseisust hoolimata tõsteti sel moel oluliselt Euroopa Liidu konkurentsivõimet võrreldes teiste riikidega. Perioodil 1994–1996 moodustas ÜPP Euroopa Liidu eelarvest 35%, millest omakorda 90% ulatuses toetati kõiki liikmesriike ja 10%-ga aidati mahajäänud riike (Trifu, *et al* 2014). ÜPP kulusid ei suudetud varasema ajaga võrreldes kokku hoida, kuid reform aitas kaasa põllumajandusturu stabiliseerumisele, laiendas tootmist ja kaitses seeläbi keskkonda. Kõik see aitas kaasa Euroopa Liidu eelarve paremale planeerimisele ja juhtimisele.

Kõik reformid viisid 1997. aastal loodud Agenda 2000ni, mis koondas tervikuks eelnevad reformid. Läbiv eesmärk oli Euroopa Liidu laiendamine, seda nii üldiselt kui ka erinevate majandusturgude tasandil. Sellel ajal kuulus Euroopa Liitu 15 riiki ja oli loodud ka eesmärk luua ühisraha euro, mis loodi 1999. aastal. Agenda 2000 eesmärgid põllumajandussektoris olid järgmised (The CAP 2016):

- suurem turule orienteeritus ja konkurentsivõime suurendamine,
- toidu ohutus ja kvaliteet,
- põllumajandussissetulekute stabiliseerimine,

- keskkonnaprobleemide integreerimine põllumajanduspoliitikasse,
- maapiirkondade elujõu arendamine,
- süsteemide lihtsustamine ja keskviimu suurendamine.

Agenda 2000 kujunes tänapäevase ÜPP üheks tugisambaks (Swinnen 2001). Uus poliitika julgustas maapiirkondade arengut ja aitas põllumajandustootjatel mitmekesisistuda. Seeläbi aitas see parendada toodete turustamist ja olemasolevaid tootjaid ümber kujundada. Samas on põllumajandusspetsialistid kahelnud, kas Agenda 2000 suutis ikkagi katta kõiki selle aja turu tulevikuvajadusi (Swinnen 2001, 5). Tagantjärele on analüüsitud, et tegelikult ei rakendatud Agenda 2000 raames kõiki ettekirjutatud kärpeid nii, nagu Euroopa Komisjon oli alguses nõudnud (Ibid.). Samuti puudus selge laiendamise ajakava. Sellest tulenevalt ootasid põllumajandusspetsialistid ikkagi täiendavaid reforme sektoris, et teostada Agenda 2000 esialgsed eesmärgid.

Siit kujunes välja 2003. aasta Franz Fischeri reform ehk nn Fischeri reform. Fischeri reformi peamine eesmärk oli toetuste ümbersuunamine maapiirkondade arengusse (Ibid.). Reform aitas sissetulekutoetustest tuleneva mõjutatavuse muuta hektaripõhisteks toetusteks (Ibid.). See aitas kaasa maapiirkondade suuremale arengule, kuna toetusi hakati saama kasvupinna ehk hektaripõhiselt. Kujunes täiesti uus toetussüsteem, mis liikmesriikide vahel vastas õiglasemalt tootmiskeskonnale. Tänapäevane põllumajandustoetuste süsteem on Fischeri reformi järgne, ehk tootjad kes toodavad suuremal kasvupinnal, saavad ka suuremat toetust. Fischeri reformi on peetud murdepunktiks, mille järel Euroopa Liidu toetused klassifitseeriti otseselt ümber valitsuse poolse abi pakkumiseks, kuna toetusemäär kujunes riigi keskmise hektaritasu põhjal (Ibid.). Lisaks sellele aitas Fischeri reform luua 2007.–2013. aasta eelarveraamistiku. 2007. aastast asendavad EAGGF-i eraldi Euroopa Põllumajanduse Tagatisfond (EAGF) ja Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfond (EAFRD).

ÜPP võidukäigu aastatel moodustas põllumajandus 70% kogu Euroopa Liidu majandusest, tänaseks on see langenud 40% võrreldes võidukäigu aastatega (The Cap 2016). Põllumajandussektorisisesed vajadused on olnud tähtsad ja seega tuleb ka tulevikus jätkuvalt vajaduste rahuldamisega tegeleda. Ei ole vahet, kas sisend muutusteks tuleb Euroopa Liidu enda seest või maailmaturg kujundab tegevuse, tähtis on ikkagi sektorit arendada ja uuenduste teemat päevakorral hoida.

Nii mõnegi põllumajandustootja jaoks on Euroopa Liidu toetused täna ainus finantseerimise allikas. Eestis on palju väiketootjaid just põllumajanduses, kes majandustõusu

(aastatel 2000–2007) ajal rajasid suured tootmised. Euroopa Liit kindlustas konkurentsivõimelisuse ja soodsad turutingimused. Lisatoetus oli nii mõnelegi põllumajandustootjale võimalus, et kaupade müügiga tegeleda. Suurem osa eelarveid ja tulevikuväljavaated planeeriti toetuste baasil. See tähendab seda, et turul oli vähe ettevõtjaid, kes mõistsid, et toetustena makstav lisaraha on ajutise olemusega. Need ettevõtted tegid enda eelarve plaanid tõepärased ning proovisid katta toetustega ettenägematuid riske. Samas on see põhjendatud, sest põllumajandusturu üldine seis ettevõtjate seisukohast on täna mitterahuldav – pakkumine on suur ja sellest tulenevalt hinnad madalad. Euroopa Liit toetab turuseisu, kuid üldiselt on ettevõtjad meedias kajastatu põhjal teinud ettevaatlikuks. Selline turuolukord on muutnud põllumajandusettevõtteid Euroopa Liidu toetustest sõltuvaks, kuid kas tavalist finantseerivat tootmist enam üldse leidubki? Sellised arengud tekitavad küsimusi põllumajanduse tuleviku perspektiivide kohta.

Põllumajandusturu seisu mõjutavad ka maailmas valitsevad poliitilised rahutused Ukrainas ja Venemaal. Täpsemalt: 6. augustil 2014. aastal kehtestas Venemaa impordikeelu. Põhjused on enamasti poliitilised ning ettevõtluse seisukohast on otsus ebaloogiline. Eesti ekspordist moodustab Venemaa suund 63%, millest impordikeeld hõlmab 31% toodetest (Eesti Konjunktuuriinstituut 2014, 13). Keerulises poliitilises olukorras aitab just Euroopa Liit ekspordi ülejääke kolmandates riikides realiseerida. Samas on aga selline situatsioon ärgitus, sest ettevõtjad peavad mugavustsoonist väljuma ning leidma uusi väljundeid, et toodangut turustada ja müüa. Sellist turuarengut on raske prognoosida, kuid on positiivne, et Euroopa Liidu toetusmeetmeid uute võimaluste otsimiseks kaasatakse.

Sõltuvus sihtfinantseeringutest on sektoris aktuaalne, kuid jätab arvestamata Euroopa Liidu ühe põhilise alustala: mittediskrimineerimise – kõik ettevõtjad osalevad ettevõtluses ja kaubanduses võrdsetel alustel. Toetustega ollakse konkurentsivõimelised, kuid ühtlasi peab arvestama, et need on ajutise olemusega. Tegelikult ei ole õige Euroopa Liidu mõistes arvestada toetusi konkurentsieelisena. Siinkohal on sobiv võtta arvesse Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja juhataja Roomet Sõrmuse vastuse käsitlust kodaniku küsimusele – Miks ei saa põllumajandus ilma toetusteta hakkama? (Sander-Sõrmus 2014). Euroopa liidu üks põhiväärtusi ja õigusi on kindlasti õigus kvaliteetsele toorainele. Kvaliteet on kulukas ning selle tõttu on ka tootjate tootmiskulud suured. Kvaliteetse toodangu nõudluse tõus ootab ees kulukam tulevik, kuna rahvaarvu suurenedes kasvab nõudlus tooraine järele. Rahvaarvu kasv mõjutab aga omakorda keskkonda, mis on otsene risk tooraine tootjatele (Sander-Sõrmus

2014). Kujuneb katkematu ring, mille nn „toitmisel“ riskid suurenevad (Ibid.). Ettevõtete ellujäämise seisukohast on toetus tähtis finantseerimise allikas, mille kasutamise õigust ei saa igäüks, vaid siiski ettekirjutuspõhiselt koostatud projektid (Sander-Sõrmus 2014). Rahastamist leiavad projektid, mis omakorda suudavad nõudmisi täita (Ibid.). Nõudmiste täitmise eelis on selgelt oskuslikum kulude planeerimine ja selle tõestamine Euroopa Liidu kontrollorganitele.

Ühtsena tegutsemisel nähakse Euroopa Liidu toetussüsteemiga ette nõudmisi, mis mõjutavad piirangutena kaubandusõiguse võrdsust. Kehtib kokkulepe: kui kasutatakse Euroopa Liidu toetusfondide toetusi, ollakse kohustatud täitma kõiki eeskirju, mida toetuste rahastamine kehtestab. Põllumajandussektoris kannatavad tootmispiirangute tõttu teraviljatootjad. Eesti põldudel kasvanud teravili saavutab vähestel aastatel I sordi teravilja väärtuse. Suurem osa väiketootjate teraviljast kvalifitseerub söödaviljaks, mille eest makstakse turul väiksemat tonnihinda kui I sordi teravilja tonni eest. Samal ajal saavad aga kõik võrdsetel alustel toetusi, kuid neist saadav kasu erineb oluliselt. Siin tekib aga olukord, mida vastavalt Euroopa Liidu põhiõigustele võib lugeda rikkumiseks koguseliste piirangute osas. Ettevõtjad peavad toodangu müümisel arvestama Euroopa Liidu ettekirjutustega. Saadava kasu erinevus on ettevõtjad teinud kartlikumaks ning vähesed teraviljatootjad julgevad toodangut otseeksportida müüa. Teraviljatootjad kasutavad toodangu müümisel kokkuostjaid, kes kehtestavad hinna maailmabörsil kehtivate väärtuste põhjal. Sellega seavad kokkuostjad tootjate jaoks hinnapiiranguga justkui monopoli. Sellistel alustel kauplemine ei ole õige ja võrdne, arvestades Euroopa Liidu põhimõtteid.

Riskide maandamine põllumajandussektoris on üks aktuaalsemaid teemasid, eriti piirkondades, kus on suured riskifaktorid tootmises. Üks kindel riskifaktor on kliimavööde, kus tootmine otseselt toimub. Saksamaal saadakse põllumajandushooajal topeltsaak, kuna tootmishooaeg on soodsam ilmastikust tulenevalt. Pikem hooaeg aitab Saksamaal kasvatada kaks korda rohkem saaki võrreldes Eesti põllumajandustootjatega. Eesti põllumajandushooaeg on lühem ning tootmises ei ole esikohal kvantiteet, vaid hoopis kvaliteet, kuidas ühekordset tootmisvõimalust efektiivsemalt kasutada. Mitmed kindlustusfirmad on loodusest tulenevate riskide maandamiseks hakanud pakkuma põllumajandustoodangu kindlustamist. See on hea tagavaraplaan juhuks, kui soovitud toodangut ei saada ja seetõttu kaotatakse ka toetuses. Maailmapank on seisukohal, et riskide hajutamises saavad ettevõtted ja inimesed palju ise ära teha ja see peaks olema majanduse otsene eesmärk (Agriculture ... 2005). Initsiatiiv peab

tulema ettevõtjatelt endalt, mitte organisatsioonidelt, kes kontrollivad majandust (Ibid.). Euroopa Liit elavdab majandust, sest ühtse kaubanduskeskkonnana maandatakse tootjate riske. Riskide kindlustamine on kindlasti üks tulevikusuundi, mida põllumajandussektor peab rohkem kasutama hakkama.

Euroopa Liidu rahastamispoliitika eelarve kinnitatakse seitseaastakute kaupa. Täna ollakse perioodis 2014–2020. 2007.–2013. aasta eelarve kinnitati hea majandusliku seisu põhjal, kuna majandus oli 2005. aastal stabiilne. Turg oli turvaline, riikide võlad kasvasid aeglaselt ja eurosüsteem oli tugev. Eeldati, et tulevikuotsused tehakse sektoris samas suunas, kuid tegelikult ei arvestatud riskiga – turust tulenev majandus ei pruugi liikuda soovitud suunas, olenemata sellest, et majanduses on seatud eesmärgid selle kujundamisel (Varblane 2014). Selgub, et sõltutakse muust maailmast palju rohkem kui vaid Euroopa Liidu sisestest strateegiatest ja eesmärkidest, mis on küll tähtsad, kuid mitte määrava tähtsusega. Ajavahemikul 2014–2020 on eelarve maht väiksem ning arvatakse, et see väheneb aastatel 2021–2027 veelgi (Ibid.). Eesti põllumajandusele on Euroopa Liiduga ühinemine andnud kasulikud sisendid, kuid see omakorda teeb Eesti põllumajandustootjaid ja ka teisi arenenud riikide tootjaid Euroopa Liidust aina rohkem sõltuvaks.

1.2. Sihtfinantseeringute tänapäev Euroopa Liidus

1992. aastani oli Euroopa Liidu põllumajanduspoliitika unistuste poliitika (Volmer 2012). Pärast MacSharry reformi muutus ÜPP põhjalikult. Toetusmeetmed, nagu neid teatakse täna, said alguse 1994. aastal, kui Euroopa Liiduga ühinesid Kreeka, Portugal ja Hispaania. Ühinenud riigid jäid 60% alla Euroopa Liidu 1994. aastal kehtinud tulutasemele (Varblane 2014). Selleks, et toetada ühinenud riike olema ühtsed 1994.aastal kehtinud Euroopa Liidu tulutasemega, tuli leida lahendus (Ibid.). Arvati, et ajutiselt aitavad turgudele avanemist leevendada toetusmeetmed. Siit kasvas välja Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika ja selle põhiseisukohad (Ibid.). Probleemid tekitavad uusi ja praktilisi lahendusi, mille käigus tuleb ümber hinnata olemasolevaid väärtusi. Seega kehtestas Euroopa Liit poliitika ja põhialused toetusmeetmete suhtes.

Euroopa Liidu struktuurifondide rahastamispehimoetete aluste moistmises, tänapäevases liidusiseses käsitluses, tuleb lähtuda Euroopa Liidu toetusfondide ülesehitusest. Toetustes orienteerumises tuleb lähtuda eelkoige kolmest pehirühmast (Trifu *et al* 2014):

- Euroopa Liidu tõukefondid,
- Euroopa Põllumajanduse Tagatisfond (EAGF),
- väiksemad abiprogrammid.

Kõige tähtsamad fondid on Euroopa Liidu tõukefondid, mis moodustavad peamise osa toetusmeetmete raamistikust ning on sektoris kõige olulisema ja määravama tähtsusega (Rizov 2004). Samal ajal moodustavad raamistiku väiksemad osad olulise osa tervikust, neid ei tohi alahinnata.

Lähiaja põllumajanduspoliitilistele muutustele on kaasa aidanud Euroopa Liit ning 2013. aasta ÜPP reform. Reformi raames muudeti ja täiendati osalusõigusi põllumajandussektoris kaasa rääkimisel. Samuti tutvustati uusi erandeid, mis aitavad rohkem kaasa tootmiste ühinemisele. ÜPP üldine eesmärk on jätkuvalt hoida konkurentsi põllumajandusturul.

ÜPP põhiväärtusi toetavad viis eesmärki, mis tulenevad Euroopa Liidu asutamislepingu artiklist 39 (ELTL, art. 39). Eelkõige peab majandus suutma tõsta tootlikkust, tehniliselt arenema ning edendada kõike seda kasutades oskuslikku tööjõudu (ELTL, art. 39). Üks peamine sotsiaalprobleem sektoris on vananev tööjõud ning noorte vähenemine sektori vastu. Praegu on probleem ka põllumajandusega seotud rahvastikuosa mitterahuldav elatustase – seega peab suutma ilma toetusteta leida võimalusi isikutulu suurendamisel (ELTL, art. 39). Maailmaturgude pidev kõikumine on sektoris suur probleem. ÜPPga soovitakse tagada, et sektorit majandav Euroopa Liidu turg suudaks vähendada turgude kõikumisi. Järgmiseks asjaoluks, lähtudes ELTLi artiklist 39, on tagada varude kättesaadavus ja sellega kaasnevalt mõistlikud tarbijahinnad (ELTL, art. 39). See eesmärk tuleneb siiski otseselt Euroopa Liidu põhieesmärkidest. Tuleb kaasa aidata paremale varude liikumisele ning kehtestada õiglane hinnapoliitika, et majandus saaks areneda. Praegune seis turul neid eesmärke ei toeta.

Põllumajandussektoris rakendatakse tegevustes Euroopa Liidu määruseid (*Common Market Organisation (CMO) Regulation*) – (EL) nr 1306/2013 ja (EÜ) nr 1184/2006. Määrus (EL) nr 1306/2013 keskendub ühise põllumajanduspoliitika rahastamisele, haldamisele ja seirele ((EL) nr 1306/2013). Määrusega (EÜ) nr 1184/2006 rakendatakse konkurentsieeskirju põllumajandustoodete ja saaduste tootmise ja nendega kauplemise suhtes ((EÜ) nr 1184/2006). Kindlasti on üks põhieesmärk põllumajanduspoliitika rakendamisel, et tagatakse nõuetele ja õigustele vastav konkurentsipoliitika. Sellele aitab kaasa Euroopa Liidu asutamislepingu

artikkel 36 ((EÜ) nr 1184/2006). Euroopa Liidu õigusaktidesse tehakse pidevalt täiendusi, et hõlmata kõiki võimalikke situatsioone, mida sektor peab käsitlema, sellega tagatakse Euroopa Liidu põhimõtted. Arvestades maailma üleilmastumist ja tehnilist arengut, võib siiski väita, et õigusaktide areng sektoris on ajast maha jäänud ning vajaks kiiremaid ja praktilisemaid käsitlusi.

ÜPP toetamiseks on Euroopas loodud mitmed põllumajandusühistud, et tootjad saaksid koos endi õigusi kaitsta. Riikides, kus selline liikumine on väga populaarne (eelkõige Saksamaal), suudetakse seeläbi arendada oluliselt sektori väljavaateid: räägitakse kaasa põllumajanduspoliitika kujundamisel, tehakse koostööleppeid ja täidetakse koos ühiseid eesmärke. Balti riikides ei ole selline liikumine väga populaarne. Eestis on loodud teraviljaühistu Kevili ja Wiru Vili TÜ, mis esindavad tootjate huve, kuid seadusandliku jõuna puudub ühistutel sõnaõigus. Vastavalt Brusselaersi *et al* (2014) uuringule, mis analüüsis poliitiliste otsuste mõju põllumajandusühistutele Euroopa Liidus, ei ole ÜPP aidanud ühtset majanduskeskkonda põllumajandustootmises tekitada. ÜPP on täitnud oma eesmärke – aidanud majanduslikku ja sotsiaalselt keskkonda, kujundanud konkurentsipoliitika ja ühendanud eri riikide praktika (Clipici, Frant 2012, 226). Ühtsus tähendab ühtset liikumist Euroopa Liidu vaatepunktist, aga see ei arvesta riikide eripäraga. Põhiline ühistute vähese loomise põhjus on laialdane turunduse areng ja tahe mitte koonduda ühtse jõuna. Üks põhiline mõjutegur on riiklik keskkond ja ühistute loomise toetamine. Selliste rühmituste toimimine on populaarsem riikides, kus valitsuse poliitilised otsused on selged ja üheselt mõistetavad. Siinkohal on tähtis, et poliitilised otsused esindaks riigi ja tootjate huve (sh paindlikku maksusüsteemi ühistutele ja selgeid konkurentsieeskirju sektoris).

Euroopa Liit tervikuna on tänapäeval mõjutatav turg, arvestades liikmete paljusust. 94% Euroopa Liitu kuuluvatest inimestest arvab, et põllumajanduse olevik ja tulevik Euroopa Liidus mõjutab neid kindlasti ja nad on sellest huvitatud (Special Euro ... 2016). „Administratiivse võimekuse“ problemaatika Euroopa Liidus on suurenenud liidu laienemisega 2004. aastal ja eelnevalt sellist probleemi ei täheldatud (Verheijen 2002, 247). Administratiivne võimekus on põllumajandussektori toimimise seisukohalt eluliselt vajalik. 2004. aasta sai Euroopa Liidule saatuslikuks, arvestades seda, et uute riikide liitumisega saadi ka probleeme juurde (Tatar 2010, 221). Riikidesiseselt on SKP määr erinev ja erineb omakorda asukohapõhiselt ka riigi sees (Toiduainete ... 2008). Majandusnäitajate parendamises on oluline roll Euroopa Liidu regionaalpoliitikal ja struktuurifondidel.

Struktuurifondidest tuleva raha kasutamine põllumajanduses aitab kaasa maaelu arengule. Maaelu arengut toetavate strateegiatega rakendamise nõue on pigem väikeste ja keskmiste tootjate kohustus (Do policy measures ... 2014, 549). Suurematel tootjatel ei ole raskusi strateegiatega rakendamisega, sest neil on likviidsus, et arengut toetada (Ibid.). Siinkohal võiks selliseid eestvedamisi juhtida ühistud, kuigi just finantseeringute olemasolus ongi probleem. Ühistud, mis võiksid koondada ja ühendada põllumajandustootjaid strateegiatega põhjal, ei saa sektoris tegutsemisel eelist. Senikaua, kuni ettevõtjatele ei ole seatud individuaalseid eelarve piiranguid, võivad nad sihtfinantseeringuid taotleda lõpmatult. Tuleb arvestada probleemiga, et põllumajandustoodangu koguste tasakaalustamine ja põllumajandustootjate endi roll sektoris võivad kujundada seatud eesmärkidele vastupidised tulemused (Ibid.). Seega peaksid tulevikku suunatud väljavaated eelistama ühistupõhist finantseerimist, mis aitaks riigil rohkem sektori arengus osaleda.

Vastavalt Apostolidou *et al* (2014) uuringule, kus võrreldi põllumajanduse lisandväärtuse olemust ja tulemuslikkust majanduses (2014, 17). Uuringust selgub, et kuigi Põhja-Euroopa riikide panus põllumajandustootmisesse on keskmine, aitab see ikkagi tervikuna majandust oluliselt kasvatada (Ibid.). Tähtis ei ole põllumajanduse osatähtsus kogumajanduses, vaid protsess ise, mis loob lisandväärtust (Ibid.). Siinkohal ei ole alati lisandväärtusena arvestatud rahalisi mõjureid, vaid ka sotsiaalseid hüvesid, mida suurtootmised toetavad. Arvestades seda, kui suure osa majandusest moodustab põllumajandus, saavad paljud inimesed selles valdkonnas töötada ja ennast vastavalt harida. Tulevikuperspektiivis on tähtsusetu inimeste täisväärtuslike nõudmiste täitmine, vaid tähtis on teekond, kuidas tulemuseni jõutakse – see loob lisandväärtust, mis kujundab majandusruumi (Kershen 2013, 618).

Samal ajal võib näha, et Euroopa Liidu õigusaktides on mitmete aastate jooksul tekkinud väärarusaamu struktuurifondide rahastamisest. Põllumajandustootmist käsitlevad Euroopa Liidu eeskirjad näevad ette, et kõik toetuse saajad tuleb avalikustada, kuna nii tagatakse info läbipaistvus. Siinkohal on hea kõrvutada Euroopa Kohtu kohtuasju Volker und Markus Schecke GbR (C-92/09) ja Hartmut Eifert (C-93/09), mis on saanud täpselt samasugused lahendid. Kohtuasjade põhjal saab järeldada, et rahastamise läbipaistvusest olulisemad on siiski üksikisiku põhiõigused rahastamise protsessis. Kohtuotsustest järeldatakse edaspidi, et kui toetusmeetme lepingule alla kirjutatakse, siis kirjutatakse lisaks alla ka andmeavaldamise lepingule, ja siis on probleem lahendatud. Ilma vastava lepingu lisata ei ole õigust isikute andmeid avaldada. Samas toodi kohtuasjades välja ka, et avalik tähelepanu toetusmeetmete

rakendamise juures on soositud. See aitab tõendada toetuste saamist ning info läbipaistvust, mis on võrdsuse ja teabe avaldamise seisukohast tähtis. Toetusmeetmete allkirjastamisel rakendatakse edaspidi isikuandmete kasutamise klausleid, kus toetuse saaja määrab oma isikuandmete kasutamise (Euroopa Kohtu otsus liidetud kohtuasjades C-92/09 ja C-93/09).

Põllumajandussektori kaubandusõigus lähtub Euroopa Liidu keskkonnapiiirangutest. Määratletakse täpselt, mis toitu võivad põllumajandusloomad saada, et mitte reostada keskkonda. Teraviljatootjad peavad arvestama asjaoluga, et väetiste liigne kasutamine reostab põhjavett ja tekitab erosiooni ohtu. Vastavalt Jussi Lankoski ja Markku Ollikaineni käsitlesele keskkonna saastamise küsimuses kehtestati 1991. aastal eesmärk, et väetiste osatähtsust keskkonnas hakatakse oluliselt vähendada (Lankoski, Ollikainen 2013). Taaskord järjekordne piirang millega põllumajandusettevõtjad peavad arvestama. Sellised sanktsioonid on kasulikud eelkõige keskkonnale, kuid raskendavad põllumajandustootjate plaane. Täna on väetiste kasutamine oluliselt vähenenud ning populaarsust kogub mahetoodangu tootmine. Seesuguste võimaluste otsimine põllumajandustootmise suurendamisel on kulukas.

Nii nagu eespool märgitud, on kõikide uuenduslike lahenduste abi põllumajandussektoris toetusmeede. Sellistes olukordades tekib küsimus, missugune on tulevik. Meediast leiab veel vähe käsitlusi teemal, mis saab siis, kui toetusmeetmed kaovad. Vastavalt Johann Taskeri probleemipüstitusele märgitakse Euroopa Liidu keskkonnapoliitika muudatustes selgelt, et edaspidi vähendatakse toetusmeetmeid keskkonnakaitsele 30%. Vastavalt maaparanduse raamistikule on selge, et põllumajandustootjad peavad kasvatama erinevaid teraviljasaadusi viljavahelduse mõttes. Täna on uue käsitlese raames rakendunud kohustuslikult nn kolme teravilja reegel ettevõtetele, kel on põllumaad 30 hektarit ja enam. Vastasel juhul ei kvalifitseeru ettevõtted eelarve kavasse toetusmeetmesse. Johann Taskeri teemakäsitlesest selgub lisaks oluline aspekt, et ligi 5% kogu haritavast maast omab nüüdsest ökoloogilise ala piirtlust (EFA). Seega peavad põllumehed leidma kasutust kõigile ettevõtte omanduses olevatele hektaritele, kuid arvestama, et 5% kogu haritavast maast peab olema ökoloogiliselt puutumatu. Põllumehed ise arvavad, et selline ettekirjutus näitab Euroopa Liidu liigselt rohelist mõtlemist, mis hakkab piirama sektori kaubandustegevust. (Tasker 2014) Taas kord on kehtestatud Euroopa Liidu ettekirjutus, mis samas kutsub kõiki toetusi taotlema, kuigi toetusi nõudmiste baasil tegelikult vähendatakse.

Vastavalt Robert Harrise käsitlesele ei ole see, et nn kolme teravilja reegel kujuneb keerukaks ja mahukaks, Euroopa Liidu seisukohast nii määrava tähtsusega (2014). Enamik

põllumajandustootjatest kasutab selliseid põhimõtteid ning Euroopa Liit tahab reeglistikuga vaid konkurentsi tõsta. Lisaks mainitakse, et kui reegleid ei suudeta täita, siis sanktsioonid ei ole nii karmid, kui arvatakse (Ibid.). Samas võib teema käsitlest järeldada toetusmeetmetest lähtuvat sõltuvust. Kui on tekkimas võimalus, et ettevõtjad peavad järgima Euroopa Liidu eeskirju ja ise majandamisel väljundeid leidma, on kohe tekkimas potentsiaalne probleem.

Kohtuasi C-402/10 käsitleb olukorda, mis juhtub siis, kui ettekirjutatud nõuetest kinni ei peeta. 27. novembri 1987. aasta määrusega (EMÜ) nr 3665/87 sätestatakse põllumajandustoodete eksporditoetuste süsteemi ühised eeskirjad (muudetud komisjoni 30. juuni 1993. aasta määrusega (EMÜ) nr 1708/93). See näeb ette, et ekspordi ettemakse toetust saab vaid siis, kui kaup on suunatud tolli ladustamisprotseduurile, ekspordikauba kohta peetakse laoarvestust ja omatakse tõendit kaupade ekspordi kohta. Kui aga tingimustest mõni ei ole täidetud, siis on õigus alusetult saadud summa tagasi küsida. Käesoleva kohtuasja probleem oli see, et äriühing ei suutnud põllumajandustoodangu laoarvetust pidada korrektselt ettekirjutuste põhjal. Kohtulahendis märkis äriühingu esindaja, et puudusid selged ettekirjutused, missugune peab laoarvestus olema. Kohtulahendi tulemusena pidi äriühing vigase laoarvestuse tõttu toetusraha tagastama, sest laoarvestus ei olnud ettekirjutustekohane. Otsusest selgub, et toetuse saaja oleks pidanud küsima täiendavat informatsiooni ettekirjutuse rakendamisel, kui see tundus toetuse saajale selgusetu. (Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas C-402/10)

Kohtuotsustes C-671/11–C-676/11 käsitletakse selgelt asjaolusid, mis rakenduvad toetusmeetmete nõuetele vastavuse kontrollide raames. Nimelt jäi 2011. aastal toetust saanud ettevõtjatele selgusetuks, mida peetakse silmas Euroopa Liidu määruses (EMÜ) nr 4045/89, milles kehtestatakse, et kontroll hõlmab vähemalt 12-kuulist ajavahemikku, mis lõppeb eelmise kontrolliperioodi jooksul. Seda võivad liikmesriigid muuta perioodideks, mis eelnevad või järgnevad 12-kuulisele ajavahemikule. Aastatel 2000 ja 2001 korraldati põhikohtuasjades osalenud ettevõtjate juures määruse (EMÜ) nr 4045/89 alusel nõuetele vastavuse kontrollid. Kontrollide tulemuste alusel paluti põhikohtuasjades osalevatel äriühingutel tagastada summad, mille nad olid saanud EAGGFi tagatisrahastu raames rahastatavate kavade alusel. Lõpplahendina otsustati, et kui liikmesriik kasutab õigust pikendada kontrollimise aluseks olevat perioodi, võib teostada kontrolli nii pika perioodi kohta kui vajalik. Otsust tuleb tõlgendada nii, et see ei anna äriühingule õigust takistada muude või pikema kestusega kontrollide läbiviimist. (Euroopa Kohtu otsus liidetud kohtuasjades C-671/11–C-676/11)

Toetusmeetmete rakendamise üle võib otsustada ka ainult liikmesriik, mis eelarve vähendamises võib ise vajalikke muudatusi teha ja kitsendada toetuse saajate ringi. Hea näide on Eesti kaasus C-241/07, kus JK Otsa Talu OÜ andis PRIA kohtusse, kuna PRIA kitsendas maaelu arengu toetuse saajate ringi liikmesriigisiselt. Toetuse saajaid vähendati selliselt, et sinna kuulusid üksnes põllumajandustootjad, kellele oli tehtud toetuse määramise otsus eelneval eelarveaastal. Määruse (EÜ) nr 1257/1999 põhieesmärki silmas pidades peavad liikmesriigid püüdma oma toetusmeetmete rahastamist kontrollida nii, et maaelu arengu toetust saaks iga taotleja. Seega liikmesriik võib teha ise otsuseid toetusmeetmete saajate osas, kui riigi eelarvevahendid on ebapiisavad. Euroopa Liit on küll toetusmeetme rahastaja, kuid otsuseid, kes on toetusmeetmete ettekirjutused täitnud, langetab siiski liikmesriik riigisiselt. Seega võib sellest kaasusest järeldada, et eelistatakse äriühinguid, kes on eelnevatel aastatel suutnud ettekirjutusi täita. Siinkohal võib kahelda, kas see on õige lähenemine uute taotlejate seisukohast, sest see mõjutab jällegi võrdsust põllumajandussektoris. (Euroopa Kohtu otsus kohtuasjas C-241/07)

Toetusmeetmete kasutamine võib luua olulised konkurentsieelised põllumajandustoodangu tootmises, kuid samal ajal ei taga see võrdsusel alustel kauplemist. Toetusmeetmed on kindlasti üks võimalus majanduse elavdamisel, kuid see ei tohi olla ainuõige lahendus. See tähendab, et ideaalselt peab eelkõige riik ise suutma leida lahendusi sektori rahastamisel ja vältima toetumist vaid toetusfondidele. Ainult siis saame diskuteerida teemadel, missugune on põllumajandussektori jätkusuutlikus tulevikus. Kohtuasjadest võib järeldada, et jätkuvalt ei ole ettekirjutused paljudes nüanssides põhjalikult tõlgendatud. On hea, et õigusloome töötab selles suunas, kuid tegelikult on tulemus ajalises mõistes käesolevas sektoris kesine. Põllumajandussektoris on ettevõtjate õiguste valdkonnas tehtavas selgitustöös samuti puudujääke. Toetusmeetmetega seotud konsultatsioone pakutakse, kuid nende panus sektori arengusse on vähene. Selles osas on selgesti vaja teha veel täiendavat teavitustööd. Samuti koostööd riigiga, sest nagu nähtub, on liikmesriikidel õigus õigusaktide rakendamisel ka otsuseid langetada.

1.3. Sihtfinantseeringute tänapäev Eestis

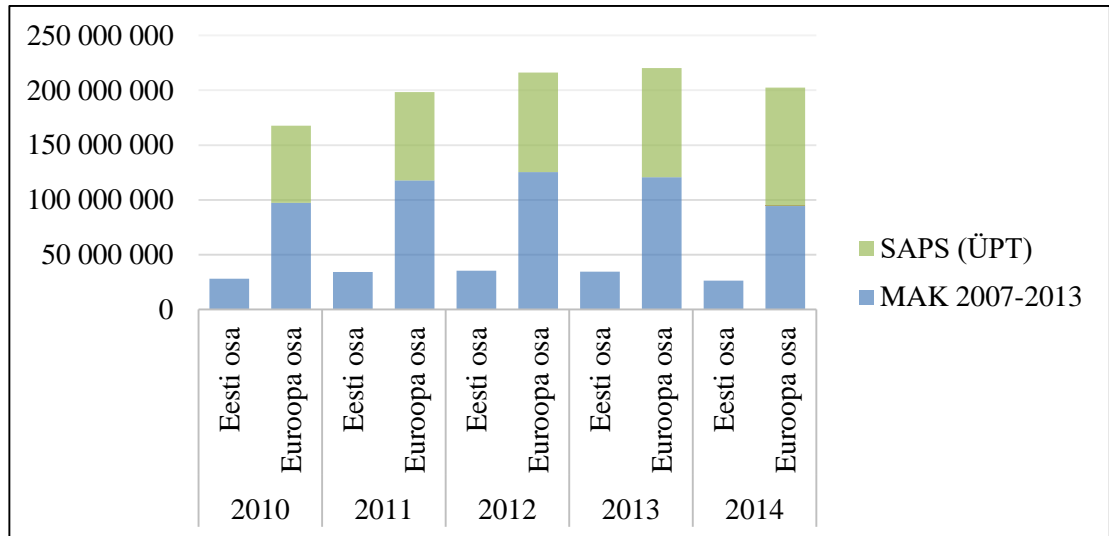
Lääne-Euroopa ja endise Nõukogude Liidu territoorium tootis 1961. aastal 13,8% kogu maailma toiduvajadusest, 2011. aasta seisuga on osalus vähenenud 6,5 protsendini (Alston,

Pardey 2014, 123-124). Viimased 50–100 aastat on tõestanud, et põllumajanduses on tootlikkuse ja tootmise efektiivsuse trendid oluliselt muutunud (Ibid.). Seetõttu on riikide lõikes tootmine ja tootlikkuse eesmärgid erinevad. Euroopa Liiduga ühinemisel arvati, et turul hinnad tõusevad. Senised majandusuuringud näitavad, et hinnad tõusid, kuid keskmise loomuliku tõusuga võrreldes ei olnud muutused suured (Toming 2006).

Kui Eesti liitumisläbirääkimised Euroopa Liiduga 2003. aastal lõppesid, siis samal ajal muudeti ka fundamentaalselt ÜPPd. Fischeri reformi tulemusena tagati otsetoetused, kuid muudeti rahastamise skeeme. Euroopa Liidust saadi toetusi vastavalt hektaripõhiselt. Seega need riigid, kellel oli põllumajandusmaad rohkem ja sellest tulenevalt suuremad saagid, said rohkem raha. See aitas muuta põllumajanduse turust lähtuvaks, mitte toetuda vaid toetustele. Samuti andis selline lähenemine turule rohkem vabadust. Enam ei olnud ettenähtud kvoodid, vaid suunitlus oli efektiivsemal tootlikkuse planeerimisel, et rohkem toetust saada.

Euroopa Liiduga ühinemisel oli Eestis põllumajanduslikult haritavat pinda 800 000 hektarit. Haritav ja aktiivselt kasutuses olev maapind kasvab pidevalt, mis toetusstruktuuridest lähtuvalt on negatiivse suundumusega. Eesti teraviljasektoris on 1 hektari kohta saadav tasu väike, sest tasu kinnitati 2003. aastal haritava maapinna põhjal. Kõrgem on see vaid juhul, kui omatakse kogu haritavast maast tootjapõhiselt suuremat osa. Hektaripõhine rahastamine tekitab Euroopa Liidu siseturul ebavõrdsust, sest toetuste määrad on liikmesriikides erinevad (Sõrmus 2013). Seetõttu nõuavad liikmesriigid 2020. aastaks selles osas võrdsustamist, mis tõstaks toetuste määra ja aitaks sektoril paremini areneda (Ibid.). Võrdsustamist nõuab ka Eesti.

Tänase seisuga pakutakse Eesti turul teraviljatootjatele mitmesuguseid toetusi, mis klassifitseeruvad otsetoetusteks ja Eesti maaelu arengukava (MAK) toetusteks (vt lisa 2). Otsetoetusi rahastab ainult Euroopa Liit. 2020. aastaks soovitakse ühtsed otsemaksed asendada mitmetasandilise maksete süsteemiga, seda seetõttu, et soovitakse vahendid siduda taaskord eesmärkidepõhiselt (Euroopa Liidu teemalised ... 2016). Mitmetasandiline maksete süsteem hõlmab endas seitset liiki toetusi, millest täna on realiseerunud neli (ÜPT, ROH, NPT ja VPT) (vt lisa 2). MAK toetusi finantseerib osaliselt ka Eesti riik. MAK toetused jagunevad Euroopa Liidu eelarveplaanide järgi, olenevalt sellest, mis eelarveraamistikus osaletakse ja mis on rahastamise eesmärgid. Praeguste eesmärkide osas on MAK raamistikus välja kujunenud kolm peamist – põllumajanduslik keskkonnatoetus, mahepõllumajanduse toetus ja Natura 2000 toetused (vt lisa 2). (Põhitõed pindalatoetuste ... 2015)

Joonis 1. Sihtfinantseeringute maksed toetusgruppide lõikes 2010.–2014. aastatel (eurodes)

Allikas: autori koostatud lisas 3 toodud andmete alusel

2014. aasta toetused kokku on vähenenud võrreldes 2013. aastaga 10% (vt joonis 1). SAPS (*Single Area Payment Scheme*, ühtse pindalatoetuse kava) ehk ÜPT maksed on vähenenud võrreldes 2013. aastaga 8%. 2014. aasta on ülemineku-aasta kahe eelarveraamistiku vaheldumisel. MAK 2014–2020 esimesed väljamaksed toetuste saajatele toimusid 2015. aastal. Rahastamise vähenemine on peamiselt tingitud asjaolust, et uus, 2014–2020 eelarveraamistik näeb ette kriisireservide moodustamist. Kriisireservide abil on võimalik reageerida hinnakriisile või turuhäiretele. Kriisireserve on hakatud rahastama alates 2014. aastast otsemaksete iga-aastase vähendamise kaudu.

Sihtfinantseeringute administratiivjuhtimises on Euroopa Liidus tähtis arvesse võtta liikmesriikide valmisolekut konsulteerivaks tööks, kuna see on lõpuks määrav, et toetusi jagada (Simina, Florea 2015, 101). Toetusmeetmete maksmise languse ajal peavad konsulteerivad institutsioonid rohkem vaeva nägema nendes riikides, kus väiketootjaid on rohkem. Üks selline ELi liikmesriik on ka Eesti. Väiketootjate rohkus ja sellest tulenev arvamuste paljusus on kindlasti üks peamine negatiivse meediakära põhjustaja. Negatiivset suhtumist põllumajanduspoliitika rahastamise küsimustes aitab parendada põhjalikum ja konsulteerivam tagasiside delegerivate institutsioonide poolt.

2. SIHTFINANTSEERINGUTE RAKENDAMINE EESTI PÕLLUMAJANDUSETTEVÕTETES

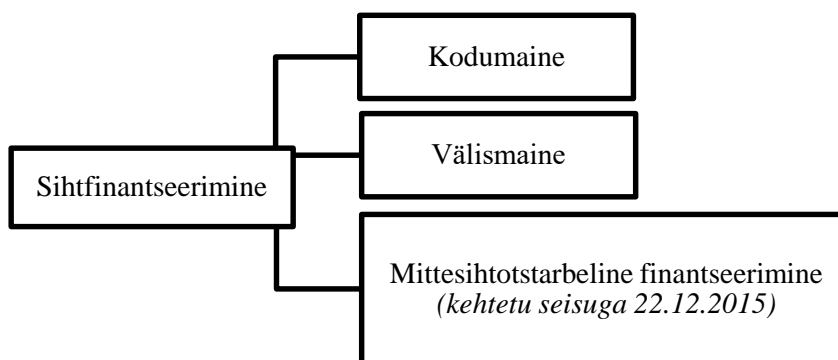
Euroopa Liit pakub toetusi, mis aitavad muuta põllumajandustootmist keskkonnasõbralikumaks. Samas aitab põllumajandustootmine kaasa Eesti iseloomuliku põllumajandusmaastiku säilimisele ja majanduse jätkusuutlikkusele. Eesti põllumajandus oli sunnitud kuni ELi koosseisu integreerimiseni funktsioneerima oluliselt halvemates konkurentsitingimustes. Samal ajal sõltub riigi majanduse areng ja edukus eelkõige majandusharude rahvusvahelisest konkurentsivõimest. Siinkohal tuleb arvestada, et põllumajandus ja sellele baseeruv toiduainetööstus on kogu maailmas kõige ulatuslikuma riikliku sekkumisega majandusharud. Ometigi vajavad põllumajandustegevusega seotud majandusharud toetusi, et ettevõtete tegevust finantseerida. Toetused on ettevõtjatele ühed tähtsamad tootmissisendid, sest tsüklilisus ja sesoonsus muudavad põllumajandustootmise riskantseks. Üks riskide maandamise võimalusi põllumajanduses on valitsusepoolse abi kasutamine sihtfinantseeringuna.

Mikro- ja makroökonomika tasandite kombineeritus põllumajanduses väljendub sihtfinantseeringute kasutamises – valitsusepoolne finantseerimine erasektori toodangu kasvatamisel ja tootmisel. Iga riik peab propageerima põllumajandustoodangu tootmist, sest sellest oleneb riigis elavate inimeste heaolu. Mikroökonomika (mikrotasand) toimib tootmisettevõtete põhisel kindlate mudelite alusel (finantsaruanded ja -näitajad). Neid mudeleid saab võrrelda, et teha üldisi järeldusi toimimise kohta. Makroökonomika käsitleb põllumajandust riigi tasandil, panust sektori toimimisse. Bioloogilise vara tootmine üldises tähenduses kombineerib mõlemad tasandid tervikuks, kus on tähtis osatähtsus riigi otsustel, mis mõjutavad ettevõtjate valikuid ja ettevõtlussuundi (Field 2001, 34).

2.1. Sihtfinantseeringute olemus ja raamatupidamislik kajastamine

Eesti kuulumine Euroopa Liitu on andnud paljudele ettevõtjatele, sihtasutustele ja mittetulundusühingutele võimaluse saada eri allikatest abiraha. Abiraha on sihtfinantseering, mis aitab täita Euroopa Liidu arengueesmärke. Sihtfinantseerimine jaguneb laiemalt riigi seisukohast Riigi raamatupidamise üldeeskirja § 24 lg 2 p 2 alusel kolmeks peamiseks sihtfinantseeringuks (vt joonis 2.1). Joonisel on välja toodud märgetenähtena Riigi raamatupidamise üldeeskirja muudatuste mõjud, mis käesoleva töö kontseptsiooni mõistmisel (empiirilise uuringu aluseks olevad aastad 2010–2014) on olulised.

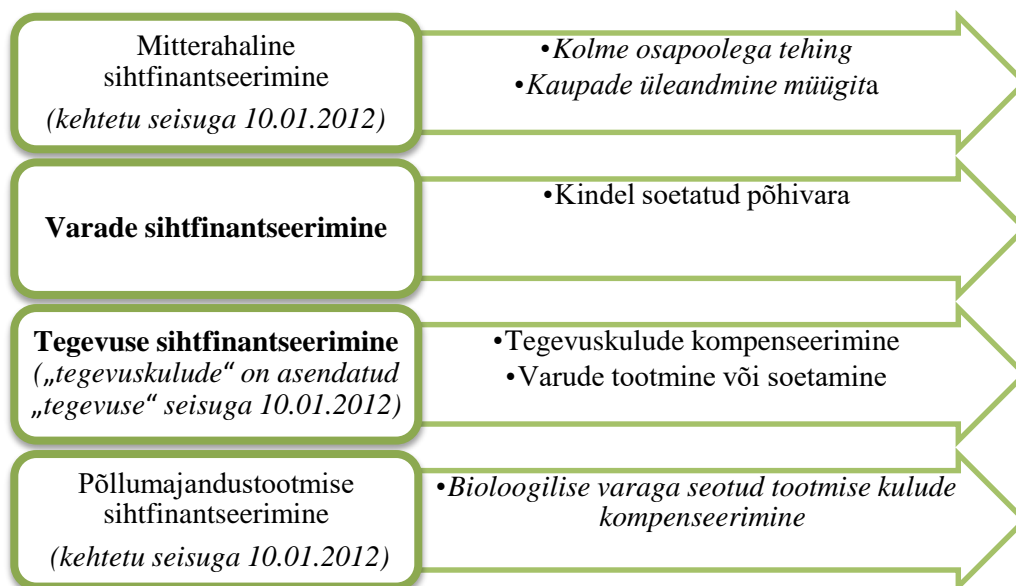
Joonis 2.1. Sihtfinantseerimine Riigi seisukohast

Allikas: autori joonis (Riigi raamatupidamise üldeeskirja § 24 lg 2 p 2 põhjal)

Kodumaine sihtfinantseerimine on riigi seisukohast riigisiseste avaliku sektori üksuste omavaheline finantseerimine. Teise suurema alajaotuse moodustab välismaine sihtfinantseerimine. Selles alajaotuses kajastatakse rahvusvahelistelt organisatsioonidelt saadud finantseeringuid. Kolmanda alajaotuse moodustas mittesihtotstarbeline finantseerimine. Rakendati eritoetusi, mida toetuse saaja sai kasutada enda eesmärkidel, mis ei olnud toetuse andja eesmärgid. Viimaste muudatuste mõju tulemusena on tunnistatud kehtetuks mittesihtotstarbeline finantseerimine ning sihtfinantseeringud jagunevad vaid kodu- ja välismaisteks.

2.1.1. Sihtfinantseeringute olemus ja liigitamine

Toetuste ja abiraha kajastamine saaja raamatupidamise aruannetes baseerub Raamatupidamise Toimkonna juhendil nr 12 „Valitsusepoolne abi“ (RTJ 12), mis lähtub omakorda samanimelisest SME IFRSI peatükist 24 (RTJ 12). Kui RTJ 12 ei täpsusta arvestuspõhimõtet, soovitakse lähtuda SME IFRSis kirjeldatud arvestuspõhimõttest (Ibid.). Eesti põllumajandusettevõtete raamatupidamisarvestuses lähtutakse eelkõige juhendist RTJ 12 „Valitsusepoolne abi“. Sellest tulenevalt on praktikas kaks peamist sihtfinantseerimise rakendamise alust (vt joonis 2.2). Joonisel on välja toodud märgetenä RTJ 12 muudatuste mõjud, mis käesoleva töö kontseptsiooni mõistmisel (empiirilise uuringu aluseks olevad aastad 2010–2014) on olulised.

Joonis 2.2. Sihtfinantseerimine ettevõtja seisukohast

Allikas: autori joonis (RTJ 12 põhjal)

Tegevuse sihtfinantseerimine on tegevuse sihtfinantseerimine, mille põhjal ei toimu varade sihtfinantseerimist (RTJ 12). Peamine tegevuse sihtfinantseering on peamiselt tegevuskulude kompenseerimine. Lisaks rakendatakse tegevuskulude sihtfinantseerimist ka juhul, kui soovitakse kompenseerida varude tootmist või soetamist.

Varade sihtfinantseerimine on RTJ 12 alusel sihtfinantseerimine, mille üks põhitingimus on soetada sihtfinantseeringu alusena põhivara ressursside üleandmisel. Varade

sihtfinantseerimine võib sisaldada täiendavaid tingimusi, mida on otstarbekas jälgida. Tingimusteks on vara soetamise graafik, vara liik (rühm), hetkeline asukoht ja hoiustamise periood. (RTJ 12) Teraviljakasvatustes loetakse varade sihtfinantseerimiseks põllumajandustehnika uuendamist ja teiste varade soetamist, mis aitavad ettevõtte majandustegevust toetada.

Siinkohal on vajalik märkida, et kui sihtfinantseerimise tingimusi ei ole täidetud, on õigus selle andjal abi tagasi küsida. Üldjuhul peab sihtfinantseeringut saava ettevõtte äritegevus vastama teatud kindlaksmääratud kriteeriumitele. Juhendis RTJ 12 on märgitud juhud, millal ei rakendata juhendit (RTJ 12 § 6).

- 1) sihtfinantseerimist vahendavate organisatsioonide ja ettevõtete aruannetes vahendatava abi suhtes;
- 2) riigi raamatupidamise üldeeskirjaga reguleeritavate raamatupidamiskohustuslaste (sh riigi raamatupidamiskohustuslased ja kohaliku omavalitsuse üksused) omavaheliste tehingute kajastamisel;
- 3) valitsussektoriga tehtavate majandustehingute osas, mis vastavad tavatingimustele äritegevuses.

Sihtfinantseeringuid on eri liiki ning seoses sellega rakendatakse raamatupidamises erinevaid käsitlusi, mida on otstarbekas täpsemalt vaadelda.

2.1.2. Sihtfinantseeringute kajastamine

Sihtfinantseerimise kajastamisel raamatupidamisavestuses on tähtis, et toetuse saamise aluseks olevad nõuded on täidetud. Senikaua kui tingimused ei ole täidetud kajastatakse sihtfinantseerimist bilansis kohustisena (RTJ 12 § 11). Ajalises määratluses (kajastamine lühi- või pikaajalise kohustisena) tuleb sihtfinantseerimist kajastada olenevalt sellest, millal toimub lõplik kaasnevate tingimuste täitmine.

Tegevuskulude ehk tegevuse sihtfinantseerimisel kajastatakse tulu siis kui ollakse praktiliselt kindlad sihtfinantseerimise laekumises ja samuti on kõik sisulised tingimused toetuse saaja seisukohast täidetud (RTJ 12 § 10). Varade sihtfinantseerimise kajastamisel on võimalik äriühingutel valida kahe peamise arvestuspõhimõtte vahel – kajastamine soetusmaksumususes või netosoetusmaksumususes (RTJ 12 § 12). Tähtis on valitud arvestuspõhimõtet rakendada kõikide varade kajastamisel.

Soetusmaksumuse kajastamisel raamatupidamisarvestuses rakendatakse RTJ 5 „Materiaalne ja immateriaalne vara“. Siinkohal on tähtis tasuta saadud vara

soetusmaksumusena kajastada vara õiglast väärtust. Netosoetusmaksumus ehk vara soetusmaksumus on vara väärtust, millest on maha arvatud vara soetamisel saadud sihtfinantseering. Siinkohal on tasuta saadud vara soetusmaksumus null. Samuti nagu soetusmaksumuses kajastamisel, rakendatakse ka netosoetusmaksumuse kajastamisel edaspidi RTJ 5. Mõju kasumiaruandele on nii soetusmaksumuse kui ka netosoetusmaksumuse arvestuspõhimõtete rakendamisel sama. Vara soetamise toetusena saadud sihtfinantseerimise väärtus kajastatakse kohustisena ehk kirjel „tulevaste perioodide tulu“ sihtfinantseerimisest. Soetatud vara amortiseeritakse vara kasuliku eluea jooksul. Sihtfinantseeringu tehniline teostus ei tohi mõjutada raamatupidamisarvestust. Rahakäibe aruande koostamisel tasub täheldada asjaolu, et nii kõik põhivara soetamise väljamaksed kui ka sihtfinantseerimise laekumised tuleb kajastada eraldi.

Sihtfinantseerimise tagastamisel kajastatakse tagastamise vajadust kui raamatupidamishinnangute muutust käimasoleval finantsperioodil. Olukord, kus ettevõtte on ühel perioodil sihtfinantseerimist tuluna kajastanud, kuid järgneval perioodil ilmneb, et raha peab tagastama, kajastatakse mõju sellel perioodil, millal tagastamise vajadus ilmnes. Netosoetusmaksumuse rakendamisel suurendatakse vara ja mitterahalise toetuse puhul põhivara bilansilist väärtust. Seda siis summani, mis on tagastamisel jääkväärtus juhul, kui seda on algselt kajastatud soetusmaksumuses. Kui sellest ei piisa tagastamisele kuuluva summa arvelduses, kajastatakse ületavat osa perioodi kuluna. Tegevuskulude toetuste tagastamisel vähendatakse bilansis kohustiste jääki.

RTJ 12 sätestatud reeglistik ühtlustub peamiselt SME IFRS peatükis 24 sätestatud põhimõtetega. Üksik erand on varade sihtfinantseerimise arvestuspõhimõtete valik, kui SME IFRSi alusel ei kajastata sihtfinantseerimist netomeetodil (RTJ 12 § 20). Raamatupidamise Toimkond põhjendab kahe arvestuspõhimõtte rakendamist sellega, et tähtsad on sihtfinantseerimise protsessis nii toetuse saaja kui ka andja. Netosoetusmaksumuse rakendamisel ei kajasta küll toetuse saaja toetust vara koosseisus, kuid sihtfinantseeringu andja seisukohast on see soetusmaksumuse hüvitamine.

2.2. Bioloogilise vara olemus ja raamatupidamislik kajastamine

Varade sihtfinantseerimisel tuleb arvesse võtta ka bioloogilise vara olemust, sest teravilja tootjad teevad sihtfinantseeringuid bioloogilise vara tootmise tarbeks. Bioloogiline

vara on vara, millega toimuvad pidevad muundumised (kasvamine, degeneratsioon, tootmine ja taastootmine). Põllumajandusettevõtte eripära seisneb selles, et tootmistegevus on otseselt seotud muundumiste ehk bioloogiliste protsessidega. Bioloogiliste protsesside käigus muutuvad oluliselt tootmise näitajad, tekib juurde bioloogilist vara ning selle tulemusena muutub vara väärtus. Seetõttu nõuab põllumajandustegevus erinevat raamatupidamislikku lähenemist võrreldes teiste tootvate tegevusaladega. Teravilja sektori majandustulemuste mõistmisel ei piisa vaid sihtfinantseeringute käsitlemisest, vaid ka bioloogilise vara olemuslikkuse mõistmisest. Aktuaalne on leida praktilisi lahendeid bioloogilise vara arvestuse keerukuses ja kõrvutada tulemusi sihtfinantseeringute kajastamises, et mõista tulemuslikkuse hindamist põllumajandussektoris.

Bioloogilise vara arvestusvaldkond on üks keerukamaid varade arvestamise temaatikaid. Raamatupidamisarvestusel on põllumajanduses suur tähtsus, mitte ainult esitatud korrektsete aruannete koostamise seisukohalt, vaid ka juhtimisotsustest tulenevalt. Bioloogilise vara kasvatamisel tuleb tihti kokku puutuda investeerimisotsustega, mis väga oluliselt nõuavad õigeid ja õiglaseid juhtimisotsuseid, et ettevõtte saaks sihtfinantseeringuid efektiivselt rakendada.

2.2.1. Bioloogilise vara liigitamine, rühmitamine ja arvele võtmine

Põllumajandus kui majandustegevus on kestnud nii kaua kui maailmas on olnud inimesed ja on tarbitud põllumajandustoodangut, kuid tänapäeval on ikka ebaselgust tekitavaid asjaolusid arvestusinfo kajastamisel. Põllumajanduslik raamatupidamisarvestus on eripärane, kus varade hindamisel tuleb rakendada tavaprintsiipe keerukamalt. Eesti Heas Raamatupidamistavas on eraldi koostatud Toimkonna juhend RTJ 7 „Bioloogilised varad”, mis lähtub SME IFRSi peatükist 34 „Spetsiifilised äritegevused”. Vastavalt Rahandusministeeriumi internetikeskkonnas (<http://www.fin.ee/aruandluskorraldus>), Raamatupidamise Toimkonna aruandluskorralduse väljavõttes nimetati enne 2011. aastat bioloogiliste varade kontseptsiooni bioloogiliste varudena.

Teravili on kultuurtaimede kooslus, mis kuulub kõrreliste sugukonda. Teravilju kasvatatakse tera saamiseks, mis on toiteväärtuselt tärglise- ja valgurohked. Teraviljade saaki tarvitatakse eelkõige toidu valmistamisel, tööstuses (tärglis, piiritus ja õlletööstuses) ning ka loomasöödana. Terade saamiseks kasvatatakse teravilja rohkem kui 50%-l kogu maakera külvipinnast. Terades on kõiki elusorganismidele vajalikke toitaineid: mineraalaineid, rasvu,

sahhariide, valke, vitamiine jms. (Teravili EE...2016) Lisaks teraviljadele kasvatatakse koos terakultuuridega mitmeid õlikultuure, sh raps ja rüps. Rapsi kasutatakse peamiselt biodiisli valmistamiseks ja arvatakse, et tulevikus on õlitaimede kasutamine tootmiskütustena veelgi suurenenemas (Teraviljaturg 2014. aastal, 35). Soodsa kasvukeskkonna tõttu (parasvöötme kliima ning terakultuuride viljavaheldus) pakutakse järgneval kümnendil õlitaimetoodanguna (biodiislina) just rapsi.

Eestis kasvatatakse peamiselt kaera, nisu, otra ja rukist – need teraviljad on temperatuuri suhtes vähenõudlikud. Lisaks kasvatatakse õlikultuuridest rapsi ja rüpsi – neile loovad teised terakultuurid soodsad kasvutingimused. Teraviljad on enamasti suvikud. Nisul, rukkil, odral, rapsil ja rüpsil on ka talvituvaid taimede vorme ehk taliteravilju, mida külvatakse sügisel. Taliteraviljad vajavad idanemis- ja tärkamisjärgus jahedat temperatuuri (4–13°C) ja hiljemalt septembris on selleks soodsad tingimused. Generatiivsete organite tekkeks vajavad teraviljad kasvu lõpetades sügisel ning kasvu alustades kevadel kokku 30–70 päeva jooksul elutegevust võimaldavat temperatuuri (0–5°C). (Teravili EE ... 2016)

Tuntumate teraviljade tootmine on möödunud sajandi keskpaigast alates kahekordistunud, kuid siiski kannatavad inimesed alatoitumuse all. Rahvaarv maailmas kasvab, nõudlus toidu tooraine järele suureneb. Põllumajanduseks sobivast maast on peamine osa juba kasutusele võetud ja toiduained konkureerivad kasvupinna tõttu biokütustega. Ülemaailmne toidu tooraine tootmine sõltub suvikutest. Suvikutest teraviljad, õliseemnetaimed ja kaunviljad katavad 3/4 kogu haritavast põllumaast ja tagavad umbes sama suure tähtsuse ka kogu inimkonna kalorivajadusest.

Suvikutest ja püsigutest kultuurtaimede kasvatamine ei põhjusta muldadele põllumaadel erilisi probleeme, kuid selline teraviljade kasvupind moodustab vaid väikese osa maismaa pindalast. Kehvemates tingimustes ohustab looduskeskkonnas suvikute kasvatamine ökosüsteeme. Püsigud on kasvukeskkonnale soodsamad, sest pikad juured seovad mulda, niiskust ja väetist suvikutest paremini. Mitmeaastaste teraviljataimede kasutuskõlblikuks aretamine ja kasutamine parendab põllumajanduse võimalusi ning leevendab keskkonna- ja sotsiaalprobleeme, mis on seotud toidu tootmisega. Suvikute juured kasutavad kasvamiseks mulla pindmisi kihte, kus kiiresti toitained ära tarbitakse. Selline tootmine sunnib tootmisprotsessis väetisi kasutama. Sademete mõjul uhutakse pindmistest kihtidest väetis põhjavette ning osa väetisest jääb taimedele kättesaamatuks. See omakorda aitab kaasa ainete jõudmisele merre, põhjustades veekogudes eutrofeerumist. (Eek, 2011)

Suvikute kasvatamine nõuab rohkem umbrohumürke ja maa hooldamist kui püsikute kasvatamine. Suvikud aitavad enda lühikese kasvuperioodi ajal kaasa umbrohu tekkele. Lisaks jätvad tootmismaa pikaks perioodiks lagedaks. Tootmismaa lagedaks jätmise viljakoristuse järgselt aitab kaasa erosioonile. Selle pärast harrastatakse rohkem künnivaba põllumajandust, mis aitab säästa keskkonda ning vähendada põllumajandusliku tegevuse kulusid. Püsikutest teraviljad aitaks probleeme vältida, sest pidev katvus aitab vähendada erosioonihtu ning vajadust tõrjete järele. Püsitaimele pikad juured aitavad maapinda „ühes tükis“ hoida ja sobivad ka vähem viljakale pinnasele. Samuti aitavad need omadused väetist kauem maapinnas kinni hoida ja vähendavad teraviljatootjate kulutusi ning ka keskkonnasaastet. (Eek, 2011)

Agraarmajandus arenenud maades sõltub aina enam ka kütustest ja energia kasutamisest, mis moodustavad põllumajandustoodangu muutuvkulud. Masinapargi laiendamine ja intensiivne tarbimine ning kaudselt väetiste ja mürkide suurenenud kasutamine on suurendanud oluliselt kütuste kasutamist põllumajandustootmises. See on halb keskkonnale ja toodangu tootmisele ning ettevõtte tegevusele suurenenud kulude arvelt. (Tietenberg 2007, 194) Seega on tootmise alusena paljusid teisi aspekte, millest peavad tootjad pidevalt teadlikud olema. Lisaks toodangu turuhindadele ollakse mõjutatud teiste muutuvkulude aluseks oleva toorme turgudest. See aga näitab veelgi, et põllumajandussektoris on lisaks toodangu tootmise keerukusele problemaatilised ka tegevust mõjutavad sisendid.

RTJ 7 põhimõtetest lähtuvalt kajastatakse bioloogilist vara käibe- ja põhivarana, olenevalt selle kasutuseesmärgist (vt lisa 4). Bioloogilisi objekte on soovitatav bilansis või aastaaruande lisades kajastada rühmade kaupa. Näiteks saab neid klassifitseerida tarbitavate varadena (varad, mida on võimalik muuta toodanguks või põllumajandusse edasi müüa) ja tootvate varadena (varad, mida hoitakse põllumajandustootmise eesmärgil). Bioloogiline vara võib olla ka vara, mida ettevõtte ei oma, vaid rendib kapitalirendi tingimustel (RTJ 7 § 10).

Tarbitavad varad on müügieesmärgil hoitavad bioloogilised varad, näiteks teraviljatoodang müügiks. Tootvad varad on näiteks piimakari, munevad kanad ja puuviljaistandus (RTJ 7 § 35). Tootvaid varasid kajastatakse põhivara rühmas, tarbitavaid varasid (lähtuvalt varade kasutamise perioodist) kas põhi- või käibevara rühmas (RTJ 7 § 38). Tekib vastuolu, kus teraviljatootmise toodangut ei saa liigitada selliste tootvate varade alla nagu piimakari, munevad kanad ja puuviljaistandus, sest toodetakse suvikutepõhiselt ning püsikuid tootmissisenditena ei kasutata. Seega kuna tootvaid varasid kajastatakse üldjuhul põhivara rühmas, siis toodangu seisukohalt bioloogilist vara põhivara aspektist lähtudes ei teki. Nii ei ole

teraviljatootmine sama võrreldes puuviljamajandusega, kus toodangu jätkusuutlikul kasvatamisel puud kasvavad ja toodavad igal aastal vilju, kuid puud kui taimi igal aastal ei koristata.

Teraviljatoodang seevastu koristatakse terve taime põhiselt ning koristuse tulemusena on kujunenud uus tootmismaa, kus viljavahelduse eesmärgil ei tohi kasvatata ka pidevalt sama toodangut. Viljavaheldus aitab parendada tootmises vajalikku mulla taastootmisvõimet ning vältida toodangu moondumist. Seega on raske liigitada teraviljatoodangut tootva varana, lähtudes juhendist RTJ 7. Samuti soovitatakse bioloogilisi varasid bilansis või lisades rühmitada valmidusastme järgi kas küpsed või ebaküpsed varad (vt lisa 4). Tarbitavad varad on küpsed siis, kui neid on mõistlik majanduslikult muuta põllumajandustoodanguks (RTJ 7 § 36). Tootvad varad on küpsed siis, kui nad on võimelised tootma põllumajandustoodangut (Ibid.). Lähtudes küpsuse printsiibist, on bioloogilise vara valmimine põllul koristaja jaoks küll esmatähtis, kuid tegelikult on tähtis leida vara küpsusaste ka vara enda seisukohalt. Seetõttu ei saa teraviljatoodangut bioloogilise vara küpsuse astmelt liigitada tootvate varade koosseisu.

Piimakarja kasvatajatel on lihtne eespool nimetatud küpsusastet mõõta. Esialgselt võetakse arvele mullikad, kes ei tooda kohe toodanguna piima. Kui aga kasvu ehk küpsuse aste on arenenud – lehm hakkab piima andma, liigitub ta tootva vara hulka, sest ta on bioloogiline vara, kes toodab põllumajanduslikku toodangut. Teraviljatootmises toimub küpsemine vaid toodangu müügivalmis saamiseni ning siis põllumajandusliku toodangu ehk bioloogilise vara tsükkel lõpetatakse. Seda selleks, et siis uuesti bioloogilist vara toodangu väljundist sisendisse lülitada või vara realiseerida. Seega ei saa küpsuse tasandil ka teraviljatoodangut tootvate varade koosseisu arvestada ning teraviljatootmine terves mahus on tarbitav käibevara, mis realiseeritakse üldiselt 12-kuulise perioodi jooksul.

Bioloogilisi varasid ja sellest saadud toodangut kajastatakse nii esmasel arvelevõtmisel ja järgnevatel bilansipäevadel vastavalt juhendile RTJ 7 õiglasest väärtuses, millest arvatakse maha hinnangulised müügikulutused (RTJ 7). Bioloogilise vara arvestusmeetod on muutunud aegade jooksul soetusmaksumuselisest õiglase väärtuse kajastamiseks (Aspects regarding the International ... 2014, 260). Õiglase väärtus antakse bioloogilisele varale kindlal ajahetkel, millal on tegelikult hinnatav väärtus mõjutatud tulevikus teenitava kasumi võimalikkusest (Gabriel, Stefea 2013, 106). Seepärast tuleb osata hinnata finantsteavet, mida kajastatakse põllumajandustootjate finantsaruannetes.

Bioloogilise vara turuhind kujuneb vara koristuse tulemuste põhjal arvestatud õiglase väärtuse alusel. Praktikas seevastu võib turuhinna määramine osutada problemaatiliseks eelkõige bioloogilisele varale igiomasest muundumisvõimest tulenevalt. Näiteks siis, kui bilansi koostamise kuupäeval on bioloogiline vara kasvuetapis (muundumise faasis), millele ei ole turgu ning millega seonduvad reaalsed tulud saadakse tulevastel aruandeperioodidel. Sellisel juhul tuleb samuti vara kajastada lähtudes õiglasest väärtusest.

Kui aga põllumajandustoodangu puhul puudub turg varale, mida tahetakse arvele võtta, lähtutakse kulupõhisest hindamisest. RTJ 7 § 29, 30 selgitavad, et kui bioloogiliste varade väärtuse hindamine osutub võimatuks (puudub aktiivne turg jms), siis kajastatakse neid seotusmaksumuses (RTJ 7 § 29, 30). Praktilisest seisukohast lähtudes tähendab see, et hinnatakse ja liidetakse kulud, mida ettevõtte toodangule kulutaks ja võetakse vara leitud väärtuses arvele. See tagab olukorra, et edaspidised kulud on kaetud ning vara saab kasutada. Sellisena võetakse arvele sügisel külvatud talivilil, mis realselt hakkab toodangut tootma alles kevadel. Kevadel, kui hinnatakse talivilja küpsust ning selgub, et see on ebapiisav toodangu tootmiseks, siis kantakse talivilil kahjumisse. Praktikas külvatatakse samale põllule suvivilil, et toodangu koguriski maandada. Selline toimimine aitab vähendada kulusid, mis eelnevalt sügisel hinnati tulevikus tekkivaks, kui külvati põllule talivilil. Seega suvivilja uus külv ja sellest tulenev toodang katab osaliselt tekkinud talivililja mahakandmise kulud.

2.2.2. Bioloogilise vara edasine kajastamine

Teraviljatootjatele on kõige raskem bioloogilise vara edasises kajastamises täita jätkuvuse printsiipi. Bioloogilise vara tootmine sõltub eelkõige loodusest, mida tootjad ei saa mõjutada. Lisaks tootjate rohkusele on tähtis mainida ka pettuste võimalikkust tulenevalt ettevõtte majandustulemuste põhjal tehtavatest otsustest. Näiteks sõltuvad sihtfinantseeringute suurused majandusüksuse suuruselt ja avalikustamise erisustest. Sihtfinantseeringute nõuetele vastavuse kontrollide olemuses on tähtis teadvustada konservatiivsuse printsiibi põhimõtteid ning järjepidevuse ja võrreldavuse printsiipi. Finantsarvestuse põhimõtted ehk arvestusprintsiibid ei ole ainult raamatupidamisele tähtsad, vaid peaksid olema arvestatud ka otsuste langetamise seisukohalt.

Bioloogilise vara edasisel kajastamisel aitab täpset arvestust pidada põlluraamatu pidamise kohustus. Põlluraamatu vorm ning rakendamise kord on kehtestatud veeseaduse § 26¹ lõikes 7 ja Vabariigi Valitsuse määruse nr 83 alusel määrusena nr 36. Põlluraamat tähendab

sisuliselt põldude laomajandust, mis kirjeldab täpselt põllumassiividel toimunud aastate lõikes. Põlluraamatu andmeid säilitatakse 10 aastat (VV määrus nr 36 § 5). Põlluraamatu pidamine on küll kohustus, kuid ometigi aitab planeerida viljavaheldust ning kujundab ülevaadet põldudel toimuva kohta. Samuti saadakse raamatupidamises teostada arvestust just põlluraamatu põhjal.

Hetkel, millal bioloogilisest varast saadakse või eraldatakse põllumajanduslik toodang kajastatakse see toodang bilansis õiglasel väärtuses. Selliselt leitud väärtust loetakse põllumajandusliku toodangu soetusmaksumuseks tema edasisel kajastamisel varuna, lähtudes juhendist RTJ 4 „Varud”. (SME IFRS 34.5, 34.9, 13.15). (RTJ 7 § 14)

Majandusliku otstarbe ning protsessi sisu järgi jaotatakse põllumajandussaaduste tootmiskulud lõpetamata tootmise kuludeks ja jooksva aasta kuludeks. Intensiivsele mullaharimisele (kännipõhine) rajaneva teraviljakasvatuse kõrval on ka Eestis hakatud kulude kokkuhoiu mõttes teravilja (samuti teisi kultuure) kasvatama vähese mullaharimise (minimeeritud) või otsekülvi meetodil (Otsekylv ja otsekylvikud...2007, 7). FAO andmetel kasvatati juba 2005. aastal sellisel viisil maailmas teravilja enam kui 90 miljonil hektaril (Ibid.). Hinnanguliselt kasvatatakse Eestis kogu taliteraviljast 80% minimeeritud mullaharimise või otsekylvina ja suviteravilju ligi kolmandikul kasvupinnal (Ibid.). Kännist loobumise põhjused on seotud majanduslike ja keskkonnakaitseliste eesmärkidega (Ibid.). Kindlasti on suunav jõud tehnoloogiline areng, millest tulenevalt suudetakse ühe masina põhiselt teha rohkem põllutöid ning see omakorda aitab kulusid kokku hoida. Lisaks masinate arengule on ka seemnete ja väetiste turg laienenud ning selles osas tehakse jätkuvat arendustööd. Seeläbi soovitakse siiski tõsta ennekõike saagikust, mis on kvaliteedi seisukohast esmatähtis.

Saagikuse suurendamine on viinud asjaoluni, et vastavat tehnikat katsetatakse ka kohalikul turul. Eestis Kuusikul külvikorra katsetamises on võrreldud mitmekümne aasta jooksul känniga ja kännita mullaharimise mõju teraviljakultuuride saagile (Otsekylv ja otsekylvikud...2007). Need katsed on näidanud, et kännist loobumine ei ole vähendanud taliteravilja ega ka keskvalmiva odra terade saagikust (Ibid.). Kännist loobumise peamine motiiv on tööaja ja mootorikütuse kokkuhoid (Ibid.). Mõõtmised näitasid, et otsekylvil ja minimeeritud mullaharimisel oli tavakännist mootorikütuse kulu 37,9–55,8% ja 54,7–71% sügavkännist väiksem (Otsekylv ja otsekylvikud ... 2007, 7). Seega tõestab see fakti, et enam ei vajata põllumajandustootmises rohkem masinaid, vaid hoopis teadmisi ühe masina põhiselt. Talivilja otsekylvil viljelemisel on 5 korda kulud väiksemad kui kännipõhisel viljelemisel (Ibid.). Külvikorra katsetamises selgus, et kogusaaki mõjutas erinev mullaharimine vähe, kuid

seevastu tootmise kulusid mõjutas see oluliselt (Ibid.). Talivilja otsekülvi kulud olid ligi viis korda väiksemad, seega väetamine ning taimekaitse aitavad otsekülvi tasuvamaks muuta (Ibid.).

Otsekülvi head ja vead olenevad eelkõige mullastiku tüübist. Eesti piires Kesk-Eestis võib selline tootmine olla õigustatud. Kesk-Eesti liivsavimullad tagavad õige koosluse ning vee ja toitainete kättesaadavuse taimetele. Seal on otsekülv igati õigustatud, sest mulla bioloogilised protsessid toimuvad iseseisvalt. Lääne-Eestis, kus toodangut toodetakse ka liivsavimuldadel, kuid kohati esineb ainult savi, võib pidev otsekülv hoopis vähendada tootmismaa eeliseid. Põldudel, kus selline tootmine vähendab tootmistulemusi, kasutatakse jätkuvalt künnipõhist viljelemist. Siinkohal aitavad harimisviise valida täpsemad mullaproovide tulemused, et rakendada õigeid tehnikaid põllumassiividepõhiselt.

Tehnoloogiline areng on viinud selleni, et tootjad rakendavad reaajas kulude monitooringut (*real time cost control*) (Gabriel, Stefa 2013, 108). See aitab oluliselt kaasa tootjate kulude paremale planeerimisele ja kontrollimisele (Ibid.). Reaalaja töötulemusi on võimalik jälgida interneti vahendusel masinapõhiselt. Samuti on täiustunud masinate endi elektroonika, mis aitab masinat efektiivsemalt käsitseda ja töötulemusi igal töötajal jälgida. Seeläbi saavad tootjad aimu, mis on reaalsed tootmistulemused ning kus saab tootmist veel tõhusamaks muuta.

3. SUUREMATE EESTI TERAVILJATOOTJATE AASTATE 2010–2014 SIHTFINANTSEERINGUTE TULEMUSLIKKUSE ANALÜÜS

Euroopa Liidus toimuvad põllumajandusloendused iga kümne aasta tagant, viimane loendus korraldati 2010. aastal. 2010. aastal oli Eestis 19 700 põllumajanduslikku majapidamist, mille valduses oli kasutatavat põllumajandusmaad vähemalt üks hektar või kus toodeti põllumajandustoodangut põhiliselt müügiks (Põllumajanduse ... 2011, 16-17). Seda, et põllumajandustootmine koondub suurtesse majapidamistesse, võib märgata Eestis rohkem kui teistes Balti- ja Põhjamaades. Suurteks majapidamisteks peetakse Eesti tingimustes põllumajandustootjaid, kelle omanduses on keskmiselt 585 hektari põllumajandusmaad (Põllumajandusloendus 2010). Eestis on suurte majapidamiste valduses 73% ja keskmiste valduses 22% põllumajandusmaast (Põllumajanduse ... 2011). Eesti keskmine majapidamine on suurem kui Baltimaade keskmine (18 hektarit) ja veidi suurem kui Põhjamaade keskmine (46 hektarit) (Ibid.).

Tootmisplaneerimise otsused orgaanilises põllumajanduses tuleb langetada paljude piirangute ja iseärasuste arvelt (Redelberg 2004, 2). Näiteks ei ole tootmises võimalik valida vaid ühte teraviljaliiki aastate lõikes (kasvatada monokultuuri), tootmises peab arvestama viljavaheldussüsteemidega (Ibid.). See aga loob piirangud regionaalsete iseärasuste seisukohast: mulla kvaliteet ja keskkonna mitmekesistamine. Piirangutega arvestades peab ettevõtte planeerima väetiste ning umbrohumürkide kasutamise kulud, mis mõjutavad oluliselt tootmisväljundit, mis on eriti tähtis äriühingu finantstulemustele ja eesmärkidele.

2014. aasta seisuga kasvatati Eestis teravilja 332 900 hektaril, mida on 57 600 ha ehk 21% rohkem kui 2010. aastal. Arvnäitajate muutuste (vt lisa 6) põhjal kujunes 2013/14. saagiaastal Eesti teraviljaga isevarustatuse tase 150% (Teraviljafoorum 2015, 5). Isevarustatuse tase on tase, mis täidab riigi siseturunõudluse. Isevarustatuse taseme (100%) ületamine näitab riigi ekspordivõimet, kuna toodangu kogus on suurem kui turunõudlus. Rahalises väärtuses imporditi teravilja ja -tooteid 2014. aastal 35 mln euro eest, mida oli 22% vähem kui eelneval

aastal (Ibid.). See näitab, et toiduvilja osatähtsus on Eesti teravilja kogumahu kasvanud. 2014. aastal eksporditi Eestist 103 mln euro väärtuses teravilja ja -tooteid (Ibid.), see on kogus, mis on jäänud isevarustatuse tasemest üle. Positiivne on asjaolu, et Eestist on saanud teravilja eksportiv riik, mis aitab oluliselt kaasa riigi parematele majandustulemustele.

2014. aastal kujunes teravilja kogusaagiks üle 1,2 miljoni tonni, mida on võrreldes 2010. aastaga 80% rohkem (vt lisa 6). Teravilja kogusaagikus on aastate lõikes pidevalt suurenenud, sest tootmisprotsessid on muutunud tõhusamaks ja tõstnud toodangu kvaliteeti. Eesti looduskeskkond sobib teraviljade kasvatamiseks. Suviteravilju kasvatatakse Eesti põllumajanduses rohkem kui taliteravilju. Kogutoodangult koristatakse kõige rohkem tali- ja suviteraviljast nisu. Teravilja hektarisaagikus suurenes 2014. aastal 3669 kg tasemele hektari kohta, mis on võrreldes 2010. aastaga 49% rohkem (vt lisa 6). Kui vaadelda toodangut hektaripõhiselt, siis võib järeldada, et nisu talvitub ja kasvab suvel Eesti pinnal paremini kui teised teraviljaliigid. Aastatel 2010–2012 ja 2014 on taliteravilja saagikus hektari kohta olnud suurem kui suviteraviljal. See tähendab, et talivilja arenemisel on olnud soodsad looduslikud tingimused ning tootmisprotsessid on olnud efektiivsed.

Suurenev eksport näitab, et Eesti teraviljatootjad suudavad katta riigi nõudlust. Samas tuleb suhtuda sellistesse turusuundumustesse ettevaatlikkusega, kuna see mõjutab teraviljatoodangu kauplemise aluseks olevaid hindu enim. Suur pakkumine tekitab hindade langust, mis võib kriitiliselt mõjuda ettevõtete majandustulemustele. Oluline on asjaolu, et siinkohal ei anna suuremate mahtude tootmine tootjatele lisandväärtust, vaid pigem raskendab konkurentsipüsivust.

3.1. Uuringu meetodika, valim ja sihtfinantseeringute tulemuslikkuse hindamise näitajad

Valim on koostatud Registrate ja Infosüsteemide Keskuselt (RIK) saadud 2010.–2014. aasta müügitulude ülevaate EMTAKi koodi 01111 (teravilja- (v.a riis) ja kaunviljakasvatus; õlitaimeseemnete kasvatus) põhjal (vt lisa 8). Lisaks on valimi koostamisel lähtutud asjaolust, et tegevusalapõhine müügitulu moodustaks vähemalt 50% kogumüügitulust, kuna see on üks peamisi PRIA nõudeid sihtfinantseeringute saamisel. Valitud on sektori 2014. aastal suuremat müügitulu saanud ettevõtted, millel on tegevuspõhine müügitulu aastatel 2010–2014 (Eesti teraviljatootjate ... 2015). RIKst saadud andmed on lisatud käesoleva töö digitaliseeritud

andmekandjale, mis on lisatud magistritöö lõppu. Ettevõtete majandustulemuste võrdlemisel turumuutustega rakendatakse Eesti Statistikaameti lühiajastatistika andmeid.

Valimisse kuuluvad ARU Põllumajanduse Osühing (ARU), osaühing Rannu Seeme (RS), osaühing Sakala Põldur (SP), Saimre Viljakasvatuse OÜ (SV) ja osaühing Voore Farm (VF). Valimi asjakohasust toetavad ka ettevõtete tulemused Äripäeva edetabelite – „Edukad põllumajandustootjad aastal 2014“ ja „Gaselli TOP aastatel 2010–2012“ pingeridade alusel. Äripäeva edetabelite andmebaasid on samuti kogutud RIKst saadud majandusaasta aruannete põhjal. Kõik autori valimisse kaasatud ettevõtted on esindatud nimetatud Äripäeva edetabelite pingeridades.

Analüüsitavate ettevõtete ülevaade on koostatud, põhinedes ettevõtete aastaaruannetes kajastatud informatsioonil. ARU Põllumajanduse Osühing (ARU) on Eesti kapitalil põhinev ettevõtte, mis alustas tegevust 1997. aastal. Põhitegevusalaks on teravilja- ja õlikultuuride kasvatamine ja lisaks teostatakse vähesel määral teenustöid maantee kaubavedude valdkonnas. Alates 2010. aastast moodustab teraviljatootmine rohkem kui 90% kogumüügitulust. 2014. aasta majandusaasta aruandest selgub, et kasvupinnana kasutatakse 3200 hektarit põllumaad. 2014. aasta seisuga on töötajate keskmine arv 15 inimest. ARU kasutab sihtfinantseeringute kajastamisel netosoetusmaksumuse arvestuspõhimõtet. ARU kuulub Eesti teravilja- ja rapsikasvatajate ühistusse Kevili. Lisaks tagab äriühing põllumajandusühistule Kevili antud laenu koos teiste garantiiandjatega. (ARU Põllumajanduse ... 2014)

Osaühing Rannu Seeme (RS) on Eesti kapitalil põhinev ettevõtte, mis asutati 1997. aastal. Osaühing on registreeritud Põllumajandusameti seemnete osakonna taimetervise registris ja omab pakendamisluba teraviljakultuuride, söödakultuuride ja õlikultuuride seemnete pakendamiseks. Põhitegevusala on taimekasvatus. Haritavat põllupinda oli 2014. aasta seisuga 1332 hektarit. Alates 2010. aastast moodustab teraviljaseemnete tootmine rohkem kui 95% kogumüügitulust. 2014. aasta keskmine töötajate arv oli 12 inimest. RS rakendab tegevuskulude sihtfinantseeringute kajastamisel soetusmaksumuse ja põhivara soetamisel netosoetusmaksumuse arvestus-põhimõtet. RS kuulub Eesti teravilja- ja rapsikasvatajate ühistusse Kevili. (Osaühing Rannu Seeme ... 2014)

Osaühing Sakala Põldur (SP) on Eesti kapitalil põhinev ettevõtte, mis asutati 1997. aastal. SP põhitegevus on samuti eelkõige teravilja ja rapsi tootmine ning turustamine. Lisaks tegeletakse metsavarumise, kaupade vahendamise ja kaubaveoga maanteel. Ettevõtte arengu toetamiseks ostetakse ja renditakse jätkuvalt põllu- ja metsamaad. 2014. aastal oli SP

põllumajandussaaduste kasvupind 2251 hektarit, mis suureneb veelgi. Alates 2011. aastast moodustab teraviljatootmine rohkem kui 50% kogumüügitulust. 2014. aasta majandusaasta aruande andmetel oli SP töötajate keskmine arv 7 inimest. SP rakendab sihtfinantseeringute kajastamisel netosoetusmaksumuse arvestuspõhimõtet. (Osaühing Sakala Põldur ... 2014)

Osaühing Voore Farm (VF) on Eesti kapitalil põhinev ettevõtte, mis alustas tegevust 1996. aastal. VFi põhitegevus on teravilja ja rapsi kasvatus. Alates 2010. aastast tegeletakse peamiselt vaid taimekasvatusega. 2014. aasta seisuga oli ettevõtte põllumajanduskultuuride kasvupind 3296 hektarit, millest ettevõtte omandis on 1463 hektarit ja ülejäänud osa renditakse või kasutatakse kasutusvalduslepingute alusel. Alates 2012. aastast moodustab teraviljatootmine rohkem kui 50% kogumüügitulust. 2014. aasta seisuga on VFi keskmine töötajate arv 27 inimest. VF kajastab sihtfinantseeringuid netomeetodil. (Osaühing Voore Farm ... 2014) VF kuulub Eesti teravilja- ja rapsikasvatavate ühistusse Kevili.

Saimre Viljakasvatuse OÜ (SV) on samuti Eesti kapitalil põhinev ettevõtte, mis alustas tegevust 2000. aastal. Ettevõtte põhitegevus on teravilja ja rapsi kasvatamine ning sööda tootmine. Sööta ja põhku müüakse konsolideerimisgruppi kuuluvatele ettevõtetele. SV kuulub Saimre Agro Grupp OÜ konsolideerimisgruppi. 2014. aasta seisuga oli põllumajanduskultuuride kasvupind ca. 3000 hektarit, millest konsolideerimisgruppi kuulub 1050 hektarit, ülejäänud osa renditakse. Aastatel 2010–2014 moodustas teraviljakasvatuse müügitulu 100% kogumüügitulust. See tähendab, et ettevõtte põhitegevus on seotud teraviljaga ning teisi kaupu ja teenuseid ei pakuta. 2014. aasta seisuga on SV keskmine töötajate arv 13 inimest. SV rakendab sihtfinantseeringute kajastamisel netosoetusmaksumuse arvestuspõhimõtet. (Saimre Viljakasvatuse ... 2014)

Ettevõtete ARU, RS ja SP 2010.–2014. aasta majandusaasta aruannetele on lisatud märkusteta vandeaudiitorite aruanded. VFi 2011. aasta ja 2013. aasta majandusaasta märkusteta aruandele on audiitor lisanud „asjaolude rõhutamise lõigu“. Lühiajalised kohustised ületavad käibevara ja sellest tulenevalt on tutvunud juhtkonna meetmetega olukorra parendamisel. Tegevusaruande põhjal ei ole võimalik tutvuda meetmetega, mis vastaks audiitori asjaolude rõhutamisele aastatel 2011–2013. (Osaühing Voore Farm ... 2011, 2013) VFi 2014. aasta majandusaasta aruandele on lisatud märkusega aruanne, kus audiitor juhib tähelepanu sellele, et pikaajalist laenu, mis ei vasta pikaajalise pangalaenu tingimustele, on kajastatud pikaajalise kohustisena. VF on rikkunud sätestatud lepingu tingimusi ja pangal on õigus nõuda lepingust tulenevate kohustuste kohest täitmist. (Osaühing Voore Farm ... 2014)

ARU, RSi, SP, SV ja VFi tegevuskoht on Eesti ja tegevusvaldkond teravilja ja õliseemnete tootmine. Ettevõtete keskmine suurus (müügitulu) ja finantsaruannete raamistik (Eesti hea tava) on sarnased, seega on võimalik võrrelda ettevõtete majandusnäitajaid. Analüüsi alusandmetena kasutatakse RIKst saadud ettevõtete majandusaastate aruandeid 2010.–2014. aastate kohta. Vajalikud ülevaated kajastatakse tabelites ja joonistes. Arvutuste aluseks olevad valemid on koondatud lissasse 5.

Kuna sihtfinantseeringutest saadud sihtotstarbeline tulu on mõeldud sihtotstarbeliste kulude katmiseks, siis kogumuutus sihtfinantseeringute rakendamisel kasumiaruandes puudub. Kulud, mis on tehtud saadud tulude põhjal, ja saadud tulud kajastatakse mõlemad kasumiaruandes, mis koosmõjuna on kasumiaruandele muutumatud. Siinkohal ei loe ka muutused kasumiaruande erinevate skeemide kasutamise puhul. Sihtfinantseeringust saadav muu äritulu ei ole kasumiaruande seisukohast tulu, mida võidakse maksta dividendidena. Sihtfinantseeringutest saadav tulu kajastatakse muu äritulu koosseisus, kuid sihtfinantseeringute tarbeks tehtavaid kulusi ei kirjendata esitatud kasumiaruannetes teistest tegevuspõhistest kuludest eraldi. See tulu aitab kompenseerida sihtotstarbelisi kulusid ning loob lisandväärtust tootmisprotsessi või vara finantseerimisel.

Rahakäibe aruandes on asjakohane näidata liikumised kindlal kirjel, et oleksid eristatud nii sihtfinantseerimisega seotud laekumine kui ka põhivara soetamisel tehtud väljamaksed. Rahakäibe aruande põhjal võib kinnitada, kas sihtfinantseeringuga seotud raha on liikunud, kuid otsese sihtfinantseerimise tulemuslikkuse hindamiseks ei ole aruande süvitsi vaatlemine asjakohane. Rahakäibe aruandest selguvad rahakäibed, mis sihtfinantseeringute tulemuslikkuse hindamisel lisaväärtust ei loo. Rahakäibe aruande jälgimine aitab äriühingu juhtidel teadvustada, kuidas raha majandustegevusest tulenevalt liigub. Erinevalt tekkepõhistest aruannetest (bilanss ja kasumiaruanne) näitab kassapõhine rahakäibe aruanne otseselt raha kasutust. Seeläbi on võimalik äriühingu juhtidel paremini planeerida toiminguid, mis nõuavad finantseerimisallikana raha.

Sihtfinantseerimiste aspektist on mõistlik vaadelda bilansi ülesehitust ja rakendada vastavaid finantsanalüüsi meetodeid, mis on seotud bilansi kirjetega. Sihtfinantseerimised mõjutavad eelkõige bilansi struktuuri. Näiteks varade sihtfinantseerimise puhul on aktuaalne vaadelda aastate muutusi varade koosseisus. Lisaks aitab sihtfinantseeringute tulemuslikkuse hindamisel investeringute analüüsimine, sest täiendavad investeringud vajavad finantseerimisallikaid. Teraviljatootjad kasutavad just erinevate investeringute teostamisel

sihtfinantseeringuid. Majandustegevuse hindamiseks on erinevaid viise, mis hõlmavad aruannete horisontaal-, vertikaal- ja struktuurianalüüsi. Seega on aktuaalne vaadelda finantsanalüüsi aspekte:

- 1) horisontaal-, vertikaal- ja struktuurianalüüs;
- 2) maksevõime, võlakoormuse ja rentabluste analüüs;
- 3) tulemuste üldistamine tulemuslikkuse hindamisel.

Horisontaal-, vertikaal- ja struktuurianalüüs on põllumajandusettevõtete finantsaruannete hindamisel tähtis, sest struktuurianalüüs aitab mõista enam levinud finantsanalüüsi näitajate põhjuseid. Struktuursed erisused on tihti omavahel seoses, kuid ei pruugi määrata üksnes äriühingu tulemuslikkust. Tulemuslikkuse hindamisel ja mõistmisel on vaja süvitsi mõista näitajate sisu. Struktuurianalüüsi toetab juurdekasvutempode jälgimine ja muutuste analüüs finantsanalüüsil rakendatavate näitajate põhjal. Samuti vaadeldakse kronoloogiliste keskmiste muutumist seal, kus on võimalik rakendada momentrea põhimõtet. Momentreana saab vaadelda bilansist tulenevaid struktuurinäitajate muutusi, sest majandusaasta lõpp on fikseeritud kindla kuupäeva seisuga. Seal, kus momentrea põhimõtet ei saada rakendada, kasutatakse aritmeetilise keskmise tulemuse võrdlemist. Finantsanalüüsi rakendamise praktikas võrreldakse aritmeetilise ja kronoloogilise keskmise tulemust tegevusvaldkonna keskmise tulemusega. Käesolevas magistritöös on raskendatud võrrelda keskmisi tulemusi majandusharu keskmistega, sest põllumajandussektori tulemused tervikuna on mõjutatud teistest põllumajandustegevustest ning ei esinda selgelt teraviljatootjate tulemusi. Horisontaal-, vertikaal- ja struktuurianalüüsi põhjal on võimalik hinnata ettevõtete mõjutatavust turumuutustest.

Maksevõime, võlakoormuse ja rentabluse analüüsist selguvad detailsemad tulemused, mida saab võrrelda teiste ettevõtetega. Maksevõime analüüs kolmel peamisel tasemel (lühiajaliste kohustiste kattekordaja, maksevõime ja vahetu maksevõime kordaja) on asjakohane, sest neid näitajaid analüüsivad PRIA komisjonid, et teha otsuseid toetuste andmisel. Siinkohal on tähtis märkida, et korduval taotlemisel ei elimineerita tulemuste arvutamisel eelnevat sihtfinantseeringute mõju. See on arusaadav, sest on raske eristada sihtfinantseeringute mõju, kui avalikes finantsaruannete vormides ei tooda välja üksikasjalikku teavet. Siinkohal on tähtis arvestada ka eelnevate sihtfinantseeringute mõju varasemast ajast, sest sel võib olla pikaajalisem majanduslik mõju ettevõtte tulemustele. Tuleb arvestada, et

sihtfinantseeringute mõju hindamisel on tähtis vaadelda tervet analüüsi korruga, mitte anda hinnanguid eriosade kohta.

Tulemuste üldistamiseks tulemuslikkuse hindamisel on otstarbekas vaadelda kõiki analüüsi aluseks olevaid finantsanalüüsi aspekte ühtse tervikuna. Siit nähtub, kuidas ettevõtted on võimelised juhtima rahakäibeid, et toetada efektiivsemat majandustegevust, mis omakorda vähendab nende mõjutatavust sihtfinantseeringutest. Lisaks on aktuaalne vaadelda tervikuna sihtfinantseeringute rakendamise osatähtsuse muutust ettevõtete majandustulemuste põhjal, seal kus see on võimalik. Nimelt on täna ette nähtud mitmeid nõudeid, kuidas tuleb vastavat finantsinformatsiooni kajastada, kuid praktikas võib täheldada, et kajastamisega on probleeme. Detailset sihtfinantseeringuid puudutavat finantsinformatsiooni analüüsides saab järeldada, kas majandustegevus on ilma sihtfinantseeringuteta toimiv ja loob lisandväärtust ettevõtte omanikele. Kasumi (aruandeaasta kasumi ja eelmiste perioodide jaotamata kasumi) akumulereerimisotsuse teevad just omanikud, mitte äriühing ise.

Eesti põllumajandustoetuste nõuetele vastavuse otsused võtab vastu PRIA komisjon, lähtudes paljudest aspektidest. Peamistest näitajatest analüüsitakse lisaks investeringu eesmärgile, maksevõime ja võlakoormuste näitajaid. Kõige tähtsam asjaolu otsuse langetamisel on müügitulu suurus ühe tegevusala keskselt, see hõlmab nõuet, et 50% tegevuspõhist põhitulu saadakse vähemalt kahel järjestikusel majandusaastal. Lisaks rakendatakse iga ettevõtte puhul individuaalset lähenemist ning vaadeldakse finantsnäitajaid vastavalt ettevõtte tulemustele. Sellised ettekirjutused on põhjendatud, et tagada ettevõtete üleüldine jätkusuutlik tegevus. Samal ajal ei ole võimalik leida üksikasjalikumat teavet selle kohta, kuidas näitajaid täpselt arvutatakse ja mis on individuaalse lähenemise põhimõtted äriühingu tulemuste analüüsimisel.

Viljahind määratakse suurte viljakasvatusmaade toodangu järgi. Teraviljakaubandus on toorainekaubandus ja vilja hind Eestis kujuneb Euroopa börsihindade põhjal. (Sammler 2012) Chicago börs (CBOT) on peamine, kus toimub suurem osa terve maailma viljatehingutest. Euroopas jälgitakse peamiselt Pariisi NYSE EURONEXT / MATIF või Londoni LIFFE börsi, mis aga järgivad omakorda Chicago trende (Teravilja- ja õlikultuuride turg 2015). Kõik maaklerid Euroopas ja ka suuremad teravilja kokkuostjad Eestis jälgivad Chicago börsi, mis aitab analüüsida, kuidas võivad viljahinnad kujuneda. Vastavalt OECD-FAO põllumajandusprognoosile oodati 2015. aastal leevendusi sektori lühiajalistele riskidele, sest prognoositakse alates 2014. aastast kvaliteetsemaid ja suuremaid saake (OECD-FAO ... 2015).

Teraviljasektori turuanalüüsisist selgub, et perioodil 2010–2014, täpsemalt aastal 2012, valitses ülemaailmselt ikaldus. Probleemi põhjus oli asjaolu, et ebatavaliselt kuum ja kuiv suvi raskendas toodangu tootmist. Võrreldes 2010/2011. aasta tootmistulemustega vähenes 2012. aasta tulemus, sest planeeritud toodangut ei saadud realiseerida. Lisaks raskendas olukorda veelgi asjaolu, et ikalduse keskmes tõusid maailmaturu hinnad, kuid puudusid varud, mida müüa. Eesti ettevõtete tulemustes valitses samuti ikaldus, kuid osaline toodang suudeti realiseerida. Selliseid turumuutusi peab arvestama, kui soovitakse hinnata ja analüüsida sektori tulemusi.

Teraviljasektori toodangu kokkuostuhinnad on alates 2012. aastast hakanud langema (vt lisa 7). Kõige rohkem on langenud toidukaera ja söödarukki kokkuostuhind. Teravilja töötleva tööstuse toodangust poole (50%) moodustab pagaritööstus (Teravilja töötleva tööstuse ... 2015), kus peamise nõudlusallikana on oodatud nisu. Kvaliteetset toodangut on turul vähe, mistõttu on nisu hind aastate lõikes läbivalt üks kõrgemaid (vt lisa 7). Rapsi kokkuostuhind on jätkuvalt kõige kõrgem võrreldes teiste teraviljade hindadega, seda seetõttu, et eksisteerib nõudlus, kuid varud on võrreldes nõudlusega väikesed. Rapsi kokkuostuhind ühe tonni kohta on keskmiselt kaks korda suurem kui teistel teraviljaliikidel. Lisaks ei ole rapsi keskmine kokkuostuhind oluliselt langenud võrreldes teiste teraviljaliikidega, sest 2013. aastal käivitati uus rapsiõli tootmine, mis suurendas rapsiseemne tööstuslikku tarbimist (Teravilja töötleva tööstuse ... 2015). Eesti teravilja kokkuostuhinnad on võrreldes Euroopa Liidu keskmistega jätkuvalt madalamad (Teraviljaturg 2014. aastal, 12). Turu hinnapoliitika ei ole soodne teraviljatootjatele, kuna tootmismahdade suurenedes ei ole jätkuv hindade langus tulevikusuundumusena sektori jaoks jätkusuutlik.

3.2. Uuringu analüüs

Koostatud on analüüsi aluseks oleva valimi kirjeldus ja on antud ülevaade peamistest sihtfinantseeringute tulemuslikkuse hindamise aluseks olevatest näitajatest. Lisaks on vaadeldud teraviljaturu peamisi mõjutusi – saagikuste muutused aastate lõikes, kasvupinna ja kokkuostuhindade muutused aastatel 2010–2014. Järgnevalt koostatakse uuringu analüüs, et täita lõplikult magistritööle esitatud uurimisülesanne nr 3.

3.2.1. Horisontaal-, vertikaal- ja struktuurianalüüs

Bilansi struktuurianalüüsist nähtub, et põhivara moodustas vara koosseisust ajavahemikul 31.12.2010–31.12.2014 suurema osa (vt lisa 10). Põhivarast omakorda suurima osa moodustas materiaalne põhivara (vt lisa 11). RSi, SV ja VFi materiaalse põhivara osatähtsus on moodustanud perioodil 31.12.2010–31.12.2014 enamuse kogu põhivarast. Seisuga 31.12.2013 koosnes VFi põhivara 100% materiaalsest põhivarast, samuti RSil vastavalt perioodil 31.12.2010–31.12.2011 ning SVl perioodil 31.12.2012–31.12.2014. Arvestades teraviljasektori tegevusharu on see oodatud tulemus, sest masinapark moodustab ressursidest märkimisväärse osa. ARU põhivaras on lisaks materiaalsele põhivarale tähtis osa ka finantsinvesteeringutel (10–20%). Finantsinvesteeringute kohta ei ole võimalik detailset informatsiooni aastaaruannetest saada. Võrreldes teiste ettevõtetega on SP põhivara osatähtsus koguvarest olnud 31.12.2010 seisuga kõige suurem (81%) (vt lisa 10). 31.12.2013 seisuga on SP aheljuurdekasvutempo langenud võrreldes seisuga 31.12.2012 poole võrra (vt tabel 3.1). Põhjused on ettevõtte jagunemine 2013. aastal Sakala Põldur OÜks ja Sakalamaad OÜks. Seoses jagunemisega anti Sakalamaad OÜ omandisse põllumaad koguväärtuses 1 290 870 eurot, mis moodustas 31.12.2012 seisuga maa koguväärtusest 94%. SP koguvara aheljuurdekasvutempo on olnud seetõttu nelja ettevõtte võrdluses kõige aeglasem. Täna kasutatakse põllumaid pikaajalise rendilepingu alusel.

Kõige suurem koguvara aheljuurdekasvutempo on ettevõttel SV (vt tabel 3.1). Võrreldes koguvara väärtusega 31.12.2011 seisuga on SV koguvara aheljuurdekasvutempo 31.12.2012 seisuga tõusnud 65%. Põhjused on täiendava põllumaa ja masinate ning seadmete soetamine 2012. aastal kogusummas 1 520 947 eurot. Koguvara näitaja muutus (vt tabel 3.1) on olnud ettevõtetel erinev, üldiselt on vara suurenenud, mida toetab ka sihtfinantseeringute kasutamine põhivara soetamisel. Siinkohal tuleb arvesse võtta, et spetsiaalsete masinate ja seadmete soetamine on kulukas ning toetuste rakendamine nende soetamisel on põhjendatud. Samas kaasnevad põhivara kasutamisega mitmed kulud. Üks neist on akumulieeritud kulumi teke, mis muudab ettevõtete finantsaruannete tulemusi pikaajalisemalt kui toetus, millega vara on soetatud. Siit nähtub, et sihtfinantseeringute tulemuslikkus mõjutab ettevõtete finantsaruandeid pikaajalisemalt kui vaid toetuse saamine. Toetusteta tuleb ettevõtetel endil raha leida, et investeerida põhivarasse. Suurenenud investeeringud on põhjendatud siis, kui ettevõtte majandustulemus pareneb.

Tabel 3.1. Koguvara 31.12.2010–31.12.2014 (tuhandetes eurodes)

Näitaja	31.12.2010	31.12.2011	31.12.2012	31.12.2013	31.12.2014	Kronoloogiline keskmine
ARU koguvara (eurot)	4 452	4 504	5 295	5 712	7 315	5 349
Aheljuurdekasvutempo	-	1%	18%	8%	28%	18%
RS koguvara (eurot)	2 210	2 238	2 943	3 280	3 529	2 833
Aheljuurdekasvutempo	-	1%	31%	11%	8%	17%
SP koguvara (eurot)	2 536	2 747	3 493	1 745	2 419	2 616
Aheljuurdekasvutempo	-	8%	27%	-50%	39%	8%
SV koguvara (eurot)	1 900	2 377	3 910	4 533	5 283	3 603
Aheljuurdekasvutempo	-	25%	65%	16%	17%	41%
VF koguvara (eurot)	3 423	4 608	5 360	6 686	8 470	5 650
Aheljuurdekasvutempo	-	35%	16%	25%	27%	34%

Allikas: autori koostatud, (lisa 9 põhjal)

Koguvara näitab vara seisukohast investeringute rakendamist ettevõtetes, kuid investeringutest lähtuvalt tuleb analüüsida ka finantseerimise rakendamist koguvara suurendamisel. Kohustiste ja omakapitali bilansimahu suurenemist ettevõtetes perioodil 31.12.2010–31.12.2014 toetab kõikide aruandeaastatete kasumi ja akumulunud kasumi (eelmistel perioodide jaotamata kasumi) olemasolu. Bilansi struktuurianalüüsist selgub, et ARU omakapital moodustab perioodil 31.12.2010–31.12.2014 märkimisväärse osa bilansi kohustistest ja omakapitalist (71–90%) võrreldes teise nelja ettevõtte arvnäitajatega (vt lisa 13). Selle põhjus on pidev aruandeaasta kasumi akumulatsioon. Dividende ei ole omanikud ajavahemikul 31.12.2010–31.12.2013 maksnud ning seetõttu on kasum akumulunud. 31.12.2014 seisuga on ARU maksnud dividende 44 000 eurot, mis on perioodil 31.12.2010–31.12.2014 ainus kord, kuid see ei ole siiski oluliselt vähendanud omakapitali osatähtsust kogu passivas.

ARU kohustiste osatähtsust kogu passivas on kõige väiksem, moodustades vaid 3–9%, seda toetab asjaolu, et 2013. aastal tasuti ennetähtaegselt pikaajaline laen. VFi pikaajalised kohustised moodustavad 21–50% ettevõtte kogukapitalis, sest äriühing kasutab tegevusaruande info põhjal täiendava finantseeringuna kevadtööde pangalaenu. Lisaks on SP suutnud oluliselt vähendada (43% > 11%) pikaajalisi kohustisi ajavahemikul 31.12.2010–31.12.2014, seda seetõttu, et aastate jooksul on suudetud tagasi maksta investeerimislaenu, mis moodustab pikaajalistest kohustistest enamuse.

Ettevõtete investeringud on peamiselt masinate ja seadmete soetamine põhivarana. ARU on aastatel 2010–2014 soetanud kultivaatori, traktoreid, kombaine, külvikuid ja

taimekaitsepritsi. Eelistatakse kaubamärke John Deere ja Claas. Lisaks on uuendatud olemasolevat tootmiskompleksi (uus kontorihoone ja on täiendatud teraviljakuivatit). Kõikide aastate ülevaatest selgub, et ARU soetab lisaks tehnikale ka põllumaad, mis aitab tootmist laiendada, seega on asjakohane ka masinapargi laiendamine. Ettevõtte on aastatel 2010–2014 kasutanud erinevate suurustega arvelduskrediite, mida on kasutatud vastavalt vajadusele. Arvelduskrediitide suurus on 2010.–2014. aasta lõikes langevas trendis, kuid näitab, et ettevõttel on eelnevalt olnud probleeme likviidsusega. Sihtfinantseeringute eesmärke ei ole aastaaruandes otseselt välja toodud. (ARU Põllumajanduse ... 2010–2014)

RSi aastate 2010–2014 ülevaadetest selgub, et üks põhieesmärke on samuti tootmisbaasi laiendamine. Tootmise seisukohast on pöhirõhk eri teraviljasortide aretamisel, kuna ettevõtte toodab teravilja seemnekeskusena. Masinaparki kuuluvad mitmete kaubamärkide põllutööriistad. Masinaparki on arendatud, lähtudes tööde spetsiifikast, ning seetõttu kasutatakse rohkem erimasinaid. RSi tegevusaruannetest nähtub selgesti, et ettevõtte üks eesmärke on olla valmis turumuutusteks ja seega planeeritakse jätkuvalt iga-aastases eelarves investeeringute olemasolu. Sihtfinantseeringuid on perioodil 31.12.2010–31.12.2014 saadud peamiselt tegevuskulude katmise tarbeks. (Osaühing Rannu Seeme ... 2010–2014)

SP tegevusaruannetest selgub, et ettevõtte on soetanud jagunemiste ja ühinemiste käigus mitmesuguseid põllutööriistu, mis on aidanud keskenduda ettevõtte põhitegevusele. Investeeringute põhieesmärk on eelkõige põllumaade soetamine. Teravilja kasvupind on suurenenud SP tegevusaruannete põhjal kõikidel aastatel ja suureneb veelgi. 2010. aastal on teravilja ja rapsi kasvatatud 1142 hektaril ja 2014. aastal kasvatati seda juba 1476 hektaril ning 2015. aastal plaaniti vastavat pinda suurendada 1800 hektarini. Sihtfinantseeringuid on perioodil 31.12.2010–31.12.2014 saadud peamiselt tegevuskulude katmise tarbeks. (Osaühing Sakala Põldur ... 2010–2014)

SV suurimad investeeringud hõlmavad samuti tootmiskeskonna ja masinapargi arendamist. 2011. aastal soetati teravilja kuivatikompleks, mis on oluliselt kaasa aidanud teraviljatoodangu kvaliteedi tõstmisele. Aastate jooksul on juhtkonna arvates soetatud ettevõtte tootmisprotsesse arvestav tõhus masinapark. Juhtkonna õiget hinnangut ettevõtte tootmisprotsesside efektiivsusele toetab asjaolu, et 2014. aasta viljelusvõistlusel on ettevõtte saavutanud parima rapsi põllusaagi (5,2 tonni hektari kohta). SV tegevusaruannetest nähtub, et ettevõtte panustab töötajate keskkonna arendamisesse, nii olmetingimuste parendamisega kui ka praktikantide kaasamisega (koostöö Olustvere Teenindus- ja Majanduskooliga ning Eesti

Maaülikooliga). Tulevikuperspektiivis soetatakse jätkuvalt põllumajandusmaad ja teostatakse põllumajandust toetavaid toiminguid. Sihtfinantseeringuid on perioodil 31.12.2010–31.12.2014 saadud peamiselt tegevuskulude katmise tarbeks. (Saimre Viljakasvatuse ... 2010–2014)

VF on alates 2011. aastast keskendunud peamiselt vaid taimekasvatusele. Sellega seoses on ettevõtte masinapark aastate jooksul oluliselt laienenud. 2012. aastal soetas ettevõtte toodangu veoks veoautod ja mitmesugused haagised. Veoautode kasutamine toodangu realiseerimisel on efektiivsem ja kiirem, sest ei pea arvestama transporditeenuseid pakkuvate ettevõtetega (teised teraviljatootjad kasutavad transporditeenuseid, sest masinapargi hooldamine nõuab lisakulusid). Veoautode ja haagiste omamine on asjakohane siis, kui ettevõtte teravilja kasvupind on suurenenud ja põllud asetsevad logistiliselt üksteisest kaugemal. Seega on efektiivsem ja kiirem teostada toodangu ja tootmise abivahendite transporti veoautodega. Sihtfinantseeringuid on ettevõtte perioodil 31.12.2010–31.12.2014 saanud peamiselt tegevuskulude katmise tarbeks. (Osaühing Voore Farm ... 2010–2014)

Tabel 3.2. Müügitulu 2010–2014 (tuhandetes eurodes)

Näitaja	2010	2011	2012	2013	2014	Aritmeetiline keskmine
ARU müügitulu (eurot)	2 135	1 634	3 623	1 958	3 060	2 482
<i>Aheljuurdekasvutempo</i>	-	-23%	122%	-46%	56%	27%
RS müügitulu (eurot)	1 142	1 389	2 469	1 944	1 312	1 651
<i>Aheljuurdekasvutempo</i>	-	22%	78%	-21%	-33%	11%
SP müügitulu (eurot)	1 563	1 043	1 477	1 036	1 768	1 377
<i>Aheljuurdekasvutempo</i>	-	-33%	42%	-30%	71%	12%
SV müügitulu (eurot)	853	1 267	1 659	1 915	1 938	1 526
<i>Aheljuurdekasvutempo</i>	-	48%	31%	15%	1%	24%
VF müügitulu (eurot)	1 407	1 542	2 566	1 809	2 460	1 957
<i>Aheljuurdekasvutempo</i>	-	10%	66%	-30%	36%	21%

Allikas: autori koostatud, (lisa 9 põhjal)

Lisaks koguvара muutusele on otstarbekas analüüsida ka müügitulu ja sihtfinantseeringute aheljuurdekasvutemposid. Siinkohal on tähtis märkida, et sihtfinantseeringuna saadud tulu kajastatakse muude äritulude koosseisus ning müügituluna kajastatud summad on saadud üksnes põhitegevusest. Seega on asjakohane võrrelda ettevõtete müügitulude aheljuurdekasvutemposid (vt tabel 3.2).

2010.–2014. aastate müügitulude aheljuurdekasvutemposid jälgides võib järeldada lisaks keskmiste müügitulu aheljuurdekasvutempode põhjal, et suurima juurdekasvu on saavutanud ARU. ARU müügitulu on 2012. aastal võrreldes 2011. aastaga suurenenud 122% (vt tabel 3.2). ARU suutis ikalduseaastal (2012. aastal) kõige paremini toodangu realiseerida, sest nõudlus oli suur, konkurentide varud väikesed ning hinnad kõrged. Samuti suutsid teised ettevõtted realiseerida toodangu, kuid ebaefektiivsemalt kui ARU. Võrreldes 2013. aasta müügitulu aheljuurdekasvutempot 2012. aasta tempoga, on kõigil ettevõtetel juurdekasv vähenenud. Ettevõtted on teravilja kokkuostuhindade muutuste suhtes tundlikud ja reageerivad turumuutustele kiiresti.

Müügitulu suurenemisele aitab kaasa tootmismahu suurenemine. Seetõttu on põhjendatud teraviljatootjate investeeringud põllumaa omandamisel. Samuti aitab tootmismahude suurendamisele kaasa efektiivsem ja kvaliteetsem tootmine. Mahu suurenemine ei garanteeri sugugi alati täiendavat müügitulu, seda juhul kui turuhind on madal. Müügiimaht on ettevõtetes aastate lõikes olnud erinev. Tegevusaruannete põhjal selgub, et teravilja kasvupinnalt esikohal olev ARU (vt töö jaotist 3.1) realiseeris 2014. aastal 15 836 tonni teravilja ja rapsi ning teenis müügitulu 3 060 049 eurot. ARU müügitulu tonni kohta oli seega 193 eurot. Teravilja kasvupinnalt teisel kohal olev VF realiseeris seevastu teravilja ja rapsi 8219 tonni ja teenis müügitulu 2 459 808 eurot. VFi müügitulu tonni kohta oli 299 eurot. Siit nähtub, et suur maht ei pruugi tagada suuremat tulemuslikkust. Oluline on efektiivne tootmisprotsess ja müügihind.

Lisaks müügitulude analüüsile tuleb vaadelda ka sihtfinantseeringute aheljuurdekasvutemposid (vt tabel 3.3). Tulemustest selgub, et ARU on 2012. aastal võrreldes 2011. aastaga suurendanud sihtfinantseeringute taotlemist. Õiget otsust, taotleda kriisiolukordades (2012. a ikaldus) sihtfinantseeringuid, toetab müügitulude aheljuurdekasvutempode võrdlusest tulenev tulem. ARU teenis 2012. aastal teiste ettevõtetega võrreldes kõige suurema müügitulu. Sellistes kriisiolukordades on põhjendatud rahalise abi kasutamine, sest see aitab otseselt tootmisprotsessi parendada (põhiliselt katta lisanduvaid tegevuspõhiseid kulusid). Samal ajal on sihtfinantseeringute aheljuurdekasvutempo kõige kõrgem ettevõttes VF. See tähendab eelkõige seda, et ettevõtte kasutab sihtfinantseeringuid kaasfinantseerimisena rohkem kui teised valimis olevad ettevõtted. Arengut toetab 2010.–2014. aastate VFi tegevusaruannete informatsioon kuidas ettevõtte on aastate jooksul pidevalt laiendanud masinaparki ning tootmismaad. Teiste ettevõtete näitajate põhjal võib järeldada, et täiendavaid

sihtfinantseeringuid ei ole aastatel 2010–2014 saadud. Sihtfinantseeringute aheljuurdekasvutempodest saab järeldada, et üldiselt on ettevõtted täitnud põhiliselt KSMi raamistiku nõudeid, mida kajastatakse pikaajalise sihtfinantseeringuna.

Tabel 3.3. Sihtfinantseeringud aastatel 2010–2014 (tuhandetes eurodes)

Näitaja	2010	2011	2012	2013	2014	Aritmeetiline keskmine
ARU sihtfinantseering (eurot)	481	414	583	471	499	490
<i>Sihtfinantseeringu aheljuurdekasvutempo</i>	-	-14%	41%	-19%	6%	3%
RS sihtfinantseering (eurot)	204	214	204	212	210	209
<i>Sihtfinantseeringu aheljuurdekasvutempo</i>	-	5%	-5%	4%	-1%	1%
SP sihtfinantseering (eurot)	369	363	326	315	316	338
<i>Sihtfinantseeringu aheljuurdekasvutempo</i>	-	-2%	-10%	-3%	0,3%	-4%
SV sihtfinantseering (eurot)	371	370	346	352	324	356
<i>Sihtfinantseeringu aheljuurdekasvutempo</i>	-	-0,3%	-7%	2%	-8%	-3%
VF sihtfinantseering (eurot)	270	291	508	590	568	445
<i>Sihtfinantseeringu aheljuurdekasvutempo</i>	-	8%	75%	16%	-4%	24%

Allikas: autori koostatud, (lisa 9 põhjal)

Muu äritulu koosseisus kajastatakse ka sihtfinantseeringuna saadud toetus. Kõige suurema osa moodustavad sihtfinantseeringud, kasumiaruande kirje „Muu äritulu“ alusel, ettevõtetes ARU (83–100%) ja RS (94–100%) (vt lisa 9 kasumiaruanded). See näitab, et kõige rohkem kasutatakse sihtfinantseeringuid just nendes ettevõtetes põhitegevuse arendamisel. Muu äritulu moodustab nendes ettevõtetes ainult sihtfinantseeringutena saadud tulu kajastamise ja seega võib järeldada, et ülejäänud tulu on teenitud vaid põhitegevusest.

Kui analüüsida sihtfinantseeringute aheljuurdekasvutemposid, on nelja ettevõtte (ARU, RS, SP ja SV) näitajad oluliste muutusteta, mis näitab, et otseseid muutusi sihtfinantseeringute kasutamises ei saa perioodil 2010–2014 täheldada. Finantsaruannete struktuurianalüüsist ja juurdekasvutempode võrdlemisest selgus, et teraviljasektori ettevõtted sõltuvad turumuutustest. Turumuutused kajastuvad kohe majandustulemustes, mis positiivsete tulemuste korral on oodatud, kuid negatiivsete tulemuste korral mitte. Seega struktuurianalüüsist lähtuvalt ja juurdekasvutempode võrdlemisest võib järeldada, et sihtfinantseeringud mõjutavad ettevõtete tulemuslikkust.

3.2.2. Maksevõime, võlakoormuse ja rentabluse analüüs

Tóth *et al* (2013) uuringus analüüsiti lühiajalise maksevõime näitajaid Slovakkia põllumajandusettevõtetes aastatel 2004–2011. Uuringust järeldus, et põllumajandusettevõtete maksevõime näitajad erinevad kujunenud normidest (Ibid.). Finantspingestatus (*financial stress*) on põllumajandusettevõtetes suur probleem (Hughes *et al* 1985). Pingestatus tekitab olukorra, kus ettevõtte laenab rohkem kui konkurent, kellel pingestatus puudub (Ibid.). Laenude osatähtsuse suurendamine finantseerimises ei pruugi alati parendada ettevõtete tulemusi, kui finantspingestatus on jätkuvalt kõrge. Pidevalt suurenevad finantseerimised ning ettearvamatud muudatused sihtfinantseeringute pakkumises kujundavad keerulise ettevõtluskeskkonna. Ettevõtetel on keeruline langetada õigeid otsuseid äritulemuste saavutamiseks. Ettevõtluskeskkonnas tuleb arvestada heitlike turuoludega, mis nõuavad põllumajandustootjatelt kiiret reageerimist ja valmisolekut.

Maksevõime võrdlusanalüüsis kasutas käesoleva töö autor kolme peamist näitajat – lühiajaliste kohustiste kattekordajat, maksevõime kordajat ja vahetu maksevõime kordajat (vt tabel 3.4). Maksevõime analüüsist saab järeldada, kuidas suudavad ettevõtted juhtida likviidset vara ettevõttele lisandväärtuse loomisel. Siinkohal tuleb näitajate analüüsimisel võtta arvesse teraviljatootjate sesoonsust, tsüklilisust ja varude olemust. Ettevõtete maksevõime analüüsist selgub, et ARU, RSi ja SP tulemused erinevad ülejäänud kahe ettevõtte tulemustest oluliselt. Nende ettevõtete tulemused on kõige positiivsemad. VFi maksevõime näitajad on teiste ettevõtetega võrreldes ebarahuldavad.

Lühiajaliste kohustiste kattekordaja peaks väljenduma suurusena $\leq 1,00$. See tähendab, et käibevara katab täielikult lühiajalised kohustised. Samas võib näitaja väga suur väärtus väljendada vastupidist tulemit. Ettevõtted võivad juhtida käibevara ebaefektiivselt ning tegelikult võiksid saavutada tõhusamaid tulemusi äriühingu jätkusuutlikuma tegevuse tarbeks. Siinkohal on vaja tähelepanu pöörata ka käibevara struktuurile (vt lisa 12). Põllumajandussektoris muudab lühiajaliste kohustiste kattekordaja tulemust kõige rohkem toetuse laekumine, sest see suurendab raha saldot. Samal ajal tuleb arvestada asjaoluga, et laekunud toetus ei ole mõeldud kõikide lühiajaliste kohustiste katmiseks, vaid tegevuspõhiste kulude katmiseks. Analüüsides ettevõtete tulemusi aastate lõikes ja võrreldes keskmisi tulemusi, võib väita, et kolmel ettevõttel (ARU, RS ja SP) ei ole probleeme lühiajaliste kohustiste katmisega.

Tabel 3.4. Maksevõime võrdlusanalüüs perioodil 31.12.2010–31.12.2014 (kordades)

Näitaja	31.12.2010	31.12.2011	31.12.2012	31.12.2013	31.12.2014	Kronoloogiline keskmine
ARU lühiajaliste kohustiste kattekordaja	2,17	2,62	6,20	3,33	2,64	3,64
ARU maksevõime kordaja	1,09	0,31	3,00	0,22	0,36	1,06
ARU vahetu maksevõime kordaja	0,04	0,13	1,57	0,04	0,27	0,47
RS lühiajaliste kohustiste kattekordaja	1,06	1,25	3,61	2,70	2,25	2,30
RS maksevõime kordaja	0,59	0,57	1,78	1,15	0,53	1,02
RS vahetu maksevõime kordaja	0,11	0,12	0,76	0,60	0,28	0,42
SP lühiajaliste kohustiste kattekordaja	1,01	2,53	5,54	5,25	5,60	4,16
SP maksevõime kordaja	0,56	0,73	3,72	1,95	1,19	1,82
SP vahetu maksevõime kordaja	0,01	0,05	0,03	0,99	0,17	0,29
SV lühiajaliste kohustiste kattekordaja	1,14	1,46	1,56	1,59	1,46	1,48
SV maksevõime kordaja	0,17	0,40	0,27	0,18	0,15	0,25
SV vahetu maksevõime kordaja	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00
VF lühiajaliste kohustiste kattekordaja	1,26	0,87	0,95	0,95	1,15	0,99
VF maksevõime kordaja	0,73	0,20	0,52	0,17	0,19	0,34
VF vahetu maksevõime kordaja	0,09	0,00	0,22	0,00	0,03	0,07

Allikas: autori koostatud, (lisa 9, arvutused lisa 5 valemite põhjal)

Ettevõtete keskmised lühiajaliste kohustiste kattekordajad olid tulemusjärjestuse alusel järgnevad:

1. SP 4,16 korda;
2. ARU 3,64 korda;
3. RS 2,30 korda;
4. SV 1,48 korda;
5. VF 0,99 korda.

Samal ajal leidub tulemustes ka äärmusi. ARU on 2012. aastal saavutanud kõige kõrgema tulemuse aastate lõikes, kuid keskmiste tulemuste võrdluses asub madalamal kohal. See tähendab, et käibevara on olemas, kuid puudub täpne rahakäibe planeerimine. Seevastu SP lühiajaliste kohustiste kattekordaja väärtus on samuti 2012. aastal saavutanud kõrgema tulemuse aastate lõikes, kuid näitaja on ka pidevalt tõusnud aastatel 2012–2014. See on positiivne, kuid vaadeldes ettevõtte käibevara struktuuri (vt lisa 12) ilmneb, et SPL ei ole raha (v.a 31.12.2013 tulemus), millega ettevõtte saaks lühiajalisi kohustisi katta. VFi näitaja on langenud aastatel 2011–2013 alla 1,00. Täpsemad asjaolud on toodud töö jaotises 3.1. See

tähendab, et ettevõttes on makseraskusi ja rahakäivet ei osata tulemuslikult juhtida ning planeerida võrreldes teiste ettevõtetega.

Lühiajaliste kohustiste kattekordaja kõige väiksem muutus esineb ettevõtte SV tulemuste põhjal. Tuginedes aastaaruannete infole ja käibevara struktuurianalüüsile (vt lisa 12), saab järeldada, et kõige likviidsemat vara (raha) on ettevõttes minimaalselt. Suurema osa SV käibevarast moodustavad varud (perioodil 31.12.2010–31.12.2014 moodustasid varud kogu käibevarast 82–89%). Lühiajaliste kohustiste kattekordaja näitaja on hea, kuid rahakäibe juhtimine on tegelikult ebaefektiivne. Pikas perspektiivis on SV tulemus lühiajaliste kohustiste kattekordaja näitaja seisukohast positiivsem, kuna pidevalt muutuv turuseisus ja tegevuse tsüklilisuses on sellist tulemust keeruline saavutada.

Maksevõime kordaja elimineerib käibevara koosseisust vähemlikviidsed osad – arvutustest elimineeritakse tarnijatele tehtud ettemaksed ja varud. Ettevõtte VF on teinud tarnijatele ettemakseid rohkem kui teised neli ettevõtet. Nimetatud ettemaksed moodustavad VFi bilansikirjest „Nõuded ja ettemaksed“ perioodil 31.12.2010–31.12.2014 3–10%. Põllumajandusettevõtete majandustulemusi analüüsides on vaja tähelepanu pöörata varudele, kuna ettevõtetel on suured varud ning nende käive ei ole teraviljatootmises kiire. Ettevõtete majandusaasta aruannete põhjal moodustavad varud ettevõtetes perioodil 31.12.2010–31.12.2014 suure osa käibevarast (vt lisa 12). Suured varud mõjutavad oluliselt lühiajaliste kohustiste kattekordaja tulemust. Seega on aktuaalne vaadelda maksevõime kordaja tulemusi (vt tabel 3.4). Ettevõtete keskmised maksevõime kordajad olid tulemusjärjestuse alusel järgmised:

1. SP 1,82 korda;
2. ARU 1,06 korda;
3. RS 1,02 korda;
4. SV 0,25 korda;
5. VF 0,34 korda.

Maksevõime kordaja arväärtuste tulemused kinnitavad, et kolm ettevõtet (ARU, RS ja SP) viiest juhivad efektiivsemalt likviidsemat vara.

Vahetu maksevõime kordaja määrab kõige likviidsema vara olemasolu ja kasutamise, sest arvutustesse kaastakse vaid raha lühiajaliste kohustiste katmisel. Arvväärtuse mõistmiseks tuleb vaadelda eelnevalt arvestatud maksevõime näitajaid ühtse tervikuna. Oskuslik rahakäibe juhtimine tähendab seda, et ettevõttes hoitakse rahajääk võimalikult väike, kuid raha on

kasutatud otstarbekalt. Ettevõtete ARU, RS ja SP kohta saab leida vahetu maksevalmiduse näitaja. SV ja VFi tulemused on kõige ebarahuldavamad ja vahetu maksevõime on ettevõtetes probleem. SVI ja VFI on otstarbekas kasutada maksevõime parendamisel arvelduskrediiti. SV aastaaruannetest perioodil 31.12.2010–31.12.2014 selgub, et ettevõtte kasutab arveldamisel peamiselt kassas olevat sularaha. SV aastaaruannete lisas „Raha“ kajastatakse ajavahemikul 31.12.2010–31.12.2011 ka arvelduskonto lõppsaldot, kuid perioodil 31.12.2012–31.12.2014 ei ole avaldatud arvelduskonto jääki (Saimre Viljakasvatuse ... 2010–2014). Kuulumine Saimre Agro Grupp OÜ konsolideerimisgruppi ning grupi rahapoliitika võivad olla nimetatud näitaja puudumise põhjus, kuid rahapoliitika kohta ei ole aastaaruannetes täiendavat teavet avaldatud.

Üldiselt võib väita, et teraviljatootjate maksevõime näitajad on rahuldaval tasemel. Maksevõime analüüsist selgus, et ARU, RS ja SP maksevõime on heal tasemel. Esineb näitajate äärmuslikke muutusi, kuid tulemused keskmisi näitajaid oluliselt ei muuda. Ettevõtte SV suudab maksevõimet pikaajaliselt hoida samal tasemel. Seda tõestab lühiajaliste kohustiste kattekordaja minimaalne hälve võrreldes kronoloogilise keskmise tulemusega. VFI esineb makseraskusi ning seda toetab ka vandeaudiitori lisatud märged „asjaolude rõhutamise lõigu“ abil. VF peab tulevikuperspektiivis kasutama rohkem maksevõimet parendavaid meetmeid, näiteks arvelduskrediiti. VF on finantsaruannete struktuurianalüüsi põhjal üldiselt kasumlik, kuid maksevõime näitajate muutustest võib järeldada, et toimub pidev investeerimine.

Võlakoormuse ja kapitali struktuuri hindamisel vaatleb autor ettevõtetes kahte näitajat – võlakordajat ja soliidisuskordajat (vt tabel 3.5). Mõlema näitaja summa moodustab 100%. Seega tuleb vaadelda mõlemat näitajat koos ning võrrelda osatähtsusi terviku moodustamisel. Põllumajandussektoris on maa rentimine põhjendatud, sest tegevusest saadav kasu katab maale tehtavad kulutused. Seepärast peavad äriühingu juhid hindama võõrkapitali kasutust adekvaatselt ja mõistma kasutamise tegelikku olemust. Võlakordaja, tuntud ka kui võlakoormus, näitab laenukapitali osatähtsust bilansi passivas. Põllumajandusettevõtetes on keeruline väita, mis on oodatud tulemus, sest eelkõige tuleb lähtuda tootmisprotsessi olemusest (tulud, sesoonsus, tsüklilisus, eriprojektid, laenude saamine ja ajaliselt pikemate eesmärkide täitmine). Kõige rohkem finantseerivad ettevõtte tegevust laenukapitaliga SV ja VF, kus võlakordaja on oluliselt suurem viie ettevõtte hulgas (vt tabel 3.5). Seda toetab ka töö jaotises 3.2.1 läbi viidud struktuurianalüüs, kus selgus, et SV ja VFi kohustised moodustavad bilansi passivas enamuse.

Tabel 3.5. Võla- ja soliiduskordajad perioodil 31.12.2010–31.12.2014 (kordades)

Näitaja	31.12.2010	31.12.2011	31.12.2012	31.12.2013	31.12.2014	Kronoloogiline keskmine
ARU võlakordaja	0,29	0,22	0,10	0,13	0,20	0,18
ARU soliiduskordaja	0,71	0,78	0,90	0,87	0,80	0,82
RS võlakordaja	0,55	0,47	0,26	0,34	0,38	0,39
RS soliiduskordaja	0,45	0,53	0,74	0,66	0,62	0,61
SP võlakordaja	0,62	0,50	0,34	0,21	0,20	0,37
SP soliiduskordaja	0,38	0,50	0,66	0,79	0,80	0,63
SV võlakordaja	0,71	0,73	0,58	0,55	0,61	0,63
SV soliiduskordaja	0,29	0,27	0,42	0,45	0,39	0,37
VF võlakordaja	0,58	0,70	0,64	0,69	0,74	0,67
VF soliiduskordaja	0,42	0,30	0,36	0,31	0,26	0,33

Allikas: autori koostatud, (lisa 9, arvutused lisa 5 valemite põhjal)

SV ja VF peavad valmis olema selleks, et juhul kui ühel hetkel müügitulu või nõuete laekumine väheneb ning seetõttu ei suudeta lühiajalisi kohustisi katta, võib see ettevõtetele olla saatuslikult kahjulik.

Soliiduskordaja näitab omakapitali osatähtsust kogukapitalis ehk omakapitaliseerituse taset. SV ja VF omakapitaliseerituse tase on madal ning seda suurenenud võõrkapitali kasutamise arvelt (vt tabel 3.5). Teiste valimis olevate ettevõtete omakapitaliseerituse tase on aga kõrge ehk omanikud panustavad ettevõttesse. Seda toetab teraviljatootjate puhul eelmiste perioodide jaotamata kasumi osatähtsuse suurenemine omakapitalis ehk kasumi akumulatsioon. Konservatiivselt lähenedes tähendab see, et ettevõtete omanikud ei maksa dividende.

Ettevõtte tegevuse üldise tasuvuse hindamisel vaatleb autor kolme näitajat – vara rentaablus, müügitulu ja omakapitali puhasrentaablus (vt tabelid 3.6, 3.7). Rentaabluste jälgimisel on vajalik mõista vara ja omakapitali rentaabluste suhet. Kasum on laiemas tähenduses bilansi ja kasumiaruande ühisosa ning rentaablusnäitajad kirjeldavad ühisosa muutumist tervikus. Rentaabluste analüüs on tähtis, sest kõrge likviidsus, oskuslik rahakäibe juhtimine, soodne turuseis ja kapitali struktuur ei taga tegevuses veel kasumit. Kui vara rentaablus on kõrgem kui laenatud kapitali keskmine intressimäär on laenuraha tulus ettevõtte tegevuse parendamisel (Hachfeld *et al* 2016). Kui vara rentaablus on madalam kui laenatud

kapitali keskmine intressimäär ja omakapitali rentaablus madal, näitab see, et laenuraha ei ole tulus ettevõtte tegevuse finantseerimisel (Ibid.).

Lisaks müügitulu puhasrentaablusnäitajale tuuakse sageli välja ka müügikäibe bruto- ja ärirentaablus. Käesoleva töö kontekstis ei loo bruto- ja ärirentaabluse analüüsimine lisaväärtust, sest valimis olevad ettevõtted ei kasuta sarnaseid kasumiaruande skeeme. Seetõttu on rakendatud müügitulu puhasrentaabluse näitajat.

Tabel 3.6. Müügitulu puhasrentaablused aastatel 2010–2014 (%)

Näitaja	2010	2011	2012	2013	2014	Aritmeetiline keskmine
ARU müügitulu puhasrentaablus	21%	21%	34%	11%	30%	23%
RS müügitulu puhasrentaablus	7%	12%	40%	0%	1%	14%
SP müügitulu puhasrentaablus	21%	41%	64%	28%	32%	40%
SV müügitulu puhasrentaablus	27%	7%	34%	19%	1%	18%
VF müügitulu puhasrentaablus	13%	3%	21%	11%	5%	11%

Allikas: autori koostatud, (lisa 9, arvutused lisa 5 valemite põhjal)

Teraviljatootjate seisukohast on üldiste tulemuste analüüs asjakohane, kuid süvendatud tulemuste analüüsi toetab näitaja rakendamine kindlate teraviljasortide lõikes. Seeläbi on võimalik vaadelda tulude ja kulude muutusi ning teha eesmärkide saavutamiseks põhjuslikumaid otsuseid. Näitajate võrdlemisest võib järeldada, et SP suudab teenida kasumit toodangu müügist kõige efektiivsemalt, sest keskmine müügitulu puhasrentaablus on teistega võrreldes kõige suurem (vt tabel 3.6). Samal ajal on ARU näitaja muutunud võrreldes perioodi keskmise tulemusega vähe. Lisaks saab järeldada, et ARU on sihtfinantseeringuid kasutanud kõige oskuslikumalt, sest toetusi kasutatakse tegevuskulude katmisel. Juhul kui ARU ei saaks tegevuskulude katmisel toetust, peaks ettevõtte tegevuskulusid katma enda raha arvelt.

Vara rentaabluse puhul rakendatakse käesolevas töös näitajate arvutamisel ärikasumit (vt lisa 5). Omakapitali puhasrentaabluse korral on rakendatud keskmist omakapitali (vt lisa 5) Rentaablusnäitajate analüüsist selgub, et 2012. aasta oli ettevõtete majandustulemustele positiivne. Omakapitali puhasrentaabluse näitaja analüüsimisel on tähtis arvestada, et näitaja madal arv väärtus võib näidata ettevõtte konservatiivsust (Hachfeld *et al* 2016), mis põllumajandussektoris on levinud.

Tabel 3.7. Vara rentaablused ja omakapitali puhasrentaablused perioodil 31.12.2010–31.12.2014 (%)

Näitaja	31.12.2010	31.12.2011	31.12.2012	31.12.2013	31.12.2014	Kronoloogiline keskmine
ARU vara rentaablus	12%	9%	24%	4%	13%	12%
ARU omakapitali puhasrentaablus	12%	9%	29%	5%	22%	15%
RS vara rentaablus	3%	8%	34%	1%	2%	11%
RS omakapitali puhasrentaablus	4%	10%	59%	2%	3%	19%
SP varade rentaablus	13%	16%	28%	18%	24%	20%
SP omakapitali puhasrentaablus	21%	27%	62%	20%	37%	34%
SV vara rentaablus	12%	4%	14%	8%	0%	8%
SV omakapitali puhasrentaablus	17%	6%	41%	26%	1%	21%
VF vara rentaablus	8%	3%	12%	5%	3%	6%
VF omakapitali puhasrentaablus	15%	9%	37%	17%	15%	19%

Allikas: autori koostatud, (lisa 9, arvutused lisa 5 valemite põhjal)

Rentaablusnäitajad toovad välja teraviljaturu muutused, sest ettevõtted on turust otseselt mõjutatud. Sellest tulenevalt on näha, et 2012. aastal said ettevõtted ülemaailmse ikalduse tõttu toodangut realiseerida kõrgete müügihindadega ning see oli ettevõtete majandustulemustele kasumlik. SP rentaablusnäitajate tulemused on kõige paremad võrreldes teiste valimis olevate ettevõtete tulemustega, seda toetab ka ettevõtte jagunemisotsus 2013. aastal. On näha, et jagunemise tulemusena on SP tegevus muutunud tulemuslikumaks, seda tõestab 2014. aasta vara rentaabluse ja omakapitali puhasrentaabluse tõus üle keskmise tulemuse. Sihtfinantseeringute mõju rentaablusnäitajate arvutamisel on keeruline elimineerida, kuid on selge, et rentaablusnäitajad on sihtfinantseeringutest mõjutatud.

3.3. Uuringu tulemus ja järeldus

2010.–2014. aasta keskmised kokkuostuhinnad on teraviljasektoris näidanud erinevaid suundumusi. Saagirikkus on oluliselt survestanud varude müügihindu ning pikas perspektiivis nähakse hindade jätkuvat langust. Sihtfinantseeringute tulemuslikkuse hindamisel selgus, et teraviljatootjaid mõjutab ülemaailmne teravilja turg. Sihtfinantseeringute osatähtsus muus äritulus on aastate lõikes suurenenud, mis tähendab seda, et sihtfinantseeringuid kasutatakse rohkem põhitegevuse kaasfinantseerimisel. Teraviljatootjatele on sihtfinantseeringud tähtis

tuluallikas, sest need aitavad tegevuspõhiseid tootmisriske maandada. 2012. aasta ikaldus mõjutas ettevõtete finantsnäitajaid ja on näha, et sektor ei olnud riskidega arvestanud.

Analüüsid ettevõtete tulemusi aastate lõikes ja võrreldes keskmisi tulemusi, võib väita, et kolmel ettevõttel viiest ei ole probleeme maksevõime juhtimisega, võlakoormuse haldamisega ja lisandväärtuse loomisega omanikele. VFi näitajad on 2010.–2014. aasta lõikes ebarahuldaval tasemel. Kuna vastavaid näitajaid analüüsib sihtfinantseeringuna saadava toetuse andmisel PRIA, peaksid põllumajandusettevõtted olema ettevaatlikud võõrkapitali kaasamise suurendamisega ettevõtete tegevuses.

Teraviljasektori ettevõtete investeeringud hõlmavad põhiliselt masinate ja seadmete põhivarana soetamist. 2010.–2014. aasta jooksul on kõik ettevõtted soetanud masinaid ja seadmeid tootmisprotsessi parendamisel. Sellega seoses on laiendatud masinaparki, lisaks tehtud täiendavaid investeeringuid uue tegevuskeskkonna loomisel. Eesti teraviljatootjatele on tähtis kvaliteet, mitte kvantiteet, mis hindade languses on tuleviku perspektiivis jätkusuutlikum teraviljasektori eesmärkide täitmisel. Aina rohkem levib põllumeeste hulgas praktilisi teadmisi, mida omavahel vahetatakse.

Tehnoloogiliselt parendatud tootmisprotsess suurendab oluliselt ettevõtte tootmismahu. Mahu tõus ei taga sugugi alati täiendavat müügitulu, seda juhul kui turuhind on madal. Alates 2012. aastast on teravilja ja õliseemnete kokkuostuhinnad langenud. Analüüsid ARU ja VFi müügitulu hektaripõhiselt saab väita, et suured mahud ei taga suuremat tulemuslikkust. Tulemuslikkuse tõstmisele aitab kaasa tootmisprotsesside tehnoloogiate uuendamine, mis hõlmab nii masinapargi uuendamist, efektiivsemat toodangu käitlemist kui ka oskuslikumat kulude juhtimist. Seega võib lähtuvalt struktuurianalüüsist ja juurdekasvutempode võrdlemisest järeldada, et sihtfinantseeringud mõjutavad ettevõtete majandustulemusi. Seda seetõttu, et just tootmisprotsessi arendamisel kasutatakse sihtfinantseeringuid.

Sihtfinantseeringuid on mõistlik kasutada vaid juhul, kui soovitakse teha investeeringuid tuleviku tarbeks. Investeeringud põhivarasse on teraviljasektoris päevakorral, sest suurtootjad mõistavad maailmaturu vajadusi. Sellest tulenevalt on suurtootjad võimelised leidma uudseid lahendusi, mida tootmisprotsessides rakendada.

Meediakajastus sihtfinantseeringute kasutamisest, rakendamisest ja jätkuvusest on päevakorral. See on põhjendatud, sest väga paljud teraviljatootjad kasutavad äritegevuse toetamiseks sihtfinantseeringuid. Negatiivne meediakära ei ole sektori terviklikkuse seisukohalt

asjakohane, sest arengusuundi sektoris tuleb osata õigesti hinnata. Nimelt on Euroopa Liidu poliitika põllumajandusaspekte arvestav. Administratiivses võimekuses on puudujääke väikeriikides, kus vajatakse täiendavaid konsultatsioone. Lisaks administratiivse võimekuse puudujäägile ning eripärasele raamatupidamisarvestusele ei ole täiendav bürokraatia sektoris soositud (Sõrmus 2015) ning see võib olla üks peamisi põhjuseid tootjatete negatiivse tagasiside tekkimisel.

Sihtfinantseeringud on aidanud oluliselt teraviljatootmise riske maandada ning on ainuõige, et Euroopa Liit moodustab kriisireserve otsetoetuste vähendamise arvelt. Sellise tegevusega aitab EL vähendada tootjate endi riske, mis võivad olla tingitud hindade langusest turul või kriisiolukordades. Tähtis on teadvustada põhjuseid ning osata näha toetuste vähenemise jätkuvuses tervet kontseptsiooni. Teraviljatootjad on mõjutatavad turumuutustest, sest turuhinna kujundab maailmaturg. Eesti teraviljatootjatel on raske ise turuhinda mõjutada, sest teiste riikidega võrreldes ollakse teravilja kasvupinnalt ning tootmismahitudelt palju väiksemad kui teised riigid. Teraviljasektori majandustulemuste tulevik on kindlasti mõjutatud sihtfinantseeringute vähenemisest, kuid selline olukord on pigem ärgitus tootjatele, et leida uudeid ja jätkusuutlikke lahendusi mujalt.

Põllumajandustootmine ei saa olla ainult tootlikkuse suurendamine enama haritava põllumajandusmaa arvelt, vaid tootlikkuse suurendamine sisendite arvelt. Seega on ka äriühingute jaoks aina enam aktuaalne leida uusi võimalusi, kuidas sisendite kvaliteeti muuta. Põllumajandustoodangu puhul ei loe maailmas enam mahtude suurendamine tootmispindade arvelt, vaid aina rohkem ka kvaliteet, mis aitab toodangu väärtust tõsta ja seda efektiivsemalt turul realiseerida.

3.4. Sihtfinantseeringute tulevikuaspektid Eesti põllumajandussektoris

Vastavalt Eesti Statistikaameti andmetele (vt tabel 3.8) on 2015. aasta teraviljatoodangu näitajad suurimad, mida Eesti põldudelt on eelnevate aastate jooksul saadud (kokku 1 535 300 tonni, võrreldes 2010. aastaga on kasv 126%). Võrreldes 2014. aasta näitajatega on kogusaagikus tõusnud 26%. Kogu haritava pindala suurenemise juures on saagikus hektari kohta tõusnud 19%. Suviteravili moodustab jätkuvalt suurima osa kogutoodangust (60%).

Tabel 3.8. Eesti põllukultuuride saagi ülevaade 2015.aastal

Liik	Aasta 2015		
	Saak (tuh t)	Kasvupind (tuh ha)	Saak (kg ha)
Teravili kokku	1 535,30	350,40	4 382
<i>Taliteravili</i>	613,40	120,30	5 098
talirukis	54,70	14,30	3 823
taliniisu	518,50	97,80	5 302
talioder	5,10	1,10	4 576
tritik (tali)	35,10	7,10	4 951
<i>Suvisravili</i>	921,90	230,10	4 007
suvinisu	294,10	71,90	4 090
suvioder	551,50	130,30	4 232
suvikaer	67,80	24,40	2 781
segavili (suvi)	7,30	2,10	3 438
suvitatar	1,20	1,40	887
Õlikultuurid	196,30	70,80	2 771
Suviraps ja -rüps	72,80	32,00	2 275
Taliraps ja -rüps	123,50	38,80	3 180

Allikas: autori koostatud, Eesti Statistikaameti andmebaasi aruanded PM03, PM04, PM041 põhjal

Teraviljatootjad on suutnud tootmisprotsesse parendada ja efektiivsemaks muuta, seda tõestab kogusaagikuse tõus (vt tabel 3.8). Kõige tähtsam eesmärk on teravilja kasvupinna pideval laienemisel toodangu kvaliteedi tõstmine. Teravilja kvaliteedi tõusu toetavad teadmispõhiste töötajate rakendamine ning spetsiifilisemate masinate kasutamine tootmises. Veelgi enam on tähtis, et teraviljade saagikuse tõus oleks teravilja kasvupinna suurenemisel tähtis, sest haritava maa arvelt peab lisandväärtust suutma pidevalt suurendada.

Eesti riik on koondanud ühtsesse dokumenti Eesti põllumajandussektori arengukava praeguse ajajärgu eesmärkide saavutamise strateegiad. 2014. aastast algas uus ELi finantsraamistik, mis loob uued eesmärgid põllumajandussektoris kuni 2020. aastani. Teraviljasektori tootmise valdkonnas on tähtis vaadelda üldiseid eesmärke, et hinnata, kuidas Eesti teraviljaturg võib muutuda. Detailsed nüansid täiendavad eesmärkide saavutamist.

Eksporti jätkuv parendamine on käimasoleva (2014–2020) finantsraamistiku eesmärk (Eesti teraviljasektori arengukava ... 2014). Välisinvesteeringute kaasamine on riikliku sekkumisega sektorites vajalik, sest see aitab maandada tootmisriske, muudab tootmist mahukamaks ja täiendab teadmispõhise tootmise arengut (Eesti järgneva ... 2012, 13).

Ainuüksi Eesti riigi valitsusepoolne abi ning toetused ei ole piisavad muutuste esilekutsumiseks. Tootjatele on kasulik turu perspektiivides koonduda ühistuteks ning nõuda ühistutepõhisele tootmisele paremaid turutingimusi. Ühistute suurenev liikumine väikeriikides aitaks paremini tootjaid koondada ning tegeleda probleemidega koos ja organiseeritult. ELi administratiivse võimekuse seisukohast on selline liikumine hädavajalik.

Rahvusvaheliselt peetakse tootearendustegevusi üheks riikide majanduskasvu allikaks. Tootearendustegevuste laiendamine sektorites, kuhu riik otseselt sekkub, peab olema soositud. See aitab oluliselt nii tootmist kui ka ettevõtlust edendada väärtusahelas kõrgematele positsioonidele. Sellisel juhul mõistaksid teravilja ja õliseemnete tootjad tänaseid turusuundumusi paremini ja oskaks efektiivsemalt sektori majandusturuga kohanduda. Väärtusahela liikumine paremuse suunas nõuab aga sektoris täiendavad investeeringuid (Eesti järgneva ... 2012, 7). Innovatsiooni investeerimisel on oluline mõju majandusele tervikuna ning tulevikus loob see jätkusuutlikku lisandväärtust.

Kõrgema lisandväärtuse saavutamiseks peavad ettevõtted õppima efektiivseid tootmisprotsesse looma ja rakendama. Maailma suurimate ettevõtete (S&P 500 börsiettevõtet) väärtusest moodustavad täna 80% nende teadmispõhised varad. Kasvuallikad on koondunud ülemaailmse kasvupotentsiaaliga äriaraladele – roheline äri ja põllumajandus. (Eesti järgneva ... 2012, 8) Keskkonnast hoolimine ning roheline mõtteviis on kasvavas maailmas aina rohkem aktuaalne, sest väärtustatakse inimeste eksisteerimise aluseks vajaminevate ressursside olemasolu.

Eesti teraviljasektori ettevõtted peavad konkurentsivõimet suurendama, sest konkurents maailmas on tihe ja turuolukord jätkuvalt heitlik (Eesti järgneva ... 2012, 10). Eesti teraviljasektori arengukava (aastateks 2014–2020) rakendamiseks on koostatud seitsme aasta pikkune rakendusplaan, mis sisaldab võetavaid meetmeid, tegevusi, alategevusi ja finantseerimise allikaid (Eesti teraviljasektori arengukava ... 2014). Eesti teraviljasektori arengukava peamine eesmärk (aastateks 2014–2020) on luua mahtude suurenedes 2020. aastaks kõrgema lisandväärtusega toodangut (Ibid.).

Arengukavas on koostatud teraviljaturu SWOT-analüüs. Võimalustena nähakse peamiselt tulevikus lisaks ekspordi suurendamisele (Eesti teraviljasektori arengukava ... 2014, 6) järgmist:

- praktika omavahelist jagamist teiste suurte tootmisriikidega;
- looduskeskkonnale orienteeritud uute sortide aretamist ja arendamist;

- kodumaise toidu väärtustamist;
- põllumajanduspoliitika võrdsustamist ja selgitamist;
- nišitoodete (õlleoder ja mahevili) ekspordi ja nõudluse kasvu;
- loomakasvatuse sektori integreerimist teraviljasektori abitegevustena (väetis ja tarbimine);
- teravilja tarneahela koostöö nõudluse rahuldamist.

Võimaluste muutmisele teraviljasektori tugevusteks aitab kaasa koostöö, mis hõlmab arendustegevust, tootmist, tootjate tagasisidet ja nõuandetegevust. Teadmiste rakendamine tagab kõrge kvaliteediga teravilja ja õliseemnete tootmise Eesti tööstustele. Sellega tagatakse sektori jätkusuutlikkus ja lisandväärtuse kasv (Eesti teraviljasektori arengukava ... 2014, 7). Suurenevates tootmiskahtudes on esikohal kvaliteet, kuid seda saab tõsta vaid spetsiaalselt tootmiskeskonna tarbeks aretatud viljasortidega. Täna kasutatakse sihtfinantseeringuid just viljasortide aretamisel, mis on tulevikuperspektiive arvestades väga vajalik.

Tootmisprotsesside muutuste käsitlused ja efektiivsemas tootmises vajalikud teadmised on koondatud põllumajandusõppesse. Eestis on võimalik õppida põllumajandustegevustega seotud erialasid nii ülikoolides kui ka kutsekoolides. Põllumajandusõppes omandavad õppurid teoreetilisi teadmisi, mida rakendatakse aina rohkem ka õppekavades ettenähtud praktika raames. Põllumajandustegevus on muutumas aina rohkem populaarsemaks just noorte hulgas, mis on sektori seisukohalt tulevikuarengutes oluline. Samuti on Euroopa Liit ning programm Horisont 2020 aidanud ühendada põllumajandustootjaid, arendajaid, ärimaastikke ja teise huvirühmi, kes aitavad leida ühistele probleemidele lahendusi. (MacMillan, Benton 2014, 27) Selliselt liikumiselt oodatakse Euroopa Liidu poolt suuri tulemusi, kuna see aitab oluliselt kaasa põllumajandusturu arengule ja tuleviku eesmärkide saavutamisele.

Eesti riik on loonud teraviljatootjatele soodsad turutingimused. Arengukava koostamine näitab selgelt, et riigil on olemas huvi sektori majandamises. Teraviljasektori arengukavas on toodud selged meetmed, kuidas püstitatud eesmärged saavutada. Kogu dokumendi läbiv mõte on koostöö kõikides tootmistsüklites. Koostöö arendamist ja hoidmist toetab ka Euroopa Liit ning tuleviku eesmärkide saavutamisel on kõigi poolte koostöö väga tähtis. Koostöö sektori eri tasandite ühendamisel on prioriteet, kuid ei tohiks unustada ka tootjate omavahelist koostööd. Ühistutena tegutsemine on sellisel juhul ainuõige ja sellist koostöövormi peaksid kõik pooled (tootjad, riik ja institutsioonid) toetama.

Sihtfinantseeringute kaasamine teraviljasektorisse on vajalik, sest nii suudetakse tagada tänaste ja tulevaste eesmärkide saavutamine. 2020. aastaks peavad teraviljatootjad pakkuma kvaliteedi tõusu kasvavate mahtude arvelt, kuid selline majandamine on kulukas. Sihtfinantseeringuid kasutatakse sektoris jätkuvalt üldiste eesmärkide saavutamiseks, kuid sel põhjusel on tähtis mõista ka toetuste kasutamise eesmärgipärasust. Sihtfinantseeringute kasutamine ettevõtete äritegevuses peab looma lisandväärtust. Siinkohal on tähtis riigi panus sektorisse (toetused, arengukava, koostöö pakkumine jne), mis praeguses turuolukorras on tootjatele vajalik, et jätkuvalt kasvavat turunõudlust rahuldada.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli hinnata sihtfinantseeringute kasutamise tulemuslikkust Eesti põllumajandussektoris. Eesmärgist tulenevalt eeldas autor, et sihtfinantseeringud aitavad parendada ettevõtete tegevuse nn elulisi näitajaid. Majandustulemuste mõistmiseks oli vaja tähelepanu pöörata teraviljatootmise aluseks olevatele käsitlustele ning vaadelda raamatupidamispraktikat. Töö empiirilise osas koostas autor suuremate Eesti teravilja ja õliseemnete tootjate sihtfinantseeringute tulemuslikkuse hindamise analüüsi 2010.–2014. aastate kohta. Teema käsitluse üks osa oli uurida ka Eesti riigi eesmärke põllumajandussektoris ja tutvuda asjaoludega, kuidas plaanitakse riigi tasandil eesmärke saavutada.

Sihtfinantseeringute olemus on kujunenud ÜPP poliitika põhjal. ÜPPd on juurutanud eri põllumajandusspetsialistid ja reformid üle 50 aasta. ÜPP üks peamine osa on sihtfinantseeringute rakendamine põllumajandussektoris. Toetusmeetmed, nagu neid teatakse täna, said alguse 1994. aastal. Toetusmeetmete kasutamine võib luua olulised konkurentsieelised põllumajandustoodangu tootmises, kuid samal ajal ei taga see võrdsetel alustel kauplemist. Seetõttu on ELi kohtupraktikas kajastatud juhtumeid, mis on seotud sihtfinantseerimisega. Analüüsitud kohtuasjadest saab järeldada, et jätkuvalt ei ole ettekirjutused paljudes nüanssides põhjalikult tõlgendatud. On hea, et ELi õigusloome töötab selles suunas. Tulevikus on ELi sihtfinantseeringute rahastamine vähenemas, sest uus 2014–2020 eelarveraamistik näeb ette kriisireservide moodustamist. Sihtfinantseeringuid eraldatakse Eestis PRIA vahendusel põhiliselt kahe programmi raames (SAPS ja MAK) vastavalt riigi ja ELi tegevuseesmärkidele.

Sihtfinantseeringute olemust ja liigitamist tuleb teraviljasektoris vaadelda nii riigi kui ka äriühingu seisukohast. Ettevõtluspraktikas on täna peamiselt kasutusel kaks liiki, milleks on varade ja tegevuse sihtfinantseerimine. Sihtfinantseerimiste kajastamisel kasutatakse soetusmaksumuse ja netosetusmaksumuse arvestuspõhimõtteid. Siinkohal on vajalik märkida, et kui sihtfinantseerimise aluseks olevaid tingimusi ei ole täidetud, on toetuse andjal õigus sihtfinantseerimine tagasi küsida.

Bioloogilise vara arvestusvaldkond on üks keerukamaid varade arvestamise temaatikaid, seda eriti teravilja kontekstis. Analüüsist selgus, et teraviljatootmises toimub küpsemine vaid toodangu müügivalmis saamiseni ning siis põllumajandusliku toodangu ehk bioloogilise vara tsükkel lõpetatakse. Seega ei saa küpsuse tasandil teraviljatoodangut tootvate varade koosseisu arvestada ning teraviljatootmine terves mahus on tarbitav käibevara, mis realiseeritakse üldiselt 12 kuulise perioodi jooksul. Bioloogilise vara edasisel kajastamisel aitab täpset arvestust pidada põlluraamatu pidamise kohustus. Teraviljatoodangu kasvatamisel rakendatakse kulude kokkuhoiu mõttes künnivaba mullaharimist. Tootmisprotsessides on päevakorral reaalses kulude monitooring. Seeläbi saavad tootjad aimu mis on reaalsed tootmistulemused ning kus saaks tootmist veel efektiivsemaks muuta.

2014. aasta seisuga kasvatati Eestis teravilja 332 900 hektaril, mida on 21% rohkem kui 2010. aastal. Teravilja kogusaagikuseks kujunes 2014. aastal üle 1,2 miljoni tonni, mida on võrreldes 2010. aastaga 80% rohkem. Teravilja kogusaagikus on aastate lõikes pidevalt tõusnud, sest tootmisprotsesside struktuurid on muutunud kvaliteetsemaks. Suurenev eksport näitab, et Eesti teraviljatootjad suudavad katta riigi enda nõudlust. 2010–2014. aastate keskmised kokkuostuhinnad on teravilja sektoris näidanud erinevaid suundumusi. Alates 2012. aastast on teravilja ja õliseemnete kokkuostuhinnad langenud. Oluline on asjaolu, et siinkohal ei anna suuremate mahtude tootmine tootjatele lisandväärtust, vaid pigem raskendab konkurentsist püsimist. Mahu tõus ei taga sugugi alati täiendavat müügitulu, seda juhul kui turuhind on madal.

Praktilise uurimuse valim koostati EMTAK põhitegevusala (koodi 01111) – teravilja- (v.a riis) ja kaunviljakasvatuse ja õlitaimeseemnete kasvatuse alusel. Valimi koostamisel lähtuti asjaolust, et tegevusalapõhine müügitulu moodustaks vähemalt 50% kogumüügitulust, kuna see on üks peamisi PRIA nõudeid sihtfinantseeringute saamisel. Valiti sektori 2014. aasta suuremad müügitulu saavutanud ettevõtted asjaoluga, et tegevuspõhist müügitulu saadi kõikidel uurimisbaasiks olevatel aastatel (2010–2014). Valimisse kuulusid ARU Põllumajanduse Osühing (ARU), Osühing Rannu Seeme (RS), Osühing Sakala Põldur (SP), Saimre Viljakasvatuse OÜ (SV) ja Osühing Voore Farm (VF). Ettevõtete majandustulemuste näitajate põhjal koostati horisontaal-, vertikaal- ja struktuurianalüüs ning maksevõime, võlakooormuse ja rentaabluste analüüs lähtudes sihtfinantseeringute kasutamise aspektidest.

Bilansi struktuurianalüüsist nähtus, et põhivara moodustas vara koosseisust ajavahemikul 31.12.2010–31.12.2014 suurema osa. Põhivarast omakorda suurima osa

moodustas materiaalne põhivara. Võrreldes teiste ettevõtetega oli SP põhivara osatähtsus koguarast 31.12.2010 seisuga kõige suurem (81%). 31.12.2013 seisuga oli SP aheljuurdekasvutempo langenud võrreldes seisuga 31.12.2012 poole võrra. Põhjus oli ettevõtte jagunemine 2013. aastal Sakala Põldur OÜks ja Sakalamaad OÜks. Kõige suurem koguvara aheljuurdekasvutempo oli ettevõttel SV. Põhjus oli täiendava põllumaa ja masinate ning seadmete soetamine 2012. aastal. Bilansi struktuurianalüüsist selgus, et ARU omakapital moodustas perioodil 31.12.2010–31.12.2014 märkimisväärse osa bilansi kohustistest ja omakapitalist (71–90%). Selle põhjus oli pidev aruandeaasta kasumi akumulatsioon. VFi pikaajalised kohustised moodustasid 21–50% ettevõtte bilansimahust, sest äriühing kasutas täiendava finantseeringuna kevadtööde pangalaenu. Lisaks on SP suutnud oluliselt vähendada (43% > 11%) pikaajalisi kohustisi ajavahemikul 31.12.2010–31.12.2014, seda seetõttu, et aastate jooksul on suudetud tagasi maksta investeerimislaenu, mis moodustas pikaajalistest kohustistest enamuse.

Ettevõtete maksevõime analüüsist selgus, et ARU, RSi ja SP tulemused erinesid ülejäänud kahe ettevõtte tulemustest oluliselt. Nende ettevõtete tulemused olid kõige positiivsemad. VFi maksevõime näitajad olid teiste ettevõtetega võrreldes ebarahuldavad. Ettevõtte SV suutis maksevõimet pikaajaliselt hoida samal tasemel, seda tõestas lühiajaliste kohustiste kattekordaja minimaalne hälve võrreldes kronoloogilise keskmise tulemusega. VFi esines makseraskusi ning seda toetab ka vandeaudiitori märkus „asjaolude rõhutamise lõigu“ abil. Kõige rohkem finantseerisid ettevõtte tegevust laenukapitaliga SV ja VF, kus võlakordaja oli oluliselt suurem viie ettevõtte hulgas. Seda toetab ka töö jaotises 3.2.1 läbi viidud struktuurianalüüs, kus selgus, et SV ja VFi kohustised moodustasid ettevõtte bilansimahus enamuse. SV ja VF omakapitaliseerituse tase oli madal ning seda suurenenud võõrkapitali kasutamise arvelt. Teise kolme ettevõtte omakapitaliseerituse tase oli aga kõrge, mis tähendab, et omanikud panustavad ettevõttesse.

Rentaablusnäitajad iseloomustavad teraviljaturul toimuvaid muutusi, sest ettevõtete majandustulemusi mõjutab otseselt ülemaailmne teraviljaturg. Ettevõtted on kokkuostuhindade muutuste suhtes tundlikud ja reageerivad turumuutustele kiiresti. SP rentablusnäitajate tulemused olid kõige paremad võrreldes teiste valimis olevate ettevõtetega, seda toetab ka ettevõtte jagunemisotsus 2013. aastal, mis parendas ettevõtte majandustulemusi veelgi. Rentaablusnäitajate arvutamisel on sihtfinantseeringuid keeruline elimineerida, kuid on selge, et rentablusnäitajad on sihtfinantseeringutest mõjutatud. Seda tõestab asjaolu, et

sihtfinantseeringutega kaetakse tegevuspõhiseid kulusid, mille katmata jätmisel tuleks ettevõttel seda teha oma raha arvel. Asjaolu, et kõiki näitajaid analüüsib sihtfinantseeringuna saadava toetuse saamiseks PRIA, peaksid põllumajandusettevõtted olema ettevaatlikud täiendava võõrkapitali kaasamise suurendamisega ettevõtete tegevuses.

ARU ja VF müügitulu jaotamisel hektaripõhiselt, selgus näitaja alusel, et suured mahud ei garanteeri suuremat tulemuslikkust. Tulemuslikkuse tõstmisele aitab kaasa tootmisprotsesside tehnoloogiate uuendamine, mis hõlmab nii masinapargi uuendamist, efektiivsemat toodangu käitlemist ja oskuslikumat kulude juhtimist. Teraviljasektori ettevõtete investeeringud hõlmavad põhiliselt masinate ja seadmete põhivarana soetamist. Materiaalse põhivarana on laiendatud masinaparki, lisaks on tehtud täiendavaid investeeringuid uue tegevuskeskkonna loomisel. Eesti teraviljatootjatele on tähtis kvaliteet, mitte kvantiteet, mis hindade languses on tuleviku perspektiivis jätkusuutlikum teraviljasektori eesmärkide täitmisel. Aina rohkem levib põllumeeste hulgas praktilisi teadmisi, mida omavahel vahetatakse.

Vaadeldes ja analüüsides ettevõtete tulemusi aastate lõikes ja võrreldes keskmisi tulemusi võib väita, et kolmel ettevõttel viiest ei ole probleeme maksevõime juhtimisega, võlakoormuse haldamisega ja lisandväärtuse loomisega omanikele. Sihtfinantseeringute tulemuslikkuse hindamise analüüsist selgus, et teraviljatootjad on turust mõjutatavad. Sihtfinantseeringute osatähtsus muus äritulus on aastate lõikes suurenenud, mis tähendab, et sihtfinantseeringuid kasutatakse rohkem põhitegevuse kaasfinantseerimisena.

Meedia kajastatus sihtfinantseeringute kasutamisel, rakendamisel ja jätkuvusel on päevakorral. See on põhjendatud, sest väga paljud teraviljatootjad kasutavad äritegevuse toetamisel sihtfinantseeringuid. Negatiivne meediakära ei ole sektori terviku seisukohalt asjakohane, sest arengusuundi tuleb osata hinnata õigesti sektoris sees. Nimelt on Euroopa Liidu poliitika põllumajandusaspekte arvestav. Administratiivses võimekuses on puudujääke väikeriikides, kus vajatakse täiendavaid konsultatsioone. Lisaks administratiivse võimekuse puudujäägile ning eripärasele raamatupidamisarvestusele, ei ole täiendav bürokraatia sektoris soositud ning see võib olla üks peamisi põhjuseid tootjate poolse negatiivse tagasiside tekkimisel.

Välisinvesteeringute kaasamine on riikliku sekkumisega sektorites vajalik, sest see aitab maandada tootmise riske. Ühistute suurenev liikumine väikeriikides aitaks paremini tootjaid koondada ning tegeleda koos organiseeritult probleemidega. Positiivne on asjaolu, et tänaseks on Eesti teraviljasektoris esimesed ühistud moodustatud (Kevili ja Wiru Vili TÜ). Eesti riik on

loonud teraviljatootjatele soodsad turutingimused. Arengukava koostamine näitab selgelt, et riigil on olemas huvi sektori majandamisel kaasa rääkida. Koostöö sektori eritasandite ühendamisel on prioriteet, kuid ei tohiks unustada ka tootjate omavahelist koostööd. Ühistutena liikumine on sellisel juhul ainuõige ja sellist koostöövormi peaksid kõik osapooled (tootjad, riik ja institutsioonid) toetama.

2020. aastaks peavad teraviljatootjad pakkuma kvaliteedi tõusu kasvavate mahtude arvelt, kuid selline majandamine on kulukas. Sihtfinantseeringute kaasamine teraviljasektorisse on vajalik, sest nii suudetakse tagada tänaste ja tulevaste eesmärkide saavutatavus. Sihtfinantseeringuid kasutatakse jätkuvalt sektoris üldiste eesmärkide saavutamisel, kuid seetõttu on tähtis mõista ka toetuste kasutamise eesmärgipärasust. Sihtfinantseeringute kasutamine ettevõtete äritegevuses peab looma lisandväärtust. Siinkohal on tähtis riigi panus sektorisse (toetused, arengukava, koostöö pakkumine jne), mis hetkelises turuolukorras on tootjatele vajalik, et jätkuvalt kasvavat turunõudlust rahuldada.

Magistritöö uurimisülesanded said täidetud ning seoses sellega leiti vastus töö alguses püstitatud uurimisküsimusele. Sihtfinantseeringutel on tähtis mõju ettevõtete majandustulemuste muutumisel. Sihtfinantseeringud toovad kasu teravilja ja õliseemnete tootmises juhul kui on selge kasutamise eesmärgipärasus. Teraviljatootjatele on sihtfinantseeringud tähtsaks tuluallikaks, sest toetused aitavad tegevuspõhiseid tootmisriske maandada. Sihtfinantseeringuid on mõistlik kasutada vaid juhul, kui soovitakse teha investeeringuid tuleviku tarbeks. Sihtfinantseeringute eelarvemaht on vähenemas ning sellest tulenevalt on toetuste kasutamine finantsrisk. Tulevikus on vaja leida teravilja- ja õliseemnete tootmissektoris täiendavad finantseerimise allikaid, mis aitaks jätkuvalt sektoris tootmiseesmärke saavutada. Teraviljatootjad peavad enda tootmisprotsesse muutma efektiivsemaks ja eesmärgipärasemaks, et luua omanikele ja ka sektorile lisandväärtust suuremate mahtude tootmisel.

Magistritööd saab edasi arendada ettevõtete spetsiifikast lähtuvalt, uurida ainult teraviljade sordiaretusega tegelevaid ettevõtteid. Samuti on asjakohane analüüsida teraviljasortide tootmisi eraldi, näiteks ainult õliseemnete toodangu muutumise iseärasusi majandusturul. Päevakorral on mahepõllumajanduse eraldamine teraviljatootmises, seega vaadelda ja analüüsida nende ettevõtete majandustulemuste muutumist. Teraviljasektori finantsanalüüsi osas võib rakendada analüüsi edasiarendusi lähtuvalt efektiivsusnäitajate teooriatest.

SUMMARY

EVALUATION OF RESULTS OF EUROPEAN UNION GRANTS: THE CASE OF ESTONIAN GRAIN PRODUCERS

Carolin Ruul

Agricultural production and marketing of agricultural produce is a sector that has seen rapid changes, mainly stemming from increasing global production and innovation in the field of agricultural technology. As of 2014, grain was grown on 332,900 hectares in Estonia – 21% more than in 2010. The total yield in 2014 was over 1.2 million tonnes, which is 80% more than in 2010. Total grain yield has risen continuously over the years as the production process structures are becoming higher in quality. Increasing export shows that Estonian grain producers are capable of covering domestic demand.

The aim of this master's thesis was to assess the importance and performance of grants in the Estonian agriculture sector. Based on the objective, the author assumed that grants do help improve the vital indicators of a company's activity. The practical outcome of the master's thesis was an assessment based on the research question – do grants result in benefit or harm in the agriculture sector, and specifically in grain and oil-seed production?

The first section of the thesis provides an overview of the inception and history of government assistance and transformation of such aid into grants. The chapter also treats the European Union's judicial practice in the recognition and use of grants and implementation of sanctions. To understand grants and to appreciate the importance of the topic at the Estonian level, it is important to distinguish the main principles and judicial practice in the European Union.

The second and third sections convey a theoretical and empirical view of grants. One of the primary assets underlying grants – the nature of biological assets from an accounting

standpoint – was also covered. As this research was conducted to assess performance, the most salient and relevant indicators for evaluating performance were determined. The study was conducted based on annual reports for 2010-2014 filed by Estonia's five biggest grain producers. One component of the approach to the topic was to study the objectives of the Estonian state in the agriculture sector and also become acquainted with the particulars of how the objectives are planned to be achieved at the state level.

The author concluded that the average purchase price trends for the years 2010-2014 showed mixed trends in the grain sector. High yields have exerted significant downward pressure on grain reserves and in the long term, prices are expected to continue falling. The evaluation of the performance of grants revealed that grain producers are susceptible to the market. Viewing the companies' results by each year and comparing the average results, it can be said that three companies out of five do not have problems managing purchasing power, servicing debt and generating value added for their owners. Performance is boosted by implementation of higher-quality production processes, which includes upgrades to the equipment fleet, more efficient handling of produce and more adept management of costs. Based on structural analysis and comparison of growth rates, it can therefore be concluded that grants do have an impact on the efficacy of the companies' economic results. This is because grants are used specifically for developing a higher-quality production process. Grants are a reasonable option only if the recipient intends to make investments for the future.

The Estonian government has established favourable market conditions for grain producers. The inclusion of grants in the grain production sector is necessary as this is the way to ensure that current and future goals are attainable. By 2020, grain producers must provide a rise in quality fuelled by increasing volumes, but this kind of management is costly. For producers, it is beneficial keeping in mind the market outlook to consolidate into cooperatives. From the standpoint of administrative capacity of the EU, such a trend is essential. It is a positive development that the first cooperatives have now been formed in the Estonian grain sector (Kevili and Wiru Vili TÜ).

The master's thesis was based on publicly available information. The thesis can be developed further based on the companies' specifics. It would also be relevant to view production of grain varieties separately and also to distinguish organic agriculture from grain producers. With regard to financial analysis of the grain sector, further refinements of the analysis can be used based on efficiency indicator theories.

VIIDATUD ALLIKAD

- Agriculture Investment Sourcebook. (2005). World Bank.
http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2005/11/18/000011823_20051118163155/Rendered/PDF/343920PAPER0Ag101OFFICIAL0USE0ONLY1.pdf (09.03.2016)
- Alston, J. M., Pardey, P. G. (2014). Agriculture in the Global Economy. – *Journal of Economic Perspectives*, vol. 28, pp.121-146.
- Apostolidou, I., Kontogeorgos, A., Michailidis, A., Loizou, E. (2014). The Role of Agriculture in Economic Growth: A Comparison of Mediterranean and Northern View in Europe. – *International Journal of Economic Sciences & Applied Research*, vol. 7, pp. 81-102.
- ARU Põllumajanduse Osühing majandusaasta aruanded perioodil 2010–2014. Registrate ja Infosüsteemide keskus. (24.04.2016)
- Brusselaers, J., Poppe, K., Azcarate, T. G. (2014). Do policy measures impact the position and performance of farmers cooperatives in the EU? – *Annals of Public & Cooperative Economics*, vol. 85, pp. 531-553.
- Clipici, E., Frant, F. (2012). EU Member states agriculture and rural development financing. – *Agricultural Management / Lucrari Stiintifice Seria I, Management Agricol*, vol. 14, pp. 223-230.
- Eek, M. (2011) Mitmeaastane teravili leevendaks keskkonnaprobleeme.
<http://www.bioneer.ee/eluviis/tarbimine/aid-10752/Mitmeaastane-teravili-leevendaks-keskkonnaprobleeme> (26.03.2016)
- Eesti järgneva kümne aasta arenguvajadused. Euroopa Liidu Struktuuritoetus.
http://www.struktuurifondid.ee/public/arenguvajadused__final1.pdf (26.03.2016)
- Eesti statistikaameti andmebaas (PM03 Põllukultuuride kasvupind, aasta; PM04 Põllukultuuride saak; PM041 Põllukultuuride saagikus, aasta). Majandus.
<http://www.stat.ee> (30.03.2016)
- Eesti teraviljasektori arengukava aastateks 2014–2020. (2014). Maaeluministeerium.
<http://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/arengukava-teraviljasektor-2014-2020.docx> (30.03.2016)

Eesti teraviljatootjate müügitulud aastatel 2010–2014 (EMTAK koodi 01111 alusel). Registrite ja Infosüsteemide Keskuse infosüsteemi halduri Viktor Somov'i e-kiri. (22.04.2016) (Andmebaas lisatud magistritöö lõppu CD-ROM'ile)

EMTAK 2008 selgitavad märkused. Registrite ja Infosüsteemide keskus.
<http://www.rik.ee/et/ettevotjaportaal/emtak-tegevusalad> (22.04.2016)

Euroopa Liidu liidetud kohtuasjad C-92/09 ja C-93/09. Euroopa Kohus. 09.11.2010.
<http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-92/09>
(09.03.2016)

Euroopa Liidu kohtuasi C-241/07. Euroopa Kohus. 01.08.2009.
<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=p%25C3%25B5llumajandus%2Brahastamine&docid=73694&pageIndex=0&doclang=ET&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=134089#ctx1> (17.01.2016)

Euroopa Liidu kohtuasi C-402/10. Euroopa Kohus. 27.10.2011.
<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf;jsessionid=9ea7d0f130d5cf383f91ef21417fa757e4eb59493cc8.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4Oc3iMe0?text=&docid=111925&pageIndex=0&doclang=et&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=494226>
(09.03.2016)

Euroopa Liidu liidetud kohtuasjad C-671/11–C-676/11. Euroopa Kohus. 13.06.2013.
<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=agriculture&docid=138388&pageIndex=0&doclang=ET&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=131325#ctx1>
(09.03.2016)

Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 1306/2013. Vastu võetud Euroopa Parlamendi ja Nõukogu poolt 17. detsembril 2013. a – ELT 347, 20. detsember 2013. a, lk 549-607

Euroopa Nõukogu määrus (EÜ) 1184/2006. Vastu võetud Euroopa Parlamendi ja Nõukogu poolt 24. juulil 2006. a – ELT 214, 4. august 2006. a, lk 7-9

Euroopa Liidu teemalised teabelehed – Ühise põllumajanduspoliitika rahastamine. Euroopa Parlament.
http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/et/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.2.2.html
(20.04.2016)

Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon (ELTL). Alla kirjutatud Euroopa Liidus 25. märts 1957.a, jõustunud 1.jaanuar 1958.a – muudetud ELT 26.oktoober 2012, ELT 2012/C 326/01

Field, B. C. 2001 Natural Resource Economics. International Edition. New York: The McGraw-Hill Companies Inc.

Gabriel, N. C., Stefea, P. (2013). Agricultural cost accounting – Key elements. – *Agricultural Management / Lucrari Stiintifice Seria I, Management Agricol*, vol. 15, pp. 106-109.

- Hachfeld, G.A., Bau, D.B., Holcomb, R. (2016). Ratios and measurements. <http://www.extension.umn.edu/agriculture/business/farm-financial-management/ratios-and-measurements/#solvency> (30.04.2016)
- Harris, R 2014. Three-crop rule set to have heavy costs for growers. – *Crops, Reed Business Information Ltd* 08.02.2014. pp. 46-47.
- Hughes, D.W., Richardson, J.W., Rister, M.E. (1985). Effects of Sustained Financial Stress on the Financial Structure and Performance of the Farm Sector. – *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 67 Issue 5, pp. 1116.
- Ignat, G., Iatco, C., Ungureanu, G., Costuleanu, C., Athes, H. (2014). Aspects regarding the International accounting standard IAS41-Agriculture. – *Agronomy Series of Scientific Research / Lucrari Stiintifice Seria Agronomie*, vol. 57, pp. 257-260.
- Kershen, D. L. (2013). The contested vision for agriculture's future: Sustainable intensive agriculture and agroecology. – *Creighton Law Review*, vol. 46, pp. 591-618.
- Lankoski, J; Ollikainen, M. Innovations in Nonpoint Source Pollution Policy – European Perspectives. *Choices: The Magazine of Food, Farm & Resource Issues*, vol. 28 Issue 3, pp. 1-5.
- Maksed toetusgruppide lõikes 2004–2015. (Koostatud 05.02.2016). PRIA statistika ja analüüsi büroo. http://www.pria.ee/docs/essential_resources/90.xlsx? (20.04.2016)
- MacMillan, T., Benton, T.G. (2014). Agriculture: Engage farmers in research. – *Nature*, vol. 509, pp. 25-27.
- Mansholt, S. The Future Shape of Agricultural Policy. (1967). /Eds. Division for Agricultural Information in collaboration with the Directorate General for Agriculture of the EEC Commission. http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/crisis-years-1970s/mansholt-speech-1968_en.pdf (18.03.2016)
- OECD-FAO Agricultural Outlook 2015. OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/agr_outlook-2015-en (16.03.2016)
- Osaühing Rannu Seeme majandusaasta aruanded perioodil 2010–2014. Registrite ja Infosüsteemide keskus. (24.04.2016)
- Osaühing Sakala Põldur majandusaasta aruanded perioodil 2010–2014. Registrite ja Infosüsteemide keskus. (24.04.2016)
- Osaühing Voore Farm majandusaasta aruanded perioodil 2010–2014. Registrite ja Infosüsteemide keskus. (24.04.2016)

- Põhitõed pindalatoetuste ja loomatoetuste taotlemisel 2015. Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet.
<http://www.pria.ee/docs/resources/8267.pdf>? (30.03.2016)
- Põllumajandus ja maaelu 2011: Esimene kokkuvõte põllumajandusloendusest. (2011). / Koostajad M.Aamisepp, E.Matveev. Järeda: Maamajanduse infokeskus
- Põllumajandusliku raamatupidamise andmebaas (FADN). Maamajanduse Infokeskus.
<http://www.maainfo.ee/index.php?page=7> (23.03.2016)
- Põllumajandusloendus 2010: Agricultural Census. (2010). / Koostajad E.Valdvee, A.Klaus. Tallinn: Eesti Statistikaamet.
- Redelberger, H. (2004) Management-Handbuch für die ökologische Landwirtschaft - Verfahren, Kostenrechnungen, Baulösungen (*Management-Handbook for Organic Farming*) KTBL-Schrift, Nr. 426. Darmstadt: Kuratorium für Technik und Bauwesen in der Landwirtschaft (KTBL)
- Riigi raamatupidamise üldeeskiri. Vastu võetud Vabariigi Valitsuse määrus 11.12.2003.a alusel – RTL 2004, 104, 1685; RT I, 22.12.2015, 21.
- Rizov, M 2006. Rural Development Perspectives in Enlarging Europe: The Implications of CAP Reforms and Agricultural Transition in Accession Countries. – *European Planning Studies*, vol. 14 Issue 2, pp. 219-238.
- Raamatupidamise Toimkonna juhend nr 7 Bioloogilised varad. Vastu võetud Raamatupidamise Toimkonna otsuste 31.12.2008; 30.12.2011; 30.04.2014 alusel – RTL 2009, 3, 46; RT III, 10.01.2012, 5; RT III, 10.05.2014, 8.
- Raamatupidamise Toimkonna juhend nr 12 Valitsusepoolne abi. Vastu võetud Raamatupidamise Toimkonna otsuste 31.12.2008; 30.12.2011; 30.04.2014 alusel – RTL 2009, 3, 46; RT III, 10.01.2012, 5; RT III, 10.05.2014, 8.
- Saimre Viljakasvatuse OÜ majandusaasta aruanded perioodil 2010–2014. Registrate ja Infosüsteemide keskus. (25.04.2016)
- Sammler, L. (2012). Maailma viljaturg mõjutab otseselt Eesti hindu.
<http://www.maaleht.ee/news/maamajandus/taimekasvatus/maailma-viljaturg-mojutab-otseselt-eesti-hindu.d?id=65011622> (27.03.2016)
- Sander-Sõrmus, M. Miks ei saa põllumajandus toetusteta hakkama?
<http://www.pollumajandus.ee/uudised/2014/10/22/miks-ei-saa-pollumajandus-toetusteta-hakkama-3> (17.01.2016)
- Simina, P. A., Florea, N. M. (2015). Tendencies in the Financial Implementation of Structural and Cohesion Funds in the EU. – *Finance: Challenges of the Future*, pp. 97-102.

- Special Eurobarometer 440 European, Agriculture and the CAP January 2016. European Union Open Data portal.
<http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/PublicOpinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2087> (17.01.2016)
- Sõrmus, R. Bürokratiat ühise põllumajanduspoliitika rakendamisel tuleb vähendada.
<http://epkk.ee/uudised2/burokraatiat-uhise-pollumajanduspoliitika-rakendamisel-tuleb-vahendada/> (17.01.2016)
- Sõrmus, R. Eesti põllumajandustoetused töötavad lähiaastail pigem langeda.
<http://uudised.err.ee/v/eesti/5c7c1493-a15f-4194-be26-718bd689c21e> (17.01.2016)
- Swinnen, J.F.M. A.Fischler Reform of the Common Agricultural policy?
<http://aei.pitt.edu/1833/1/WD173.PDF> (18.03.2016)
- Tasker, J (2014). Prepare your business for life after CAP reform. - *Reed Business Information Ltd – Crops*, 9.08.2014, pp.8-9 (09.03.2016)
- Tatar, M. (2010). Estonian Local Government Absorption Capacity of European Union Structural Funds. - *University of Tartu – Halduskultuur*, vol. 11 Issue 2, pp.202-226.
- Teravili. Eesti Entsüklopeedia.
<http://entsyklopeedia.ee/artikkel/teravili1> (26.03.2016)
- Teraviljafoorum 2011. Eesti Põllumajandus–Kaubanduskoda.
<http://epkk.ee/wp-content/uploads/2011/03/Teraviljafoorum-2011.pdf> (09.03.2016)
- Teraviljafoorum 2012. Eesti Põllumajandus–Kaubanduskoda.
<http://epkk.ee/wp-content/uploads/2011/03/Teraviljafoorum-2012.pdf> (27.03.2016)
- Teraviljafoorum 2015. Eesti Põllumajandus–Kaubanduskoda.
<http://epkk.ee/wp-content/uploads/2010/03/Teraviljafoorum-2015.pdf> (21.03.2016)
- Teraviljaturg 2013–2014 aastad. TNS Emor.
<http://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/2015/uuring-2014-teraviljaturg-2013-2014.pdf> (30.04.2016)
- Teraviljaturg 2014. aasta. TNS Emor.
<http://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/2015/uuring-2015-teraviljaturg-2014.pdf> (30.04.2016)
- Teravilja- ja õlikultuuride turg 2015. (2015). Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda.
<http://epkk.ee/wp-content/uploads/2015/12/Teraturg-III-kv15-1.pdf> (29.03.2016)
- Teravilja töötleva tööstuse 2014.a ülevaade. (2015). /Koostaja M.Mäger Maaeluministeeriumi Turu arendamise büroo.
<http://www.agri.ee/sites/default/files/content/ylevaated/2014/teraviljatoostus-ylevaade-2014-04.pdf> (01.05.2016)

- The CAP. (2016). Euroopa Komisjon.
http://ec.europa.eu/agriculture/index_en.htm (29.03.2016)
- Tietenberg, T. H. 2007. Environmental Economics & Policy. Fifth Edition. Boston: Pearson Education Inc.
- Toiduainete hinnad Euroopas. (2008). Euroopa Liidu Komisjon.
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52008DC0821&from=EN> (09.03.2016)
- Toming, K. (2006). The Price impact of adopting the common agricultural policy in Estonia: estimated versus actual effects. – *University of Tartu - Faculty of Economics & Business Administration Working Paper Series*, pp. 3-51.
- Tóth, M., Čierna, Z., Serenčėš, P. (2013). Benchmark values for liquidity ratios in Slovak agriculture. – *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*, vol. 12, pp 83–90.
- Trifu, S., Csoz, I., Ciolac, R. (2014). European funding – Tools for supporting agriculture and rural development. – *Agricultural Management / Lucrari Stiintifice Seria I, Management Agricol*, vol. 16, pp. 269-274.
- Valdvee, E., Himma, I. Põllumajandustoodang ja -toetused Euroopa Liidus.
<https://statistikaamet.wordpress.com/2015/09/14/pollumajandustoodang-ja-toetused-euroopa-liidus/> (17.01.2016)
- Varblane, U. Euroopa raha võlu ja valu.
<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16676> (17.01.2016)
- Venemaa impordikeelu mõju analüüs. (2014). Eesti Konjunkturiinstituut.
<http://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/2014/uuring-2014-venemaa-impordikeeld-analuus.pdf> (17.01.2016)
- Verheijen, T. (2002). The European Union and Public Administration Development in Central and Eastern Europe. In Randall Baker (ed.) *Transitions from Authoritarianism: The Role of the Bureaucracy*. Westport, Conn.: Praeger.
- Viil, P., Võsa, T., Siim, J., Koik, E. (2007). Otsekülv ja otsekülvikud Eestimaa Põldudel. Saku: Eesti Maaviljeluse Instituut
- Volmer, K. Põllumajanduse otsetoetustest – miks meid ei mõisteta?
<https://maablogi.wordpress.com/2012/08/29/pollumajanduse-otsetoetustest-miks-meid-ei-moisteta> (09.03.2016)
- Vooro, A. Tartu Põllumeeste Liit (2011). Bioloogiliste varade kajastamine raamatupidamises.
<http://www.pikk.ee/upload/files/Finantsmajandus/Bioloogilisedvarad.pdf> (17.01.2016)

Vares, H. Majandus – Ettevõtete majandusnäitajad – Ettevõtete lisandväärtus, tootlikkus jt suhtarvud – Aastastatistika. (uuendatud 06.02.2014)
http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Majandus/03Ettevetete_majandusnaitajad/04Ettevetete_suhtarvud/02Aastastatistika/EM_024.htm (23.03.2016)

LISAD

Lisa 1. Glossaar

Bioloogiline muundumine – Protsess, mis hõlmab kasvamist, vananemist, tootmist ja paljunemist, mille tulemusena bioloogilised varad olemuslikult ja koguseliselt muutuvad.

Bioloogiline vara – Magistritöö kontekstis teravili ja õliseemned.

Eutrofeerumine – Põllumajandusväetiste kasutamisest tuleneva lämmastiku- ja fosforühendite jäägid uhutakse sademetega veekogudesse. Seal põhjustavad need vetikate hoogsat kasvu. Vetikad vajuvad elutsükli lõpus merepõhja ja taimejäänuste lagunemiseks kulub nii palju hapnikku, et muud elusolendid veekogu ökosüsteemis ellu ei jää. Järgneb veekogude kinnikasvamine.

Isevarustatuse tase – Tase, mis täidab riigi siseturunõudluse. Isevarustatuse taseme (100 %) ületamine näitab riigi ekspordivõimet, kuna toodangu kogus on suurem kui turunõudlus.

Koristus – Protsess, mille käigus eraldatakse saadus bioloogilisest varast või mille käigus lõpetatakse bioloogilise vara elutsükkel.

Monokultuur – Ainukultuur, mille korral kasvatatakse vaid ühte kindlat põllukultuuri.

Orgaaniline põllumajandus – Mahepõllumajandus, kus ei kasutata põllumajanduskultuuride kasvatamiseks kunstväetist ja kahjuritõrjevahendite kasutamist. Seeläbi säilivad looduslikud ökosüsteemid, mitmekesistatakse ökosüsteemide kooslusi ja huumust.

PRIA – Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet. Loodud 2002. aastal. PRIA ülesandeks on riiklike toetuste ning Euroopa Liidu põllumajanduse ja maaelu arengu toetuste (MAK) ning teiste fondide toetuste andmise korraldamine. Lisaks seadusega ettenähtud põllumajandusega seotud riiklike registrite ja muude andmekogude pidamine, nende andmete töötlemine ning analüüsimine.

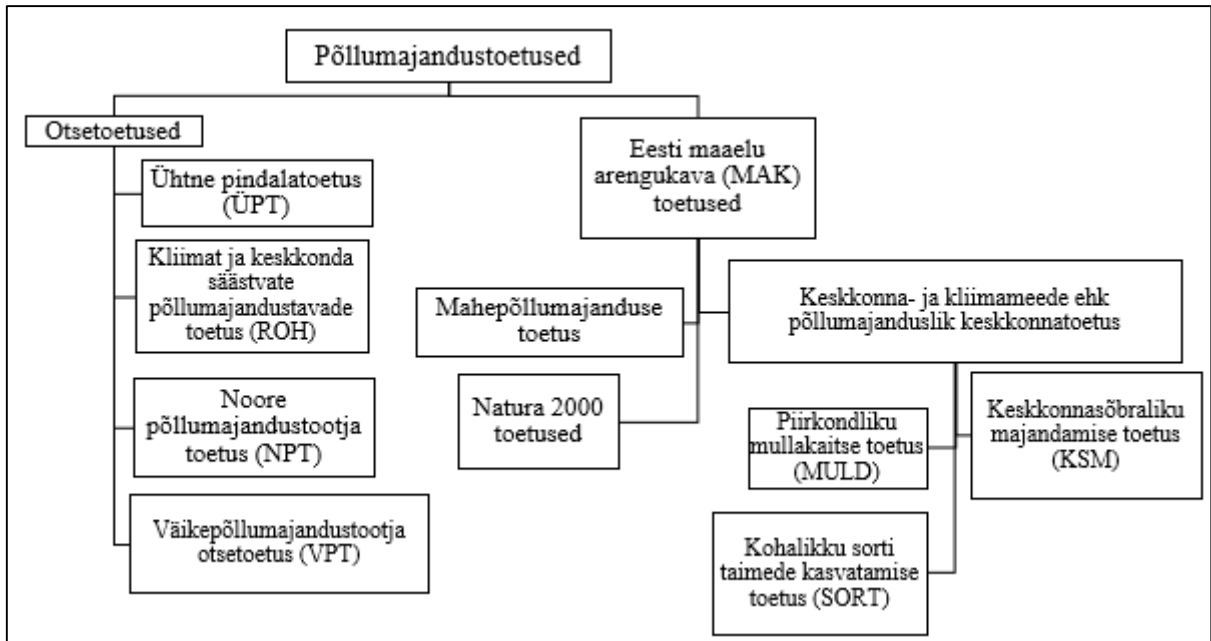
Põllumajandustegevus – Ettevõtte juhitud protsess, mille käigus toimub teravilja muundumine põllumajanduslikuks toodanguks või uuteks bioloogilisteks varadeks.

Põllumajandustoodang – Teraviljast saadav koristuse järgne toodang.

Püsikud – Mitmeaastased taimed, mis idanevad seemnest, toodavad uusi seemneid ja ei sure igal aastal.

Suvikud – Üheaastased taimed, mis idanevad seemnest, toodavad uusi seemneid ja surevad igal aastal.

Lisa 2. Põllumajandustoetuste jagunemine

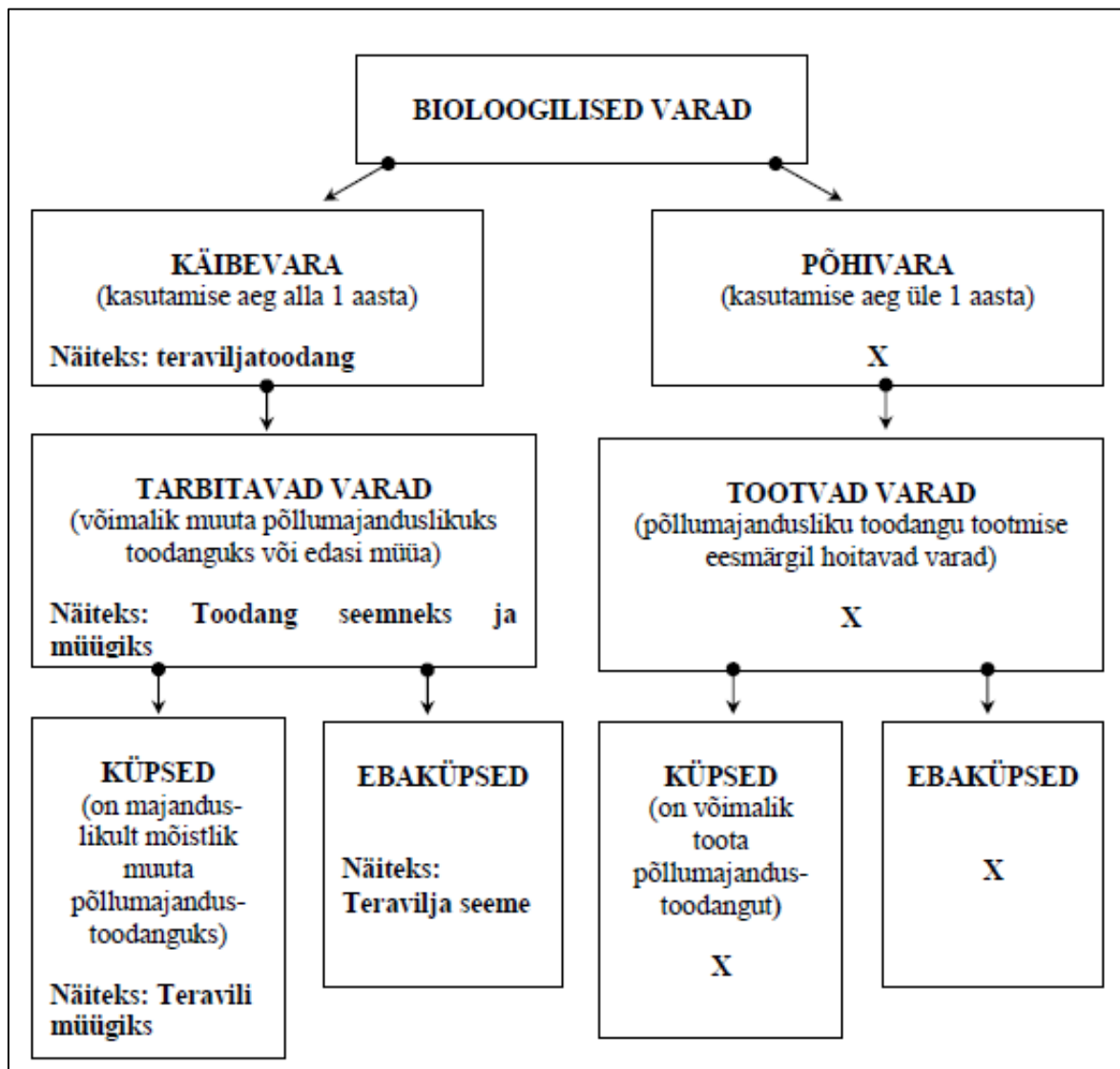
Allikas: (Põhitõed pindalatoetuste ja loomatoetuste taotlemisel 2015, 2) autori koostatud kokkuvõtte

Lisa 3. Euroopa liidu sihtfinantseeringute maksed Eestis aastatel 2004–2015 toetusgruppide lõikes

Toetuse grupid	2010			2011			2012			2013			2014		
	Eesti osa	Euroopa osa	Kokku	Eesti osa	Euroopa osa	Kokku	Eesti osa	Euroopa osa	Kokku	Eesti osa	Euroopa osa	Kokku	Eesti osa	Euroopa osa	Kokku
SAPARD	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
RAK 2004-2006	21	0	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
RAK 2004-2006 kalandus	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
MAK 2004-2006	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
MAK 2007-2013	28 069	97 238	125 308	34 357	117 738	152 095	35 445	125 435	160 879	34 672	120 546	155 219	26 407	94 332	120 738
MAK 2014-2020	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	45	182	227
EKF 2007-2013	3 003	9 009	12 012	3 595	10 786	14 381	3 732	11 195	14 927	3 341	10 023	13 364	5 442	16 325	21 767
SAPS (ÜPT)	0	70 507	70 507	0	80 541	80 541	0	90 649	90 649	0	99 787	99 787	0	108 109	108 109
Energiakultuuride toetus	0	1 044	1 044	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Köögivilja eritoetus	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Erakorraline toetus piimasektorile	0	1 299	1 299	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Eritoetus (piimasektor ja seakasvatus)	0	1 218	1 218	0	1 240	1 240	0	1 240	1 240	0	1 241	1 241	0	3 936	3 936
TOP-UP	34 517	0	34 517	35 821	0	35 821	32 553	0	32 553	30 714	0	30 714	67	0	67
Koolipiimatoetus	698	608	1 306	842	646	1 488	1 045	761	1 806	948	692	1 640	909	662	1 571
Koolipuuviljatoetus	35	105	140	58	174	232	64	192	255	198	390	587	266	417	683
Riiklikud toetused	3 020	0	3 020	3 170	0	3 170	3 676	0	3 676	5 000	0	5 000	3 640	0	3 640
Turukorraldus	63	1 930	1 994	48	2 578	2 626	49	1 712	1 761	60	1 447	1 508	93	1 533	1 626
Eksporditoetus	0	841	841	0	55	55	0	42	42	0	25	25	0	0	0
Toiduabi***	0	731	731	143	719	863	0	2 230	2 230	0	2 299	2 299	0	0	0
Kokku	69 427	184 531	253 958	78 035	214 476	292 511	76 563	233 457	310 020	74 933	236 451	311 383	36 823	225 313	262 137

Allikas: (Maksed toetusgruppide lõikes 2004–2015 põhjal) (tuhandetes eurodes)

Lisa 4. Bioloogilise vara liigitamine ja rühmitamine teravilja näitel

Allikas: (Vooro 2011, 10) autori täiendused joonisel näidetena

Lisa 5. Valemid tulemuslikkuse hindamisel

Nimetus	Valem
Kronoloogiline keskmine (näitaja mõõtühik)	$\bar{x} = \frac{x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n}{n - 1}$
Aritmeetiline keskmine (näitaja mõõtühik)	$\bar{a} = \frac{a_1 + a_2 + \dots + a_n}{n}$
Müügitulu juurdekasvutempo (%)	$(\text{aruandeaasta müügitulu} - \text{eelmise aasta müügitulu}) \div \text{eelmise aasta müügitulu} \times 100$
Koguvara juurdekasvutempo (%)	$(\text{vara aasta lõpus} - \text{vara aasta alguses}) \div \text{vara aasta alguses} \times 100$
Lühiajaliste kohustiste kattekordaja (korda)	$\text{käibevara} \div \text{lühiajalised kohustised}$
Maksevõimekordaja (korda)	$(\text{käibevara} - \text{varud}) \div \text{lühiajalised kohustised}$
Vahetu maksevõime kordaja (korda)	$\text{raha} \div \text{lühiajalised kohustised}$
Võlakordaja (korda)	$\text{kohustised} \div \text{vara kokku}$
Soliidsuskordaja (korda)	$\text{omakapital} \div \text{vara kokku}$
EBIT ehk kasum enne intresse ja makse (eurot)	$\text{puhaskasum} + \text{tulumaks} + \text{intressikulu}$
Müügitulu puhasrentaablus (%)	$\text{puhaskasum} \div \text{müügitulu} \times 100$
Vara rentaablus (%)	$\text{EBIT} \div \text{vara kokku} \times 100$
Omakapitali puhasrentaablus (%)	$\text{puhaskasum} \div \text{keskmine omakapital} \times 100$
Keskmine omakapital (eurot)	$\text{aastate omakapitali summa} \div \text{aastate arv}$

Allikas: autori koostatud (Vares 2014 põhjal)

Lisa 6. Eesti põllukultuuride aastate 2010–2014 kasvupind, saak ja saagikus

Kasvupind (tuhandetes hektarites)	2010	2011	2012	2013	2014
Teravili kokku	275,30	297,00	290,50	311,10	332,90
Taliteravili	68,20	70,90	86,30	59,70	102,80
Talirukis	12,60	13,30	16,90	11,50	15,40
Talinisu	50,60	52,80	63,50	44,90	81,00
Talioder	1,00	0,30	0,30	0,10	0,20
tritik (tali)	4,00	4,50	5,60	3,20	6,20
Suviteravili	207,10	226,10	204,20	251,40	230,10
Suvinisu	68,80	75,60	60,80	79,30	73,40
Suvioder	103,80	118,00	108,70	133,00	125,60
Suvikaer	30,40	28,40	31,80	34,80	27,30
segavili (suvi)	3,80	3,80	2,40	3,70	3,00
Suvitatar	0,30	0,30	0,50	0,60	0,80
Õlikultuurid	98,20	89,00	87,10	86,10	80,00
Suviraps ja -rüps	85,90	77,90	65,70	61,80	44,70
Taliraps ja -rüps	12,30	11,10	21,40	24,30	35,30

Allikas: autori koostatud (Eesti Statistikaameti andmebaasi aruande PM03 põhjal)

Saak (tuhandetes tonnides)	2010	2011	2012	2013	2014
Teravili kokku	678,40	771,60	991,20	975,50	1 221,60
Taliteravili	184,60	204,30	379,10	168,80	423,20
Talirukis	25,00	31,00	57,10	21,90	49,60
Talinisu	148,50	159,00	296,20	137,80	347,80
Talioder	2,10	0,70	1,00	0,30	0,60
tritik (tali)	9,00	13,60	24,80	8,80	25,20
Suviteravili	493,80	567,30	612,10	806,70	798,40
Suvinisu	179,10	201,20	188,50	269,00	267,70
Suvioder	252,70	294,30	340,30	440,70	457,50
Suvikaer	54,50	62,80	78,40	85,30	65,00
segavili (suvi)	7,40	8,80	4,70	11,30	7,60
Suvitatar	0,10	0,20	0,20	0,40	0,60
Õlikultuurid	131,00	144,20	157,80	174,00	166,20
Suviraps ja -rüps	109,30	124,40	103,30	114,00	77,50
Taliraps ja -rüps	21,70	19,80	54,50	60,00	88,70

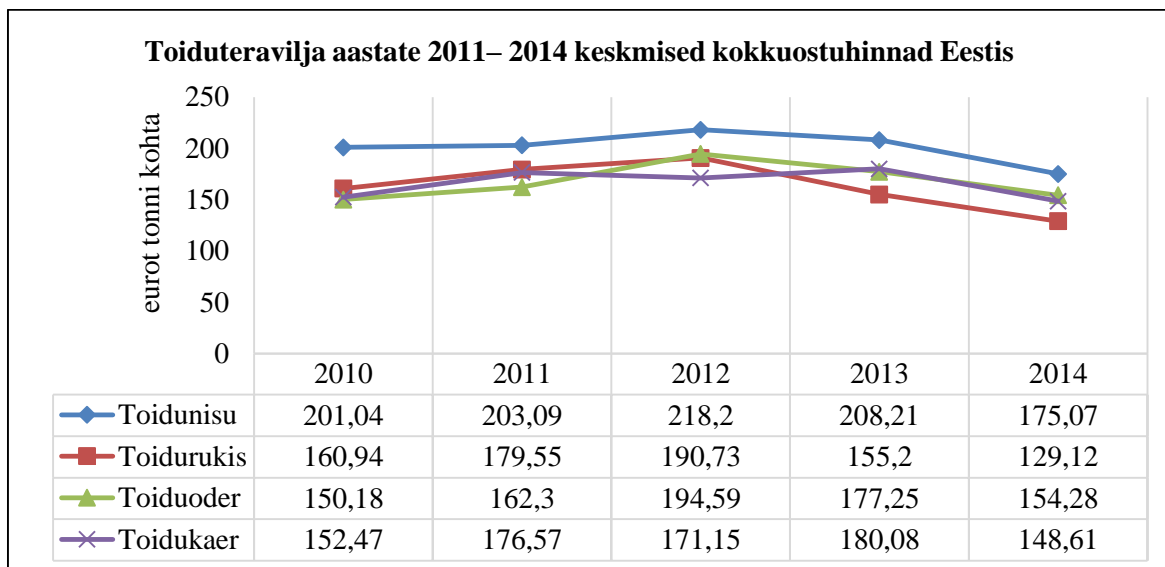
Allikas: autori koostatud (Eesti Statistikaameti andmebaasi aruande PM04 põhjal)

**Lisa 6. Eesti põllukultuuride aastate 2010–2014 kasvupind, saak ja saagikus
(järg)**

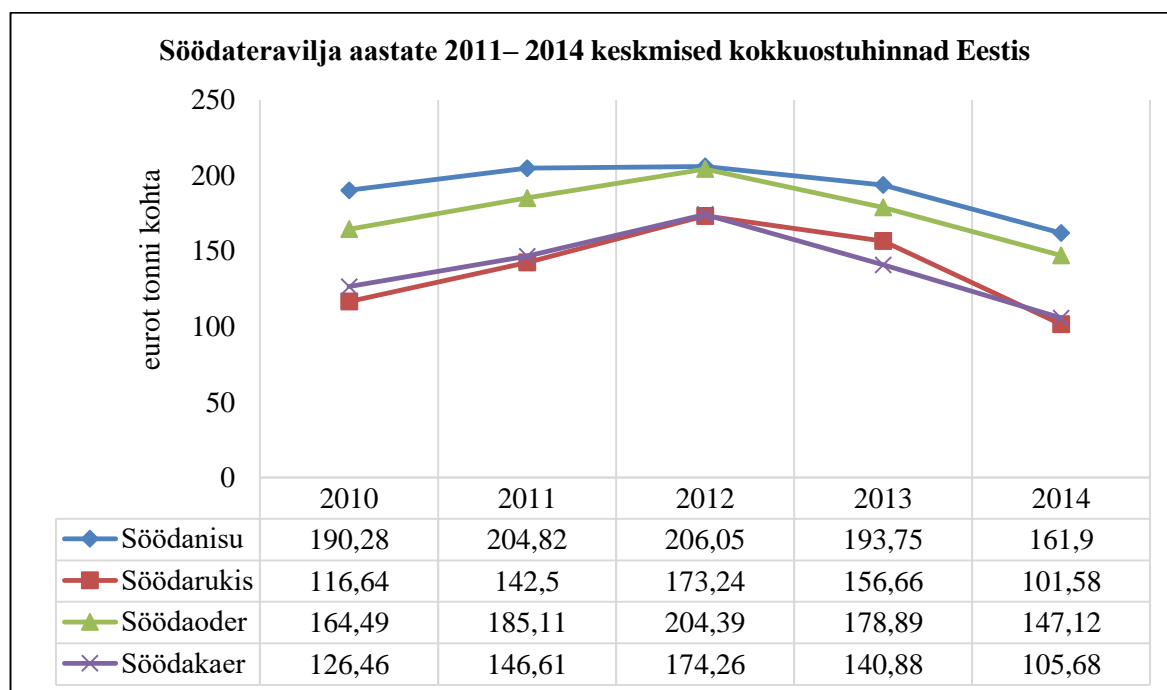
Saagikus (kilogrammi hektarilt)	2010	2011	2012	2013	2014
Teravili kokku	2 464	2 598	3 412	3 136	3 669
<i>Taliteravili</i>	2 707	2 883	4 392	2 829	4 116
Talirukis	1 983	2 325	3 381	1 906	3 211
Talinisu	2 934	3 013	4 662	3 073	4 295
Talioder	2 210	2 286	3 389	3 214	3 392
tritik (tali)	2 234	3 050	4 433	2 715	4 050
<i>Suvisavili</i>	2 384	2 509	2 998	3 209	3 469
Suvinisu	2 604	2 659	3 102	3 392	3 648
Suvioder	2 433	2 494	3 130	3 314	3 641
Suvikaer	1 790	2 211	2 471	2 453	2 384
segavili (suvi)	1 964	2 345	1 952	3 053	2 523
Suvisatar	452	732	424	718	719
Õlikultuurid	1 334	1 620	1 811	2 021	2 078
Suvisarps ja -rüps	1 274	1 597	1 572	1 844	1 734
Taliraps ja -rüps	1 757	1 783	2 541	2 470	2 512

Allikas: autori koostatud (Eesti Statistikaameti andmebaasi aruande PM041 põhjal)

Lisa 7. Eesti põllukultuuride aastate 2010–2014 keskmised kokkuostuhinnad

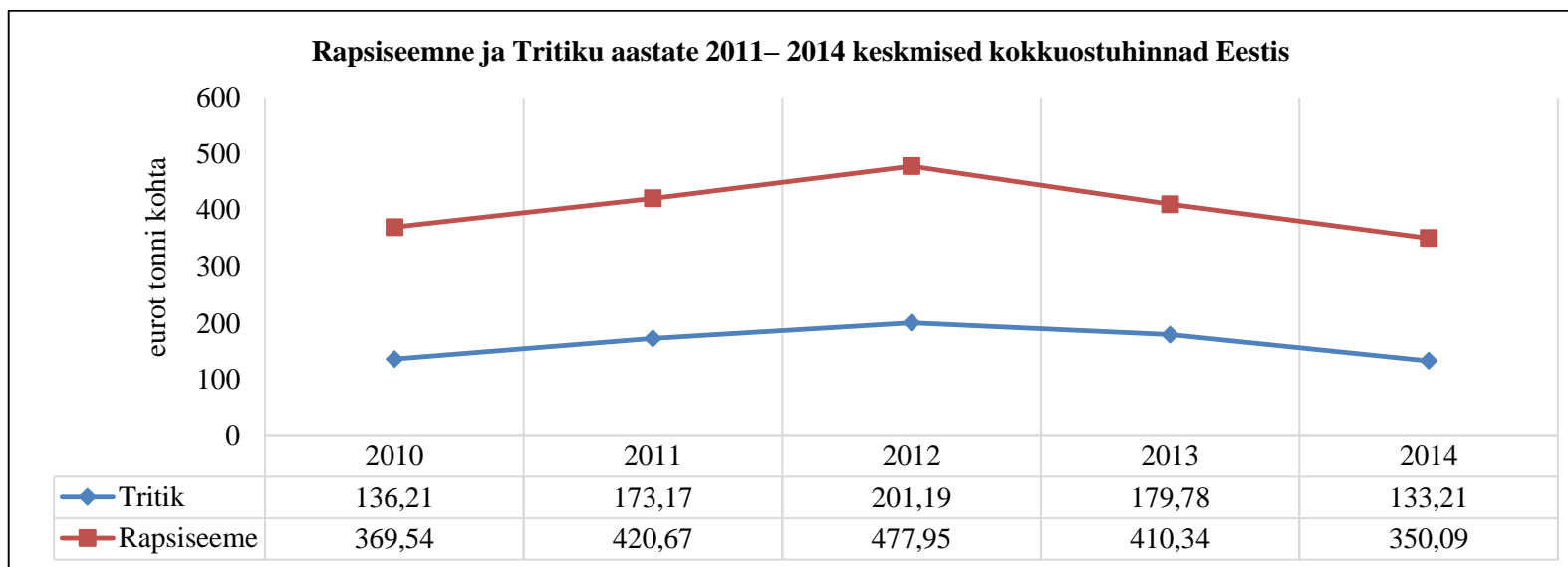

Allikas: autori koostatud, TNS Emor andmete põhjal (TNS Emor 2013-2014, 10; TNS Emor 2014, 13)

Allikas: autori koostatud, TNS Emor andmete põhjal (TNS Emor 2013-2014, 10; TNS Emor 2014, 13)

Lisa 7. Eesti põllukultuuride aastate 2010–2014 keskmised kokkuostuhinnad (järg)

Allikas: autori koostatud, TNS Emor andmete põhjal (TNS Emor 2013-2014, 10; TNS Emor 2014, 13)

Lisa 8. EMTAK 2008 kood A01 selgitavate märkustega

Jagu A hõlmab taimsete ja loomsete loodusvarade kasutamise.

EMTAK kood	Selgitus
01	Taime- ja loomakasvatus, jahindus ja neid teenindavad tegevusalad
011	Üheaastaste põllukultuuride kasvatus
0111	Teravilja - (v.a riis), kaunvilja- ja õlitaimeseemnete kasvatus
01111	Teravilja- (v.a riis) ja kaunviljakasvatus; õlitaimeseemnete kasvatus: <ul style="list-style-type: none"> - teravilja, kaunvilja ja õlitaimeseemnete kasvatus avamaal, - teraviljakasvatus (nt nisu, oder, rukis, kaer, hirss, mais, sorgo jm mujal liigitamata teraviljad), - kaunviljakasvatus (nt aed- ja põlduba, aed-, kiker-, salat- ja tuvihernes, lääts, lupiin jm kaunviljad), - õlitaimeseemnete kasvatus (nt soja- ja riitsinusuba, lina-, sinepi-, rapsi-, seesami- ja päevalilleseemned, puuvillapõõsa, värvisafloori ja õliramtilla seemned, maapähkel jm õlitaimeseemned) . Siia ei kuulu: riisikasvatus, magusmaisikasvatus, maisikasvatus söödaks, ja õlitaime kasvatamine.

Allikas: autori koostatud, EMTAK 2008 selgitavad märkused alusel

Lisa 9. Teraviljatootjate aastate 2010–2014 finantsaruanded

ARU bilanss 31.12.2010–31.12.2014 (eurot):

	2010	2011	2012	2013	2014
Raha	33 550	92 612	528 767	21 704	305 859
Nõuded ja ettemaksud	924 627	125 027	479 344	128 886	101 104
Varud	254 471	959 281	666 355	1 526 351	1 777 889
Biooloogilised varad	681 487	633 487	411 727	334 538	770 028
Kokku Käibevara	1 894 135	1 810 407	2 086 193	2 011 479	2 954 880
Finantsinvesteeringud	539 761	438 761	461 530	461 530	507 835
Materiaalne põhivara	2 017 876	2 254 807	2 746 894	3 238 526	3 852 729
Kokku Põhivara	2 557 637	2 693 568	3 208 424	3 700 056	4 360 564
Kokku Varad	4 451 772	4 503 975	5 294 617	5 711 535	7 315 444
Laenukohustised	580 278	324 597	203 406	333 491	249 889
Võlad ja ettemaksud	293 039	367 180	133 054	270 154	868 450
Kokku lühiajalised kohustised	873 317	691 777	336 460	603 645	1 118 339
Laenukohustised	418 724	303 110	213 337	156 144	363 267
Kokku pikaajalised kohustised	418 724	303 110	213 337	156 144	363 267
Kokku kohustused	1 292 041	994 887	549 797	759 789	1 481 606
Osakapital nimiväärtuses	46 656	46 656	46 656	46 656	46 656
Kohustuslik reservkapital	4 666	4 666	4 666	4 666	4 666
Eelmiste perioodide jaotamata kasum (kahjum)	2 664 097	3 108 409	3 457 766	4 693 498	4 856 424
Aruandeaasta kasum (kahjum)	444 312	349 357	1 235 732	206 926	926 092
Kokku omakapital	3 159 731	3 509 088	4 744 820	4 951 746	5 833 838
Kokku kohustused ja omakapital	4 451 772	4 503 975	5 294 617	5 711 535	7 315 444

Allikas: autori koostatud, (ARU Põllumajanduse Osatüingu majandusaasta aruanded aastatel 2010–2014)

Lisa 9. Teraviljatootjate aastate 2010–2014 finantsaruanded (järg)

ARU Kasumiaruanne 2010–2014 (eurot):

	ARU Põllumajanduse Osühing				
	2010	2011	2012	2013	2014
Müügitulu	2 134 675	1 634 390	3 623 294	1 958 303	3 060 049
Muud äritulud	483 800	415 422	625 510	564 745	530 893
Põllumajandusliku toodangu varude jääkide muutus	- 428 106	463 811	- 156 902	797 220	13 368
Kasum (kahjum) bioloogilistelt varadelt	55 207	- 48 000	- 221 760	- 77 190	435 490
Kaubad, toore, materjal ja teenused	- 1 194 844	- 1 465 705	- 1 762 314	- 2 113 937	- 2 099 300
Mitmesugused tegevuskulud	- 107 391	- 110 108	- 158 184	- 152 100	- 167 934
Tööjõukulud	- 201 770	- 253 289	- 321 179	- 342 627	- 350 644
Põhivara kulum ja väärtuse langus	- 214 773	- 232 448	- 299 492	- 391 328	- 453 191
Muud ärikskulud	- 190	- 11 077	- 45 477	-	- 37
Kokku ärikskasum (-kahjum)	526 608	392 996	1 283 496	243 086	968 694
Intressikulud	-	-	- 47 835	- 36 185	- 30 921
Muud finantstulud ja -kulud	- 82 296	- 43 639	71	25	15
Kasum (kahjum) enne tulumaksustamist	444 312	349 357	1 235 732	206 926	937 788
Tulumaks	-	-	-	-	- 11 696
Aruandeaasta kasum (kahjum)	444 312	349 357	1 235 732	206 926	926 092

Allikas: autori koostatud, (ARU Põllumajanduse Osühingu majandusaasta aruanded aastatel 2010–2014)

Lisa 9. Teraviljatootjate aastate 2010–2014 finantsaruanded (järg)

RS bilanss 31.12.2010–31.12.2014 (eurot):

	2010	2011	2012	2013	2014
Raha	68 538	66 953	213 116	265 712	193 704
Nõuded ja ettemaksed	302 508	260 862	291 008	247 644	182 972
Varud	202 728	306 464	410 828	498 394	911 625
Bioloogilised varad	94 438	77 004	102 280	176 132	265 332
Kokku Käibevara	668 212	711 283	1 017 232	1 187 882	1 553 633
Finantsinvesteeringud	959	3 128	124 651	124 651	135 901
Nõuded ja ettemaksed	-	-	-	-	5 405
Materiaalne põhivara	1 540 844	1 523 807	1 798 748	1 964 684	1 831 979
Bioloogilised varad	-	-	2 480	2 480	2 480
Kokku Põhivara	1 541 803	1 526 935	1 925 879	2 091 815	1 975 765
Kokku Varad	2 210 015	2 238 218	2 943 111	3 279 697	3 529 398
Laenukohustised	283 939	293 004	257 185	243 682	231 735
Võlad ja ettemaksed	345 359	277 346	24 433	196 354	459 599
Kokku lühiajalised kohustised	629 298	570 350	281 618	440 036	691 334
Laenukohustised	574 208	489 585	492 102	669 797	653 367
Võlad ja ettemaksed	1 812	1 782	1 751	1 718	1 683
Kokku pikaajalised kohustised	576 020	491 367	493 853	671 515	655 050
Kokku kohustused	1 205 318	1 061 717	775 471	1 111 551	1 346 384
Osakapital nimiväärtuses	4 985	4 914	4 914	4 914	4 914
Kohustuslik reservkapital	499	491	491	491	491
Eelmiste perioodide jaotamata kasum (kahjum)	923 674	999 292	1 171 096	2 162 235	2 162 741
Aruandeaasta kasum (kahjum)	75 539	171 804	991 139	506	14 868
Kokku omakapital	1 004 697	1 176 501	2 167 640	2 168 146	2 183 014
Kokku kohustused ja omakapital	2 210 015	2 238 218	2 943 111	3 279 697	3 529 398

Allikas: autori koostatud, (Osühingu Rannu Seeme majandusaasta aruanded aastatel 2010–2014)

Lisa 9. Teraviljatootjate aastate 2010–2014 finantsaruanded (järg)

RS Kasumiarunne 2010–2014 (eurot):

	Osühing Rannu Seeme				
	2010	2011	2012	2013	2014
Müügitulu	1 141 668	1 388 767	2 469 411	1 944 197	1 311 616
Müüdnud toodangu (kaupade, teenuste) kulu	- 1 176 238	- 1 354 834	- 1 605 550	- 2 133 134	- 1 542 038
Kasum (kahjum) bioloogilistelt varadelt			27 756	73 852	89 200
Kokku brutokasum	- 34 570	33 933	863 861	- 115 085	- 141 222
Üldhalduskulud	- 32 809	- 25 637	- 63 060	- 60 006	- 29 760
Muud äritulud	203 954	213 586	204 041	214 065	224 638
Muud ärikulud	- 25 483	- 3 307	- 165	- 83	- 137
Intressikulud	-	-	- 41 538	- 38 686	- 38 656
Muud finantstulud ja -kulud	- 35 553	- 46 771	244	301	5
Kasum (kahjum) enne tulumaksustamist	75 539	171 804	991 139	506	14 868
Tulumaks	-	-	-	-	-
Aruandeaasta kasum (kahjum)	75 539	171 804	991 139	506	14 868

Allikas: autori koostatud, (Osühing Rannu Seeme majandusaasta aruanded aastatel 2010–2014)

Lisa 9. Teraviljatootjate aastate 2010–2014 finantsaruanded (järg)

SP bilanss 31.12.2010–31.12.2014 (eurot):

	2010	2011	2012	2013	2014
Raha	4 588	15 657	9 589	178 195	36 091
Nõuded ja ettemaksed	273 836	211 793	1 067 660	174 757	211 360
Varud	112 762	167 476	197 034	316 175	159 882
Bioloogilised varad	94 936	389 465	328 051	278 104	750 649
Kokku Käibevara	486 122	784 391	1 602 334	947 231	1 157 982
Materiaalne põhivara	2 024 227	1 951 169	1 815 697	718 088	1 139 655
Bioloogilised varad	25 591	11 678	75 065	79 209	121 373
Kokku Põhivara	2 049 818	1 962 847	1 890 762	797 297	1 261 028
Kokku Varad	2 535 940	2 747 238	3 493 096	1 744 528	2 419 010
Laenukohustised	351 484	215 847	143 265	65 664	112 021
Võlad ja ettemaksed	128 699	93 719	146 009	114 805	94 876
Kokku lühiajalised kohustised	480 183	309 566	289 274	180 469	206 897
Laenukohustised	1 005 706	992 550	799 973	174 616	261 893
Võlad ja ettemaksed	87 050	84 412	103 403	16 038	14 063
Kokku pikaajalised kohustised	1 092 756	1 076 962	903 376	190 654	275 956
Kokku kohustused	1 572 939	1 386 528	1 192 650	371 123	482 853
Osakapital nimiväärtuses	186 302	186 302	186 302	186 302	186 302
Kohustuslik reservkapital	18 630	18 630	18 630	18 630	18 630
Eelmiste perioodide jaotamata kasum (kahjum)	424 882	726 114	1 155 778	874 344	1 168 473
Aruandeaasta kasum (kahjum)	333 187	429 664	939 736	294 129	562 752
Kokku omakapital	963 001	1 360 710	2 300 446	1 373 405	1 936 157
Kokku kohustused ja omakapital	2 535 940	2 747 238	3 493 096	1 744 528	2 419 010

Allikas: autori koostatud, (Osauhingu Sakala Põldur majandusaasta aruanded aastatel 2010–2014)

Lisa 9. Teraviljatootjate aastate 2010–2014 finantsaruanded (järg)

SP Kasumiaruanne 2010–2014 (eurot):

	Osaühing Sakala Põldur				
	2010	2011	2012	2013	2014
Müügitulu	1 562 519	1 043 423	1 477 445	1 036 271	1 767 512
Müüdnud toodangu (kaupade, teenuste) kulu	- 1 496 456	- 846 817	- 934 349	- 1 020 123	- 1 668 566
Kokku brutokasum	66 063	196 606	543 096	16 148	98 946
Turustuskulud	- 1 380	- 1 500	- 500	- 1 500	- 6 695
Üldhalduskulud	- 113 734	- 94 727	- 134 638	- 101 317	- 129 323
Muud äritulud	463 058	394 718	540 835	373 777	620 328
Muud ärikulud	- 160	- 4 677	- 7	- 3 241	-
Intressikulud	-	-	- 39 305	- 15 484	- 16 634
Muud finantstulud ja -kulud	- 80 660	- 52 261	30 255	25 746	- 3 870
Kasum (kahjum) enne tulumaksustamist	333 187	438 159	939 736	294 129	562 752
Tulumaks	-	- 8 495	-	-	-
Aruandeaasta kasum (kahjum)	333 187	429 664	939 736	294 129	562 752

Allikas: autori koostatud, (Osaühingu Sakala Põldur majandusaasta aruanded aastatel 2010–2014)

Lisa 9. Teraviljatootjate aastate 2010–2014 finantsaruanded (järg)

SV bilanss 31.12.2010–31.12.2014 (eurot):

	2010	2011	2012	2013	2014
Raha	2 637	1 109	692	265	9 659
Nõuded ja ettemaksed	140 352	313 275	266 079	247 099	211 155
Varud	793 686	843 419	1 254 936	1 828 985	1 810 833
Kokku Käibevara	936 675	1 157 803	1 521 707	2 076 349	2 031 647
Finantsinvesteeringud	8 655	8 655	3 355	639	-
Materiaalne põhivara	954 903	1 210 188	2 384 569	2 456 129	3 251 123
Bioloogilised varad	-	-	-	-	-
Kokku Põhivara	963 558	1 218 843	2 387 924	2 456 768	3 251 123
Kokku Varad	1 900 233	2 376 646	3 909 631	4 533 117	5 282 770
Laenukohustised	526 127	547 730	749 029	689 095	857 355
Võlad ja ettemaksed	298 558	245 682	226 151	616 635	538 594
Kokku lühiajalised kohustised	824 685	793 412	975 180	1 305 730	1 395 949
Laenukohustised	520 397	943 709	1 278 190	1 206 211	1 845 302
Kokku pikaajalised kohustised	520 397	943 709	1 278 190	1 206 211	1 845 302
Kokku kohustused	1 345 082	1 737 121	2 253 370	2 511 941	3 241 251
Osakapital nimiväärtuses	127 823	127 830	127 830	127 830	127 830
Ülekurss	133 767	133 767	583 767	583 767	583 767
Kohustuslik reservkapital	12 782	12 782	12 782	-	-
Eelmiste perioodide jaotamata kasum (kahjum)	52 616	280 779	365 146	944 664	1 309 579
Aruandeaasta kasum (kahjum)	228 163	84 367	566 736	364 915	20 343
Kokku omakapital	555 151	639 525	1 656 261	2 021 176	2 041 519
Kokku kohustused ja omakapital	1 900 233	2 376 646	3 909 631	4 533 117	5 282 770

Allikas: autori koostatud, (Saimre Viljakasvatuse OÜ majandusaasta aruanded aastatel 2010–2014)

Lisa 9. Teraviljatootjate aastate 2010–2014 finantsaruanded (järg)

SV Kasumiaruanne 2010–2014 (eurot):

	Saimre Viljakasvatuse OÜ				
	2010	2011	2012	2013	2014
Müügitulu	853 065	1 266 625	1 658 713	1 915 435	1 938 146
Muud äritulud	587 284	673 826	771 115	604 288	574 445
Põllumajandusliku toodangu varude jääkide muutus	412 280	50 015	377 711	272 311	- 7 028
Kapitaliseeritud väljaminekud oma tarbeks põhivara valmistamisel	-	12 782	20 755	29 606	57 240
Kaubad, toore, materjal ja teenused	- 1 174 234	- 1 267 271	- 1 517 783	- 1 628 745	- 1 631 209
Mitmesugused tegevuskulud	- 62 456	- 95 435	- 102 702	- 100 107	- 137 307
Tööjõukulud	- 148 954	- 192 746	- 176 786	- 204 269	- 248 640
Põhivara kulum ja väärtuse langus	- 181 498	- 265 418	- 376 939	- 434 467	- 410 754
Muud ärikulud	- 21 737	- 38 401	- 11 932	- 3 202	- 15 707
Kokku ärikasum (-kahjum)	263 750	143 977	642 152	450 850	119 186
Intressikulud	-	-	-	-	-
Muud finantstulud ja -kulud	- 35 587	- 59 610	- 75 416	- 85 935	- 98 843
Kasum (kahjum) enne tulumaksustamist	228 163	84 367	566 736	364 915	20 343
Tulumaks	-	-	-	-	-
Aruandeaasta kasum (kahjum)	228 163	84 367	566 736	364 915	20 343

Allikas: autori koostatud, (Saimre Viljakasvatuse OÜ majandusaasta aruanded aastatel 2010–2014)

Lisa 9. Teraviljatootjate aastate 2010–2014 finantsaruanded (järg)

VF bilanss 31.12.2010–31.12.2014 (eurot):

	2010	2011	2012	2013	2014
Raha	119 293	2 623	408 160	8 702	57 194
Nõuded ja ettemaksed	825 578	362 549	566 132	342 208	369 325
Varud	495 219	981 537	670 632	1 275 436	1 660 016
Bioloogilised varad	151 287	140 520	101 329	188 035	232 891
Kokku Käibevara	1 591 377	1 487 229	1 746 253	1 814 381	2 319 426
Finantsinvesteeringud	-	-	10 500	10 500	19 250
Kinnisvarainvesteeringud		74 096	66 770	-	-
Nõuded ja ettemaksed	-	-	-	-	151 731
Materiaalne põhivara	1 790 169	3 047 159	3 536 005	4 861 145	5 979 793
Bioloogilised varad	41 542	-	-	-	-
Kokku Põhivara	1 831 711	3 121 255	3 613 275	4 871 645	6 150 774
Kokku Varad	3 423 088	4 608 484	5 359 528	6 686 026	8 470 200
Laenukohustised	727 883	1 046 774	1 324 692	1 462 524	1 413 872
Võlad ja ettemaksed	532 064	662 229	516 352	440 488	606 256
Kokku lühiajalised kohustised	1 259 947	1 709 003	1 841 044	1 903 012	2 020 128
Laenukohustised	718 776	1 517 208	1 593 679	2 705 199	4 241 963
Võlad ja ettemaksed	590	14 383	9 762	-	-
Kokku pikaajalised kohustised	719 366	1 531 591	1 603 441	2 705 199	4 241 963
Kokku kohustised	1 979 313	3 240 594	3 444 485	4 608 211	6 262 091
Osakapital nimiväärtuses	127 887	127 887	127 888	127 888	127 888
Kohustuslik reservkapital	19 173	19 173	19 173	19 173	19 173
Eelmiste perioodide jaotamata kasum (kahjum)	1 114 838	1 181 674	1 220 829	1 737 982	1 930 754
Aruandeaasta kasum (kahjum)	181 877	39 156	547 153	192 772	130 294
Kokku omakapital	1 443 775	1 367 890	1 915 043	2 077 815	2 208 109
Kokku kohustused ja omakapital	3 423 088	4 608 484	5 359 528	6 686 026	8 470 200

Allikas: autori koostatud, (Osühingu Voore Farm majandusaasta aruanded aastatel 2010–2014)

Lisa 9. Teraviljatootjate aastate 2010–2014 finantsaruanded (järg)

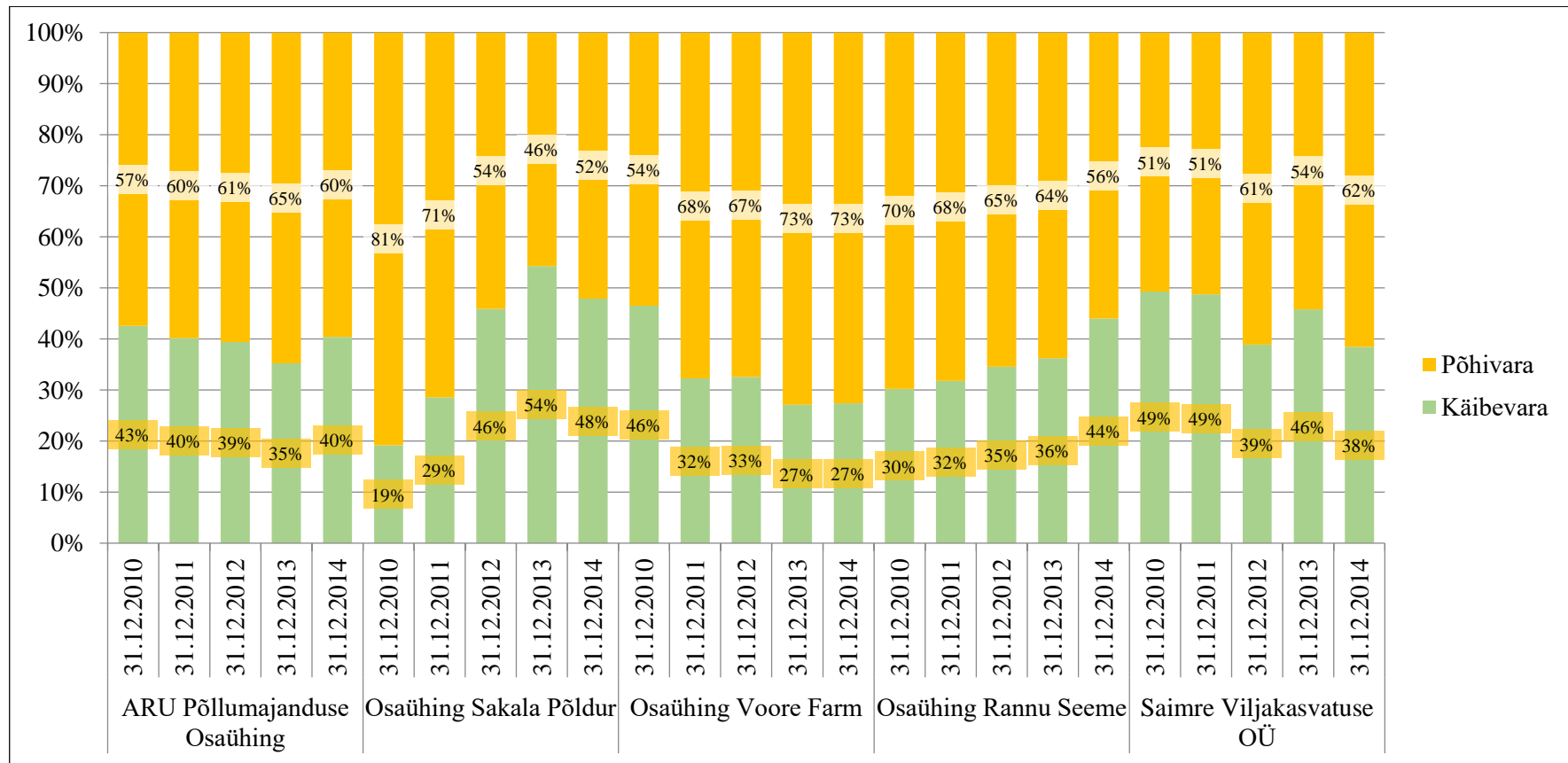
VF Kasumiaruanne 2010–2014 (eurot):

	Osühing Voore Farm				
	2010	2011	2012	2013	2014
Müügitulu	1 407 262	1 541 868	2 566 002	1 808 576	2 459 808
Muud äritulud	581 911	556 280	621 358	715 361	720 753
Põllumajandusliku toodangu varude jääkide muutus	196 648	497 449	429 395	1 007 461	1 283 826
Kasum (kahjum) bioloogilistelt varadelt	- 7 101	- 52 310	- 39 191	86 706	44 856
Valmis- ja lõpetamata toodangu varude jääkide muutus	- 205 816	- 103 742	- 538 141	- 491 570	- 907 189
Kaubad, toore, materjal ja teenused	- 1 132 086	- 1 645 266	- 1 550 533	- 1 732 456	- 1 850 094
Mitmesugused tegevuskulud	- 109 684	- 113 953	- 116 831	- 99 836	- 130 391
Tööjõukulud	- 218 322	- 260 623	- 317 980	- 343 546	- 405 441
Põhivara kulum ja väärtuse langus	- 230 850	- 253 349	- 395 510	- 640 237	- 954 339
Muud ärikulud	- 5 355	- 12 655	-	-	-
Kokku ärikasum (-kahjum)	276 607	153 699	658 569	310 459	261 789
Intressikulud	-	-	- 106 235	- 102 529	- 126 248
Muud finantstulud ja -kulud	- 94 730	- 83 962	- 5 181	- 7 183	- 5 247
Kasum (kahjum) enne tulumaksustamist	181 877	69 737	547 153	200 747	130 294
Tulumaks	-	- 30 581	-	- 7 975	-
Aruandeaasta kasum (kahjum)	181 877	39 156	547 153	192 772	130 294

Allikas: autori koostatud, (Osühingu Voore Farm majandusaasta aruanded aastatel 2010–2014)

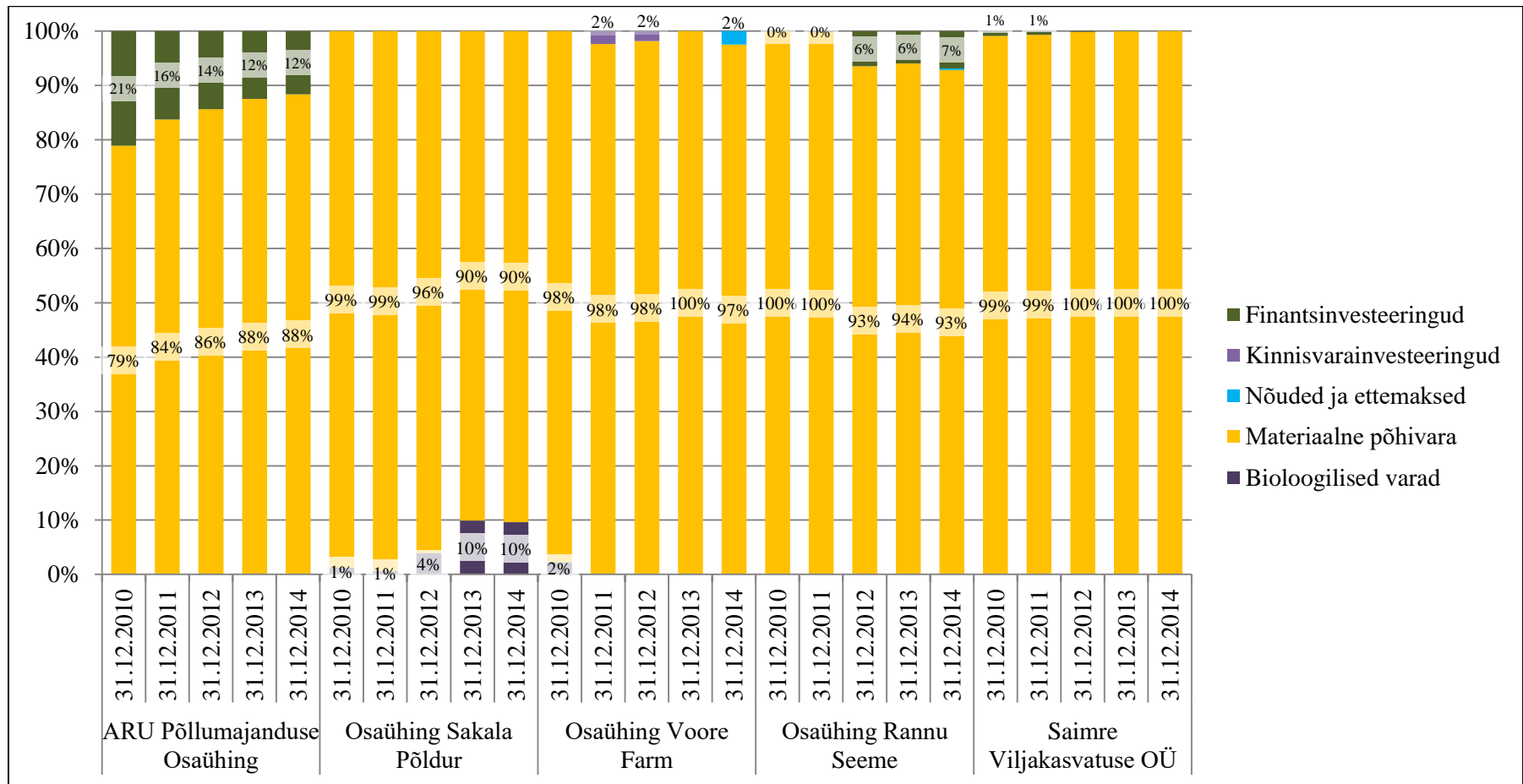

Lisa 10. Ettevõtete koguvara struktuur perioodil 31.12.2010–31.12.2014

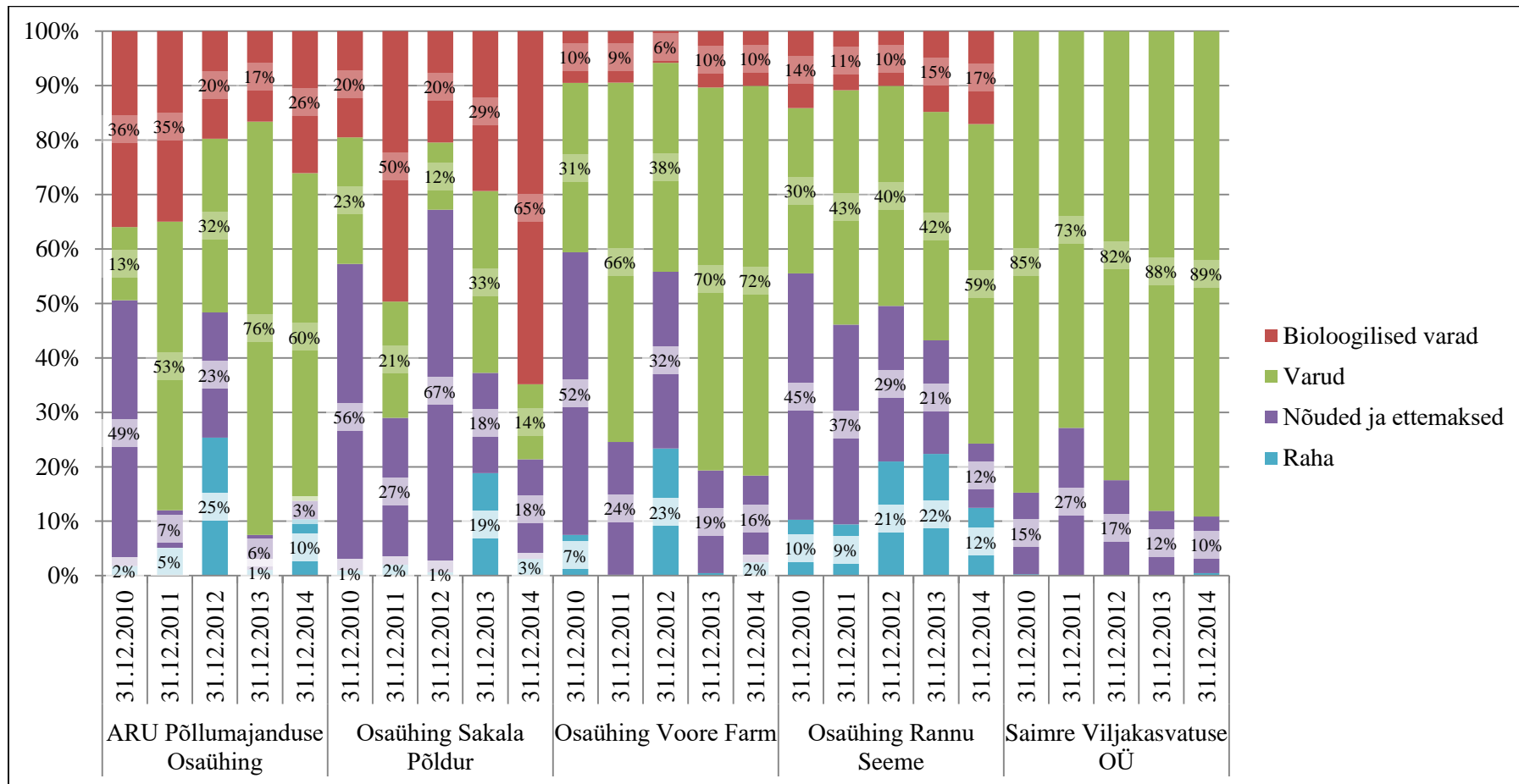
Allikas: autori koostatud, (lisa 9 põhjal)

Lisa 11. Ettevõtete põhivara struktuur perioodil 31.12.2010–31.12.2014

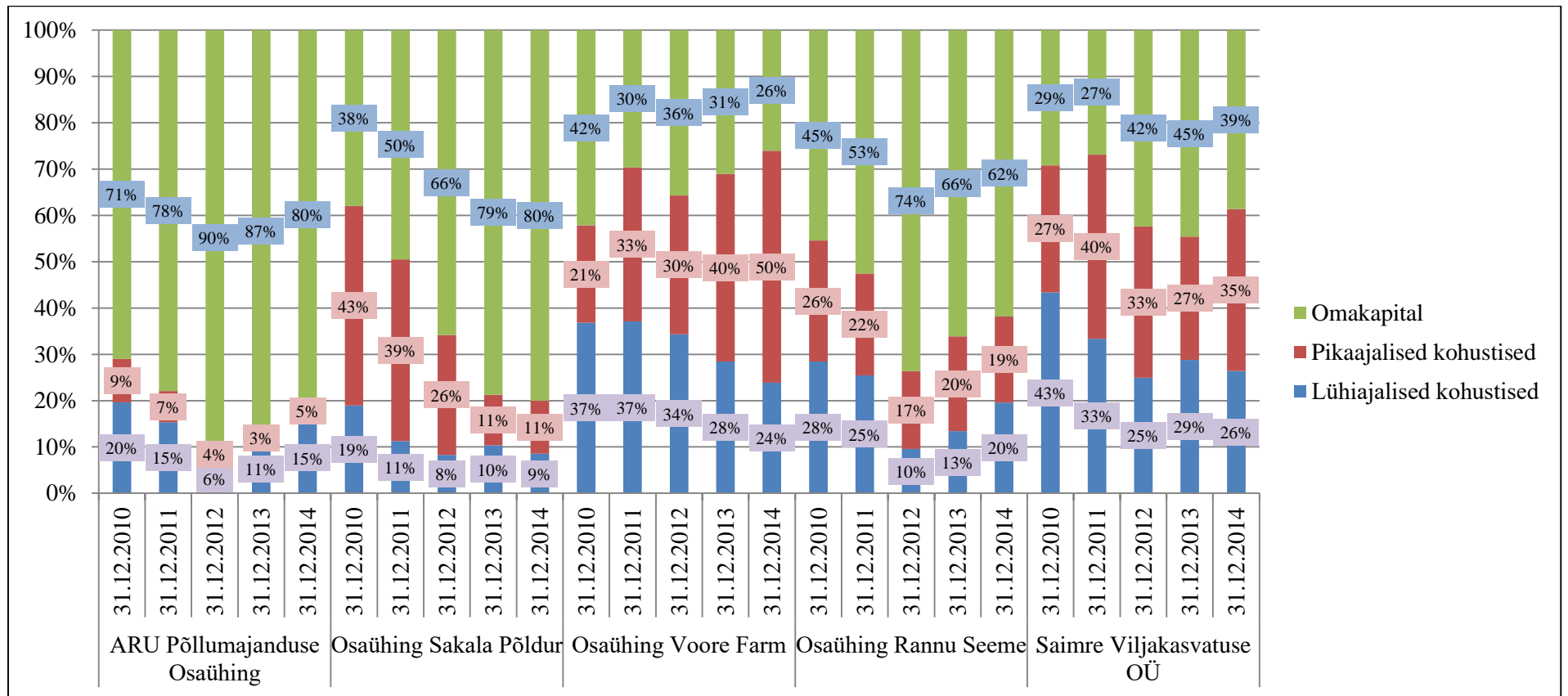
Allikas: autori koostatud, (lisa 9 põhjal)

Lisa 12. Ettevõtete käibevara struktuur perioodil 31.12.2010–31.12.2014 (%)

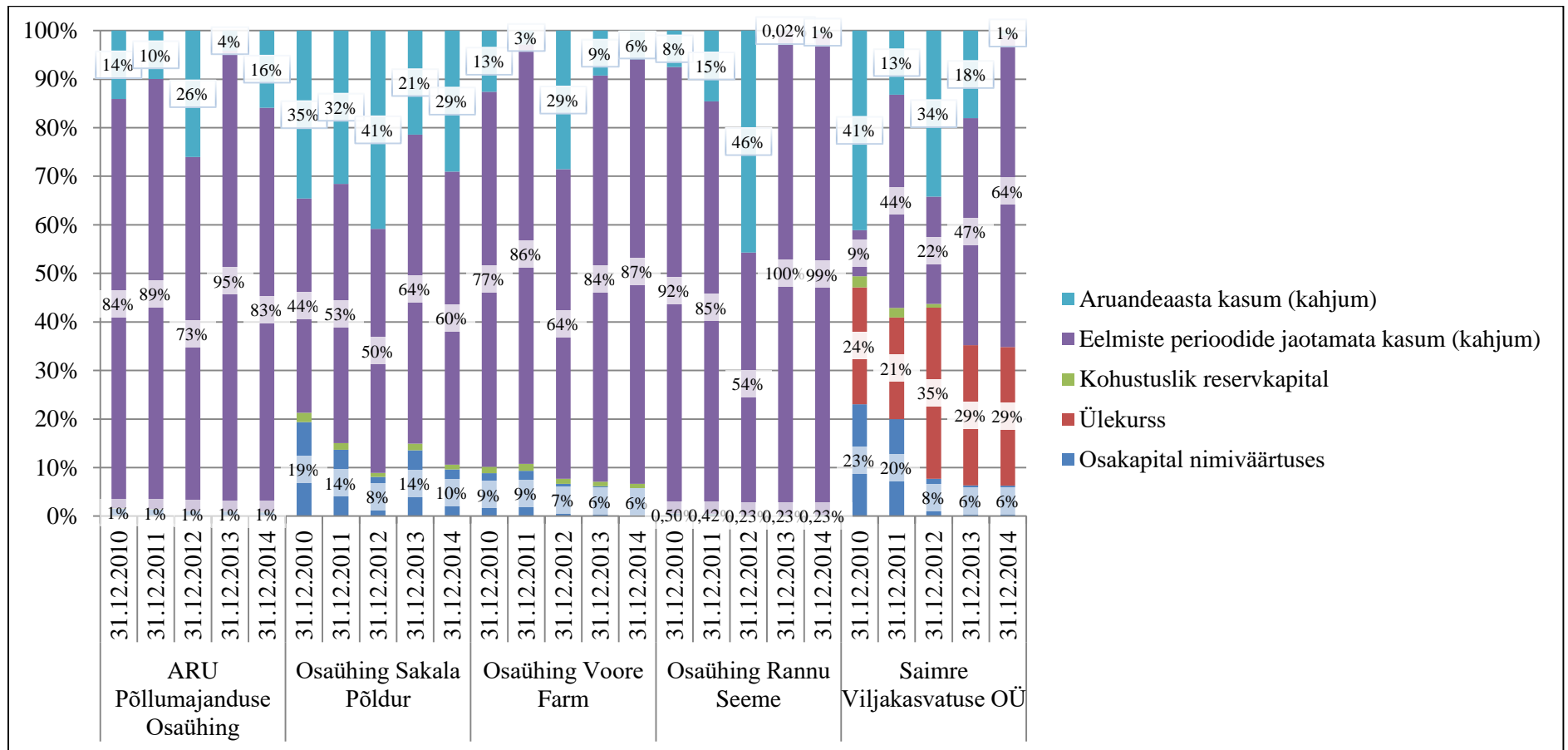
Allikas: autori koostatud, (lisa 9 põhjal)

Lisa 13. Ettevõtete kohustiste ja omakapitali struktuur 31.12.2010–31.12.2014 (%)

Allikas: autori koostatud, (lisa 9 põhjal)

Lisa 14. Omakapitali struktuur 31.12.2010–31.12.2014 (%)

Allikas: autori koostatud, (lisa 9 põhjal)